SILTA 1

USKONTO JA RAAMATTU

SILTA 1

USKONTO JA RAAMATTU

Katri Hanki
Outi Könni
Ulla Lehtonen
Pekka Manninen
Seppo Nyyssönen

Sanoma Pro Oy
Helsinki

Tiedustelut
Sanoma Pro Oy, Helsinki
puh. 020 391 000
sähköposti: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

www.sanomapro.fi

Kustantaja: Sanoma Pro Oy
1.–3. painos, 2012

ISBN 978-952-63-1295-8

Toimitus: Nora Koskela, Tuulikki Hanste, Miia Vatka
Ulkoasu: Tarja Petrell
Taitto: Tarja Petrell
Kuvitus: Kauko Kyöstiö/Spatio Oy (kartat ja graafit)
Kuvatoimitus: Kati Koivikko
Kansi: Silvi Kaarakainen, Suomalaisia musliminuoria Vuosaaren asemalla. 2008.

© Katri Hanki, Outi Könni, Ulla Lehtonen, Pekka Manninen, Seppo Nyyssönen
ja Sanoma Pro Oy

Teos on suojattu tekijänoikeuslailla (1961/404). Kopiointi, tallentaminen, jakelu, muu jatkokäyttö sekä edelleenluovutus sallittu vain tekijän ja kustantajan etukäteen antamalla luvalla.

Kopiointiluvasta vastaa aina käyttäjä. Varmista sopimuksesi voimassaolo: www.kopiosto.fi.

Lukijalle

Uskonnolla on oppiaineena pitkä perinne suomalaisessa lukio-opiskelussa. Opiskelun tavoitteena on lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan ymmärtää uskonnon merkitystä ja vaikutusta niin yksittäisen ihmisen ja yhteisön elämässä kuin laajemmin yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Tavoitteena on pohtia ja analysoida erilaisia uskontoon liittyviä kysymyksiä sekä oppia arvostamaan oman ja muiden kulttuurien uskonnollista perinnettä.

Tämä kirja on kirjoitettu lukion ensimmäisen kurssin, Uskonnon luonne ja merkitys, opiskeluun. Kirjan keskeisiä teemoja ovat uskonnon olemuksen esittely, uskonto kulttuurissa, uskonnon ja Raamatun tutkimus, Raamatun sisältö ja rakenne sekä Raamattu kulttuurissa. Tietolaatikot ja kirjan kuvitus syventävät aihealueita. Jokaisessa kirjan luvussa on tehtäviä, jotka auttavat tietojen ja taitojen omaksumisessa. Myös sanasto ja hakemisto on tehty opiskelua helpottamaan.

Kirja soveltuu oppituntiopiskelun lisäksi myös kurssia itsenäisesti suorittavalle opiskelijalle.

Toivomme, että kirja innostaa sinua syventymään uskonnon eri ilmiöihin ja Raamatun maailmaan!

Tekijät

Vinkkejä kirjan lukemiseen ja itsenäiseen opiskeluun

- Silmäile luvun otsikot ja kuvat ja mieti, mitä tiedät aiheesta jo ennalta.
- Lue luvun teksti läpi.
- Lue tietolaatikot ja kuvatekstit.
- Kertaa luvun sisältö otsikoiden ja tummennettujen sanojen avulla.
- Hyödynnä kirjan sanastoa keskeisiä asioita kerratessasi.

Sisällys

Uskonnon olemus 8

1. Uskonnon erityispiirteet 10
2. Uskontojen kertomukset ja jumalakäsitykset 18
3. Pyhät kirjat uskonnoissa 26
4. Uskonto ja elämän peruskysymykset 33
5. Riitit ja rituaalit 40
6. Yksilön uskonto 47
7. Yhteisön uskonto 55

Uskonto kulttuurissa 64

8. Uskonto arkielämässä 66
9. Uskonto ja taide 73
10. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka 79
11. Uskonto ja ajattelu 88

Uskonnon tutkimus 96

12. Uskontotiede ja sen tutkimusalat 98
13. Teologia ja sen tutkimusalat 106

Raamatun sisältö 112

14. Raamatun tulkinta 114
15. Vanhan testamentin historiakirjat 121
16. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa 129
17. Uuden testamentin evankeliumit 135
18. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet 143
19. Raamatun ilmestyskirjallisuus 148

Raamattu kulttuurissa 154

20. Raamatun tutkiminen 156
21. Raamatun kääntäminen 162
22. Raamattu kirkon kirjana 168
23. Raamatun vaikutus taiteeseen 173
24. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta 181

Sanasto 188

Hakemisto 196

Ganges-joki, Varanasi, Intia

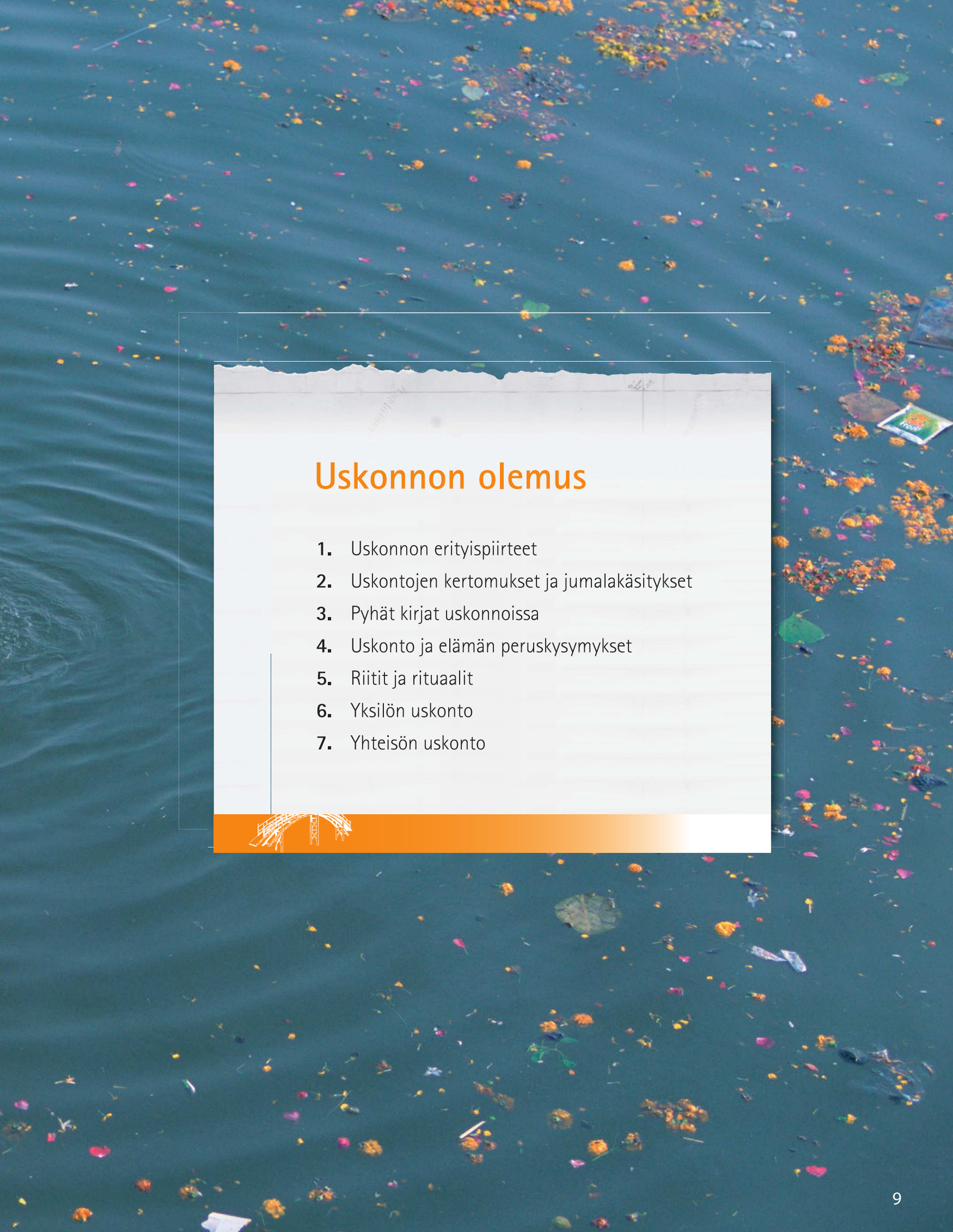

Uskonnon olemus

1. Uskonnon erityispiirteet
2. Uskontojen kertomukset ja jumalakäsitykset
3. Pyhät kirjat uskonnoissa
4. Uskonto ja elämän peruskysymykset
5. Riitit ja rituaalit
6. Yksilön uskonto
7. Yhteisön uskonto

1. Uskonnon erityispiirteet

Uskonto kuuluu erottamattomana osana kaikkiin maailman kulttuureihin. Se vaikuttaa yksilön elämässä ja yhteiskunnassa antaen elämälle sisältöä ja mielekkyyttä sekä muokaten arvoja ja tapoja.

Ihmislajille on ominaista pystyasento, kyky käsitteelliseen ajatteluun ja pyrkimys kulttuurin välittämiseen sukupolvelta toiselle. Tästä ”viisaasta ihmisestä” on lähtöisin koko lajin määritelmä ’homo sapiens sapiens’. Joidenkin uskonnontutkijoiden mukaan ihmisen tarve uskoa johonkin ja palvoa uskon kohdetta on niin vahva, että ihmisen määritelmä voisi myös olla ’homo religiosus’, uskonnollinen ihminen.

Maailmankuva ja maailmankatsomus

Yksi tapa tarkastella uskontoa on pohtia sen suhdetta maailmankuvaan ja maailmankatsomukseen. **Maailmankuvalla** tarkoitetaan ihmisen tietoja ja tietoon pohjautuvia käsityksiä maailmankaikkeuden synnystä ja rakenteesta. Maailmankuva kuvaa todellisuutta aina oman aikansa tietämyksen mukaan; esimer-

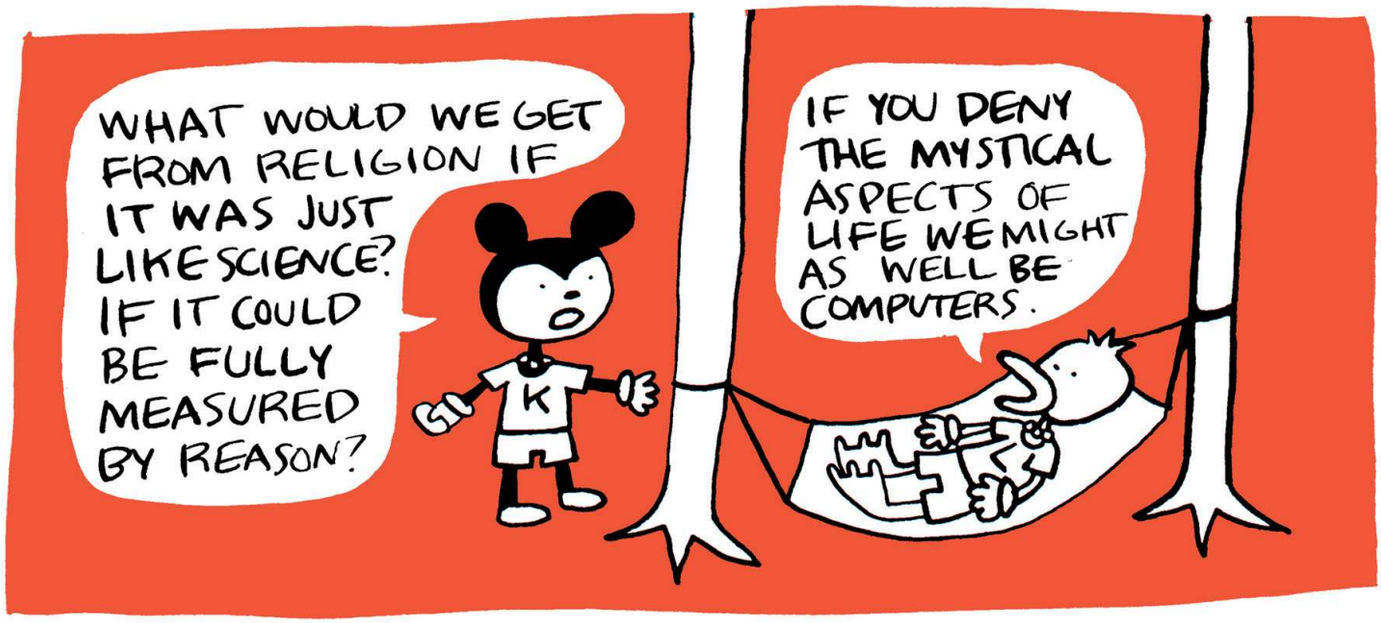

Kaisa Leka, On the Outside Looking in, 2006.

Uskontojen luokittelu

Uskontojen tutkijat ovat yrittäneet tehdä luokitteluja, joiden avulla eri uskontoja voitaisiin tarkastella yhteismitallisesti. Luokitukset pätevät kuitenkin vain niihin ilmiöihin, jotka yksimielisesti voidaan määritellä uskonnoiksi.

Maailmanuskonnoiksi luetaan tavallisesti kristinusko, islam, hindulaisuus, buddhalaisuus, Kiinan uskonnot, šintolaisuus ja juutalaisuus. Näitä voidaan ryhmitellä seuraavien kysymysten avulla:

- Onko uskonnolla selkeä perustajahahmo?
- Tekeekö uskonto lähetystyötä vai onko se etninen eli toimiiko se vain tietyn kansan tai heimon parissa?
- Missä maanosassa uskonto on syntynyt ja pääasiallisesti vaikuttaa?
- Opettaako uskonto yhden vai useamman jumalan olemassaoloa?
- Perustuuko oppi tiettyyn pyhään kirjaan vai onko se suullista perimätietoa ja kansanuskoa?
- Mitä uskonto opettaa kuolemanjälkeisyydestä?
- Onko elämä ainutkertainen tapahtuma vai jälleensyntymisen kautta uusiutuva?

kiksi keskiajan kansanomaiseen maailmankuvaan kuuluivat käsitykset maailmasta litteänä lättynä ja päänsärystä pahojen henkien temmellyksenä. Eri tieteenalat pyrkivät tutkimuksillaan tarkentamaan ja täsmentämään maailmankuvaa. Yksi osa maailmankuvaa on käsitys ihmisen olemuksesta ja merkityksestä. Tällöin puhutaan **ihmiskuvasta**. Eri tieteissä ihmistä tarkastellaan eri näkökulmista: historiantutkimuksessa ihminen nähdään oman aikakautensa lapsena, biologia ja lääketiede tarkastelevat ihmistä biologisena olentona ja psykologia tutkii ihmistä psykofyysissosiaalisena kokonaisuutena.

Maailmankuva ja siihen kuuluva ihmiskuva antavat aineksia maailmankatsomukselle, joka on niitä laajempi käsite. **Maailmankatsomuksella** tarkoitetaan ihmisen **tulkintaa** maailmasta ja sen toiminnasta sekä ihmisestä itsestään. Kun ihmiskuva vastaa kysymyksiin, mistä ihminen on rakentunut ja mitkä tekijät vaikuttavat hänen toimintaansa, pyrkii maailmankatsomus vastaamaan esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin, mikä on ihmisen elämän tarkoitus ja mihin ihminen elämällään pyrkii. Maailmankatsomuksen avulla siis arvioidaan ja tulkitaan niitä ajatuksia, joita maailmankuvaan sisältyy.

Maailmankatsomukseksi voi tulla mikä tahansa oppijärjestelmä, joka sisältää vastauksia perimmäisiin kysymyksiin maailman luonteesta ja ihmisen elämän tarkoituksesta. Esimerkiksi jokin filosofinen ajattelumalli voi olla yksilölle hänen katsomuksensa ydin. Tunnettuja maailmankatsomuksia ovat humanismi, joka korostaa ihmisen merkitystä ja oikeuksia maailmassa, naturalismi, joka pitää luontoa kaiken lähtökohtana ja marxismi, jossa yhteiskuntamalli on maailmantulkinnan lähtökohta. Kaikkia uskontoja voidaan pitää maailmankatsomuksina, sillä niihin sisältyy myös maailmankuvallisia aineksia, selityksiä maailman synnystä ja ihmisyyden luonteesta.

Japanilaisessa kulttuurissa pyhä portti, torii, erottaa maallisen ja pyhän toisistaan. Itsukushiman temppelialue on yksi Unescon maailmanperintökohteista.

Joskus katsomus ja kuva maailmasta joutuvat ristiriitaan. Järjellä selitettävään asiaan ei haluaisi uskoa, ja toisaalta se, mihin uskoo, tuntuu järjenvastaiselta. Ihmisellä voi olla vaikkapa hyvin henkilökohtainen kokemus ihmeparanemisesta, mutta toisaalta lääketieteelliset selitysmallit, joihin hän myös luottaa, ovat ristiriidassa kokemuksen kanssa. Joskus maailmankatsomuksen rinnalla käytetään termiä **elämänkatsomus**. Tällöin korostetaan erityisesti sitä, että maailmankatsomus on aina yksilön oma tulkinta siitä, mikä maailmassa ja elämässä on juuri hänelle merkityksellistä.

Uskonnon ydinkäsitteitä

Uskontoa ei voida määritellä yksiselitteisesti, koska uskonto on ilmiönä monimuotoinen; se muuntuu ja muuttaa muotoaan kulttuurista, ihmisyhteisöstä ja yksilöstä toiseen. Lisäksi kullakin uskonnon tutkijalla on lähes aina oma määritelmänsä uskonnosta ja käytännössä tutkijat määrittelevät tapauskohtaisesti, mitä uskonnolla kussakin tutkimuksessa tarkoitetaan.

Erilaisia määritelmiä uskonnosta

"Uskonto on yksilöiden ja ryhmien vakava sosiaalinen suhtautuminen siihen voimaan tai niihin voimiin, joiden he katsovat viime kädessä säätelevän pyrkimyksiään ja kohtaloitaan."
- J. B. Pratt -

"Uskonto on symbolinen järjestelmä, joka saa aikaan ihmisissä voimakkaita mielialoja ja motivaatiota. Uskonto muodostaa käsityksiä olemassaolon järjestyksestä."
- C. Geertz -

"Uskonto on uskomusten ja käytänteiden järjestelmä, jonka avulla ihminen tai ihmisryhmä kamppailee elämän perimmäisten kysymysten kanssa."
- J. M. Yinger -

"Ilman pyhän ja profaanin välistä eroa uskonto ei ole uskonto."
- N. Söderblom -

Pelkistetyin uskonnon määritelmä kuuluu: "Uskonto on uskoa **yliluonnolliseen eli supranormaaliin**." Tässä yliluonnollinen voi tarkoittaa jumalaa tai jumalia, haltioita tai enkeleitä tai yksilön ja yhteisön uskonnollisia kokemuksia.

Lähes kaikki uskonnot pitävät totena myös **tuonpuoleisuuden**, **transsendenssin** olemassaoloa. Uskonnoille onkin tyypillistä usko siihen, että aistein havaittava todellisuus ei ole ainoa todellisuus. Uskonto voi esimerkiksi opettaa, että on olemassa vain yksi kaikkitietävä luojajumala. Tuonpuoleisuus on usein läsnä myös yksilön tunnekokemuksissa: uskonnonharjoittaja voi esimerkiksi rukoillessaan tuntea voimakasta yhteenkuuluvuutta jumalan kanssa.

Tuonpuoleisuutta pidetään uskon asiana, mutta sen uskotaan vaikuttavan myös tämänpuoleiseen. Näkemyksen mukaan uskontoilmiöön kuuluu siis oppi näkyvästä ja näkymättömästä todellisuudesta. Jotta määritelmä toimisi, on tuonpuoleinen ymmärrettävä laajasti, ei pelkästään jumalina vaan esimerkiksi ajatuksena, että ihmisen elämä ei pääty kuolemaan. Muutoin esimerkiksi buddhalaisuutta ei voitaisi luokitella uskonnoksi, sillä jotkut buddhalaisuuden suuntaukset opettavat, ettei jumalia ole olemassa. Niissä ajatellaan, että Buddha ei ollut jumala vaan esikuva ihmisille.

Pyhä uskonnossa

Piirre, joka näyttää liittyvän olennaisena osana uskontoihin, on opetus **pyhän eli sakraalin** ja **maallisen eli profaanin** erosta. Pyhä on jotakin **arkisesta elämänkokemuksesta erotettua**, ja se ansaitsee uskonnon kannattajan erityisen kunnioituksen. Pyhä on loukkaamatonta ja sen kunnioittaminen vaikuttaa ihmisen valintoihin ja toimintaan. Jumala tai jumalat kuuluvat pyhän piiriin. Niiden kunnioittamiseksi säädetään määräyksiä kuten juutalaisuudessa jumalan nimen lausumisen ja kuvallisen esittämisen kielto.

Toisaalta pyhää voidaan kunnioittaa myös rakentamalla valtavia temppeleitä ja kullattuja patsaita, kuten esimerkiksi hindulaisuudessa. Myös erilaisten käyttäytymissääntöjen avulla pyritään turvaamaan pyhän kunnioitus; juutalaisen miehen on pidettävä päähinettä synagogassa, muslimin riisuttava kengät moskeijassa ja kristityn miehen hattu kirkossa.

Pyhän kunnioitus vaikuttaa vahvasti arjen elämään. Esimerkiksi hindut aloittavat päivänsä palvomalla jumalaa: he rukoilevat jumalan kuvan edessä, polttavat suitsukkeita ja tarjoavat jumalalle ruokauhreja. Monissa uskonnoissa eettiset ohjeet on perusteltu jumalallisella, pyhällä auktoriteetilla. Esimerkiksi Raamatun kertomuksen mukaan Mooses sai Kymmenen käskyä suoraan Jumalalta.

Pyhä on uskonnoissa jotakin koskematonta, ikuista, vaikuttavaa ja jopa pelottavaa. Jos joku häpäisee uskonnossa pyhänä pidetyn asian, uskonnollinen yhteisö kokee sen hyvin loukkaavana;

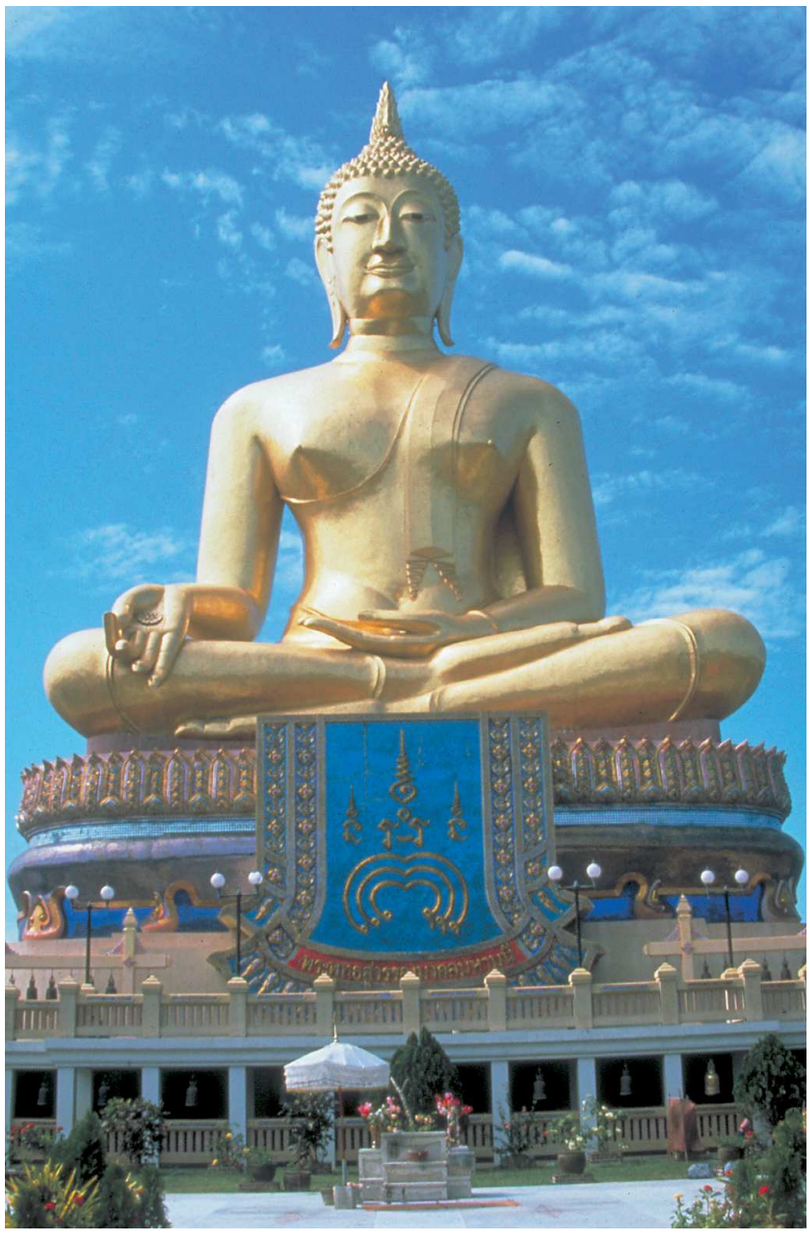

Uskonnoissa käytetään paljon symboleja. Kuvassa Buddha opettaa: oikean käden etusormi ja peukalo muodostavat ympyrän ja muut sormet osoittavat ylöspäin. Buddha istuu lootuskukan, valaistumista symboloivan kasvin päällä. Thaimaalainen kullattu Buddha Chao Phraya -joen rannalla.

esimerkiksi uskontojen pyhien kirjojen epäasiallinen kohtelu loukkaa uskonnon kannattajaa.

Uskonnon ulottuvuuksia

Uskontoa tarkastellaan usein myös uskonnon eri ilmenemistasojen eli ulottuvuuksien kautta. Yhden luokittelun mukaan uskonnon luonteeseen kuuluvat: **tiedollinen ulottuvuus**, **tunneulottuvuus** sekä **toiminnallinen**, **sosiaalinen** ja **kulttuurinen ulottuvuus**. Uskonnon tiedolliseen ulottuvuuteen sisältyvät esimerkiksi oppijärjestelmä sekä käsitys jumaluudesta ja kuolemanjälkeisyydestä. Tunneulottuvuutta ovat uskonnonharjoittajan ja yhteisön kokemukset esimerkiksi rukouksessa tai jumalanpalveluksissa. Toimintaan kuuluvat tietyt uskonnon opettamat riitit ja rituaalit, kuten kaste tai ympärileikkaus. Sosiaalinen merkitys syntyy, kun uskonnon kannattajat kokevat kuuluvansa yhteen, viettävät yhdessä hartauksia ja uskonnollisia seremonioita. Sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys uskonnolla on myös siksi, että se vaikuttaa voimakkaasti yhteisön kieleen ja taiteisiin, tapoihin ja tottumuksiin. Erityinen yhteys uskonnolla on yhteisön jäsenten moraaliseen toimintaan. Kaikki moraalinen toiminta ei perustu uskontoon, mutta kaikki uskonnot sisältävät moraaliopetuksia.

Islamissa ihanteena on rukoilla viisi kertaa päivässä tiettyinä ajankohtina. Osa rukouksista sijoittuu työpäivän keskelle. Tarvitaan vain rukousmatto ja suunta Mekkaan.

Joissakin ryhmittelyissä edellisiin lisätään vielä kaksi muuta uskonnon luonteeseen kuuluvaa piirrettä: **myyttinen** sekä **materiaalinen** ulottuvuus. Uskonnon myyttiseen luonteeseen kuuluvat kertomukset maailmansynnystä tai uskonnon perustajahahmon ylivertaisuudesta. Kaikkiin uskontoihin näyttää myös liittyvän materiaalisia asioita, esimerkiksi vesi on lähes kaikissa uskonnoissa tärkeässä roolissa. Palvontamenoissa voidaan käyttää hyvin erilaisia aineksia: idän uskonnoissa tulta, suitsukkeita ja

kukkia, kristinuskossa leipää ja viiniä. Palvonnan kohteet saatetaan hakata marmoriin tai päällystää kullalla.

Uskonnon eri ulottuvuuksien avulla voidaan tarkastella uskontojen luonnetta. On kuitenkin muistettava, että vaikka kaikissa uskonnoissa eri ulottuvuudet ovat mukana, niiden painotus vaihtelee. Esimerkiksi buddhalaisuus korostaa yksilöllistä hartauden harjoittamista, kun taas kristinuskossa korostetaan yhteistä jumalanpalvelusta. Myös uskonnonharjoittajien kesken eri ulottuvuudet painottuvat eri tavoin: toinen haluaa tavata muita samaan uskontoon kuuluvia säännöllisesti, toiselle taas on tärkeää uskonnon oppien itsenäinen pohdiskelu.

Maailman uskonnot 2008

- kristittyjä **2 231** milj. (33,3 %)
- muslimeja **1 412** milj. (21,1 %)
- hinduja **888** milj. (13,2 %)
- uskonnottomia **767** milj. (11,4 %)
- buddhalaisia **391** milj. (5,8 %)
- kiinalaisperäisten uskomusten kannattajia **387** milj. (5,7 %)
- kansanuskontojen kannattajia **262** milj. (3,9 %)
- ateisteja **148** milj. (2,2 %)
- uusien uskontojen kannattajia **107** milj. (1,6 %)
- sikhejä **23** milj. (0,3 %)
- juutalaisia **15** milj. (0,2 %)
- muita **60** milj. (0,9 %)

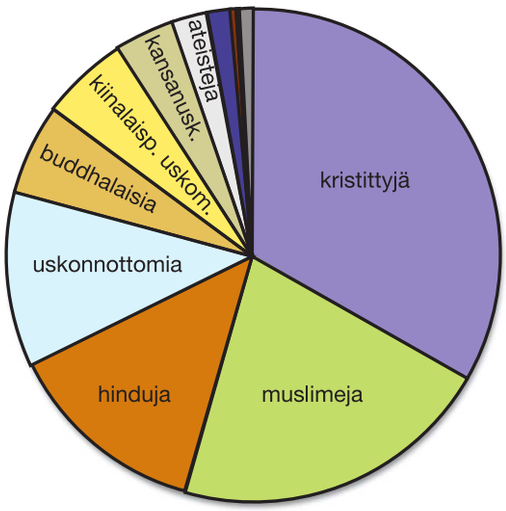

Lähde: International Bulletin of Missionary Research Vol. 32, No. 1 Jan. 2008, 27–30. Toim. suomeksi Timo Vasko, KLK.

Tehtävät

1. Poimi luvusta 6–8 keskeistä käsitettä ja selitä ne.

2. Selvitä, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on käsitteillä maailmankuva, maailmankatsomus ja uskonto.

3. Pohdi, mitkä eri tekijät ovat vaikuttaneet oman maailmankatsomuksesi muodostumiseen.

4. Tarkastele kirjan etusisäkannen karttaa ja sivulla 16 olevaa tilastoa maailman uskonnoista.
   a) Miten selität eri uskontojen levinneisyyttä eri maanosissa?
   b) Mikä on arviosi eri uskontojen kannattajamääristä 50 vuoden kuluttua?

5. Uskonnon tutkijat ovat yrittäneet laatia mahdollisimman kattavia määritelmiä uskonnosta.
   a) Pohdi, mitä uskonnon ulottuvuuksia seuraavat määritelmät painottavat:

"Uskonto on uskoa henkiolentoihin."
- E. B. Taylor -

"Uskonto on yksityisen ihmisen tunteita, toimintoja ja kokemuksia heidän yksinäisyydessään, sikäli kuin he käsittävät itsensä suhteessa johonkin, jota he pitävät jumalallisena."
- W. James -

"Uskonto on orientoitumisjärjestelmä, joka tekee ihmiselle mahdolliseksi löytää tiensä elämässä ja maailmassa tietyn merkitystä antavan viitekehyksen puitteissa."
- J. Waardenburg -

   b. Vertaa näitä määritelmiä sivun 13 tietolaatikossa oleviin määritelmiin. Miten määritelmät eroavat toisistaan?

2. Uskontojen kertomukset ja jumalakäsitykset

Kaikilla uskonnoilla on kertomuksia ja opetuksia siitä, mihin uskonnossa uskotaan eli mikä siinä on uskon kohde. Kertomukset sisältävät usein myös eettisiä ja moraalisia opetuksia. Niiden tarkoituksena on motivoida uskonnon kannattajia oikeaan toimintaan ja antaa vastauksia ihmisiä askarruttaviin kysymyksiin.

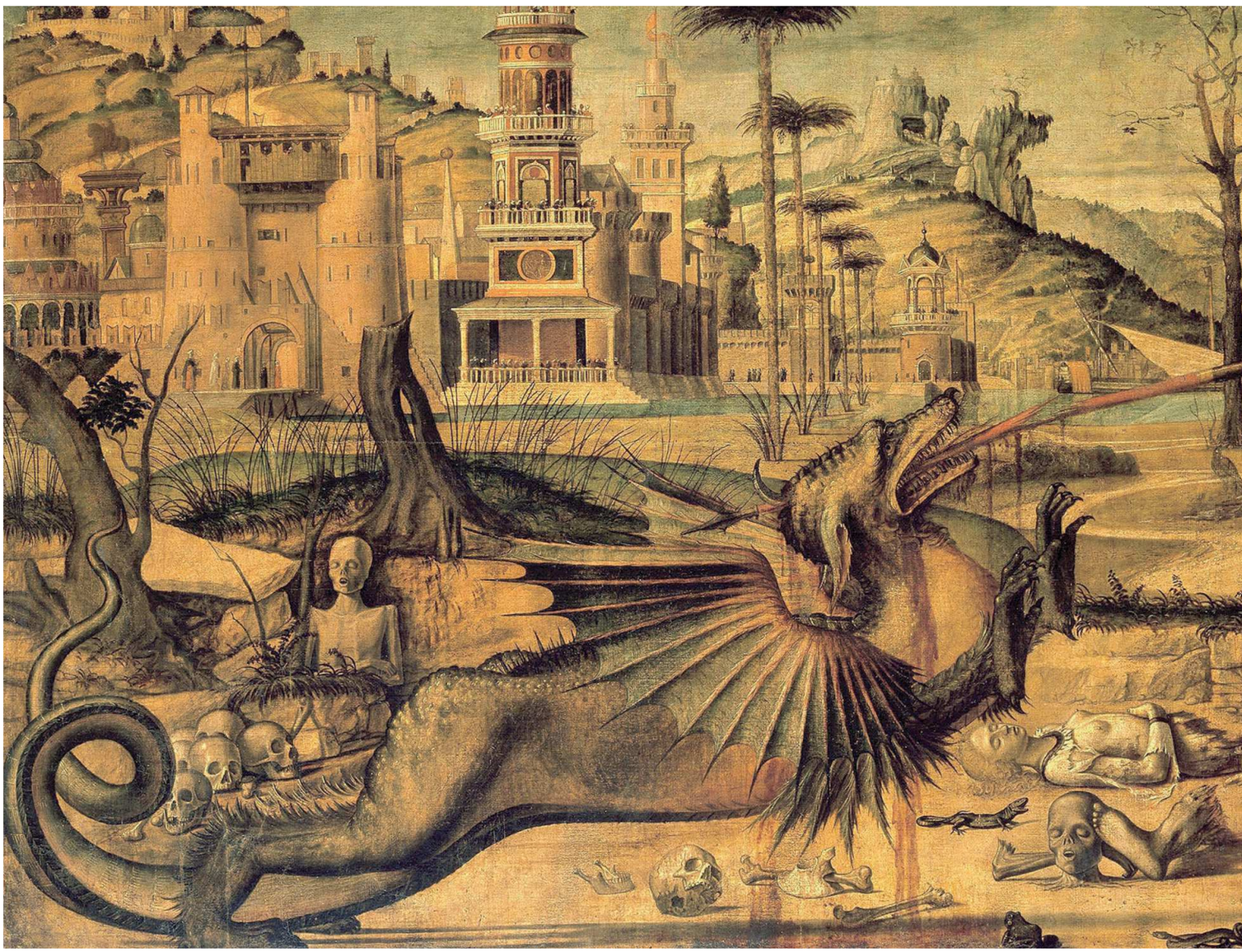

Myytit peruskertomuksina

Uskontoja on luonnehdittu suurten kertomusten välittäjiksi. Myyteissä on kyse kertomuksista, joiden avulla pyritään vastaamaan **maailmaa ja todellisuutta koskeviin peruskysymyksiin**, kuten miten todellisuus on syntynyt ja mikä on ihmisen alku. Myyteillä ei ole vaihtoehtoista totuutta ja siksi niitä ei perustella muulla kuin myytillä itsellään.

Myytit eivät vaikuta pelkästään uskonnossa, vaan ne leimaavat koko kulttuuria ja muodostavat kulttuurin maailmankuvan ytimen. Esimerkiksi maailman syntyä selittävät **luomismyytit** tunnetaan useimmista kulttuureista. Hindulaisuuden peruskertomus

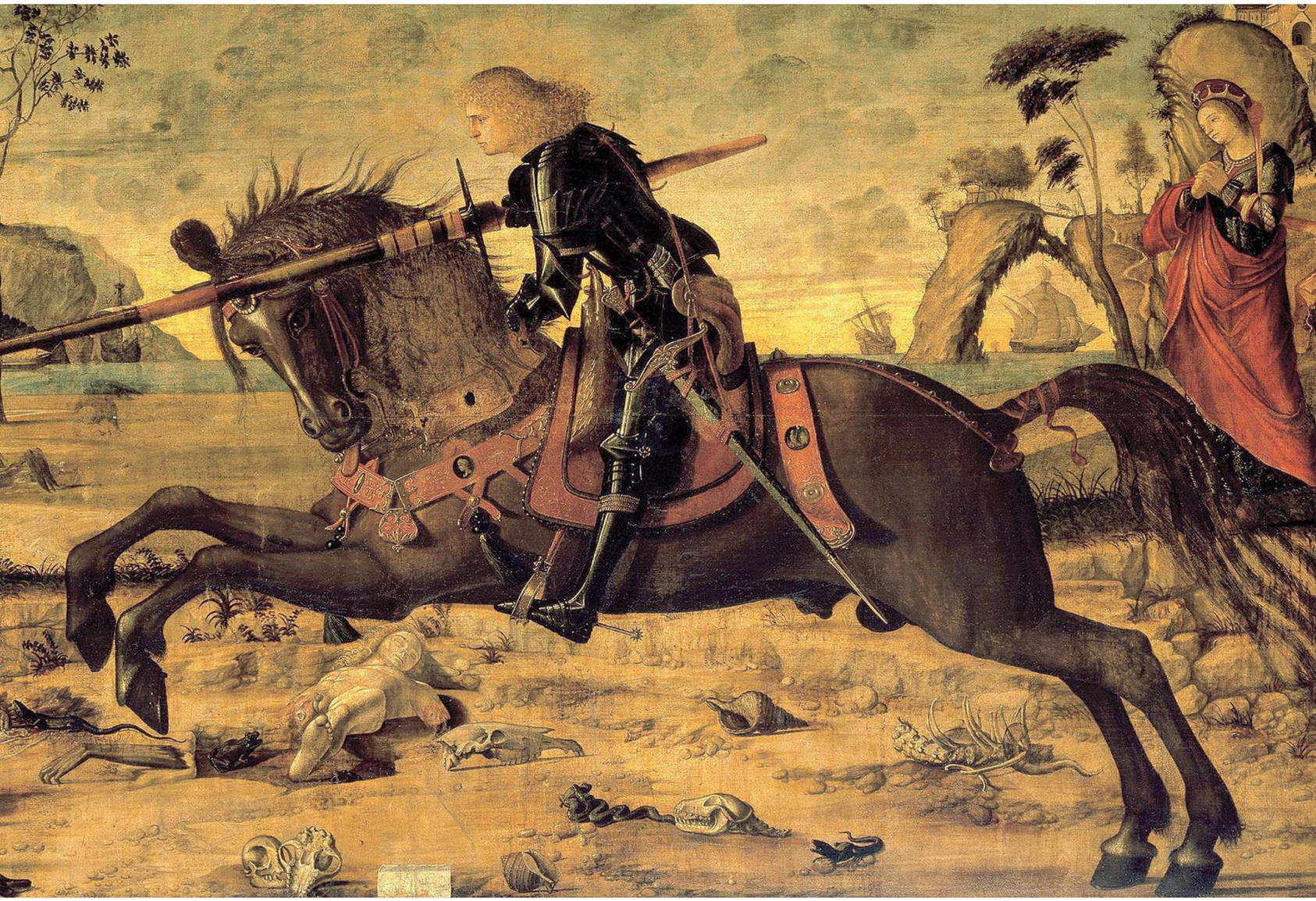

Legenda Pyhän Yrjön ja lohikäärmeen välisestä taistelusta on tunnettu kristinuskossa. Vittore Carpaccio, Pyhä Yrjö surmaa lohikäärmeen. 1502–07.

Kalevalan maailmansyntymyytissä keskeinen rooli on Ilmattarella, joka ikävystyneenä laskeutuu alkumereen. Sotka tekee pesän hänen polvelleen. Kun Ilmatar liikahtaa, sotkan munat rikkoutuvat: näin syntyvät muun muassa maa, taivas ja aurinko.
Joseph Alanen, Ilman impi.

alkaa kuvauksella siitä, että alussa ei ollut mitään, ja kuitenkin "Se yksi hengitti". Kertomuksen ajatus on osoittaa maailman alun olevan selittämätön, nykyisen ajattelun mukaista järkiselitystä maailmansynnylle ei ole.

Juutalais-kristillisessä perinteessä luomiskertomus puolestaan toimii maailman ja ihmisen syntyä selittävänä myyttinä. Jumala synnytti, loi koko todellisuuden sanan avulla. Muinaissuomalaisten ajatusmaailmaa valottaa suomalaisten kansalliseepoksessa Kalevalassa oleva maailmansyntykertomus. Siinä maailma syntyy sotkan munasta, joka vierii veteen ja rikkoutuu.

Monissa uskonnoissa myytit on **koottu pyhiin kirjoihin**. Vanhimpiin tunnettuihin myytteihin kuuluvat kertomukset vedenpaisumuksesta. Esimerkiksi sumerien vedenpaisumuskertomus on peräisin 2400-luvulta eKr. Vedenpaisumuskertomus sisältyy myös Raamattuun. Hindulaisissa teksteissä Višnu-jumala saa ihmishahmon ja pelastaa maailman vedenpaisumukselta. Keski-Amerikan mayoillakin on samansisältöinen kertomus. Yhteistä kertomuksille on, että jumala rankaisee vedenpaisumuksella ihmisiä huonosta käytöksestä. Useim-

missa tarinoissa kuitenkin ainakin yhtä ihmistä varoitetaan katastrofista ja näin turvataan ihmiskunnan tulevaisuus.

Joskus myytit muodostavat kertomusten kokonaisuuksia, jolloin puhutaan **mytologioista**. Kuuluisia ovat antiikin ajan kreikkalaisten jumaltarustot: Olympos-vuorella asuneet jumalat saivat mytologiassa inhimilliset piirteet ja heidän seikkailujaan ja suhteitaan kuvailtiin eloisasti.

Tieteen kehittyessä ja vastatessa yhä perustellummin todellisuutta koskeviin kysymyksiin on **myyttien selitysvoima** heikentynyt, minkä vuoksi niitä on alettu tulkita uskonnoissa uudella tavalla. Esimerkiksi kristinuskossa osa kristityistä ajattelee, että Raamatun luomiskertomuksen tarkoituksena on muistuttaa ihmisen vastuullisuudesta sekä ihmisen ja Jumalan suhteesta, ei niinkään antaa todellista selitystä maailman synnystä.

Myyttien kuva todellisuudesta

Myytit antavat silmin nähtävälle todellisuudelle uskonnollisen selityksen. Sen avulla on tarkoitus ymmärtää, mistä maailmassa on pohjimmiltaan kysymys. Monissa uskonnoissa maailma nähdään **monistisena**: todellisuus perustuu **yhteen voimaan tai jumaluuteen**, joka on synnyttänyt maailman ja voi sen myös tuhota. Monistisissa selityksissä olevaisen alkuna ei välttämättä ole persoonallinen jumala, vaan se voi olla myös

Uskontunnustus

Uskontunnustuksessa uskonnon perusajatus on puettu lyhyeen, helposti opeteltavaan muotoon. Uskontunnustus sisältääkin uskonnon keskeisimmät tiedolliset sisällöt ja siinä on ilmaistu uskonnon opettamat uskon kohteet. Juutalaiset ilmaisevat uskonsa kohteen lauseessa: ”Kuule, Israel! Herra, meidän Jumalamme on yksi, hän on ainoa Jumala.”

Kristinuskossa on usean sadan vuoden kehityksen tuloksena syntynyt useitakin eri tunnustuksia, joista tunnetuin on apostolinen uskontunnustus.

Uskontunnustukset ovat myös olleet tehokas keino vetää raja uskonnon ja muiden oppien välille. Uskontunnustuksen avulla harhaopit on eroteltu ja uskonto saatu opilliselta rakenteeltaan yhtenäiseksi. Joskus uskontunnustuksen lausuminen on vahvin merkki uskonnon kannattamisesta: näin on esimerkiksi islamissa, jossa uskontunnustuksen toistaminen on velvollisuus. Buddhalainen munkki puolestaan sitoutuu oppiin ja uskontoon lausumalla turvaavansa kolmeen jalokiveen: Buddhaan, dharmaan eli oppiin ja sanghaan eli munkkiyhteisöön.

Islamin uskontunnustus kuuluu: ”Ei ole muuta jumalaa kuin Jumala ja Muhammed on hänen lähettiläänsä.” Uskontunnustus kalligrafian keinoin kuvattuna Helsingissä. Kalligrafian kielenä on arabia.

tietty voima tai periaate, kuten sellaisessa intialaisessa ajattelussa, jossa maailmansielua pidetään kaiken olemassa olevan alkusyynä ja päämääränä. Monistinen kosmologia tarkoittaa siis sellaista maailmanrakenteen selitysmallia, jonka mukaan kaikki perustuu yhteen tekijään.

Joidenkin kulttuurien peruskertomukset opettavat, että todellisuus on **kahden perusvoiman** jatkuvaa, päättymätöntä kamppailua: todellisuus siis perustuu kahteen periaatteeseen, joista kumpikaan ei voi päästä voitolle. Tätä näkemystä kutsutaan **dualismiksi**. Persiassa syntyneessä parsilaisuudessa maailma nähtiin jatkuvana hyvän ja pahan taisteluna; perinteisessä kiinalaisessa ajattelussa päättymätöntä tasapainoilua käyvät valo ja pimeys, jang ja jin.

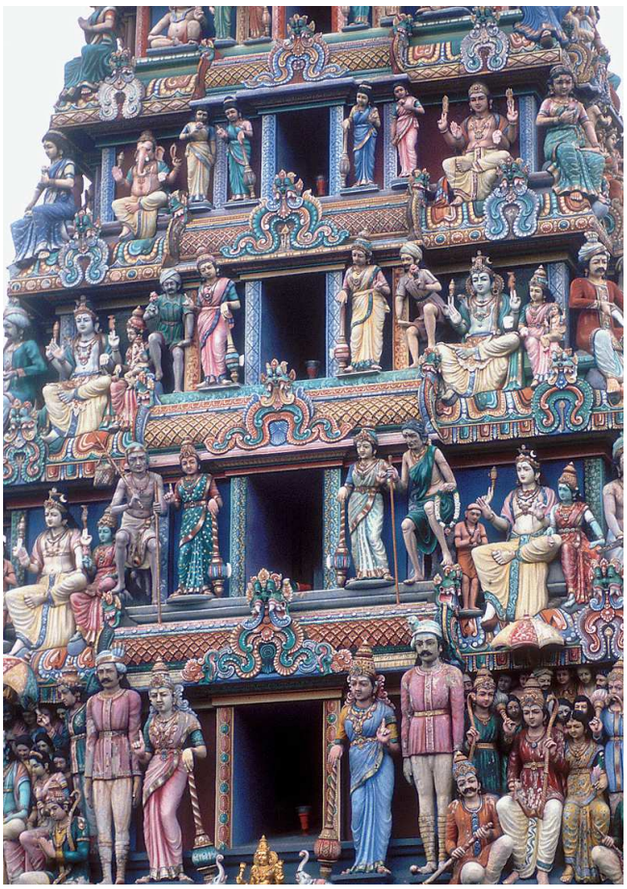

Värikkäät jumalapatsaat kuuluvat intialaiseen katukuvaan.

Muut uskonnolliset kertomukset

Myyttien lisäksi uskonnoissa voi olla myös muunlaisia kertomuksia. **Legenda** on kertomus yhden, yleensä historiallisen, henkilön yliluonnollisista taipumuksista ja kyvyistä. Legendoissa ihmiselle siis annetaan jumalallisia piirteitä: olennaista on se, että jollakin yksilöllä on kyky tehdä ihmeitä. Legendoja kertomalla ihmiselle annetaan tiettyjä roolimalleja ja ihmisenä elämisen ihanteita. Legendoja on käytetty paljon suullisessa kansanperinteessä, vaikka niitä on myös pyhiä kirjoituksia omaavissa uskonnoissa. Hyvin tavallista on, että vanhan ja uuden uskonnon kertomukset sekoittuvat ja syntyy legendoja: Suomesta ovat esimerkiksi tunnettuja kertomukset, joissa Jeesus kiertää Suomen luonnossa tehden ihmetekoja.

Legendojen lisäksi monet kansanperinteessä suullisena perimätietona välitetyt **uskomustarinat** ja **memoraatit** sisältävät uskonnollista sanomaa. Uskomustarinat kertovat yliluonnollisiin olentoihin liittyvistä tapahtumista ja kokemuksista. Uskomustarinassa esimerkiksi kuolleen omainen voi kohdata läheisensä vaikkapa kissan hahmossa. Memoraatti on puolestaan kertomus yliluonnollisesta kokemuksesta,

jonka kertoja itse tai hänelle läheinen ihminen on kokenut. Memoraatin sisältönä voi olla yksilön näky lentävästä enkelistä tai ohi juoksevasta maahisesta. Uskomustarinat ja memoraatit kertovat lähimenneisyyden tapahtumista. Selittämätön, yliluonnollinen kokemus tulkitaan yhteisön uskonnollisen tradition kautta: kun joku kertoo yliluonnollisesta kokemuksestaan muille yhteisön jäsenille, hän samalla vahvistaa yhteisön uskoa.

Erilaisia jumalakäsityksiä

Uskonnoissa on monenlaisia käsityksiä yliluonnollisesta. Osa uskonnoista opettaa, että on olemassa vain yksi jumala. Tällaiset uskonnot edustavat **monoteismia**. Monoteistisissä uskonnoissa ainoan olemassa olevan jumalan rinnalla ei ole muita jumalia. Juutalaisuus, kristinusko ja islam ovat selkeästi monoteistisia uskontoja: koska usko voi kohdistua vain Jumalaan, kaikki muu palvonta on epäjumalien palvomista.

Maailman uskonnoista suuri osa opettaa kuitenkin, että jumalia on useita. Nämä uskonnot luokitellaan **polyteistisiksi**. Jumalten määrä voi vaihdella muutamasta tuhansiin. Joissakin uskonnoissa tunnustetaan usean jumalan olemassaolo, mutta palvonta keskitetään vain yhteen. Tällöin on kyse monolatriasta.

Polyteismissa uskotaan jumalten olevan persoonallisia. **Panteismin** mukaan taas jumaluutta voi olla kaikkialla todellisuudessa. Uskon kohteena ei siis ole persoonallinen olento, vaan voima, joka voi asua luonnossa. Luonnon eri elementtejä voidaan myös pitää elävinä, jolloin niillä uskotaan olevan sielu. Varsinkin luonnonuskonnoissa tämä on yleistä: kivi, vuori tai puu voi saada sielun. Tällaista ajattelua kutsutaan **animismiksi**. Monoteistisia, polyteistisia ja panteistisia uskontoja yhdistää se, että niissä uskotaan jumalien tai jumaluuden olemassaoloon: ne ovat siten **teistisiä** uskontoja.

Aina ei ole helppo määritellä, millainen jumalakäsitys uskonnossa on. Esimerkiksi hindulaisuudessa nähdään länsimaisen tulkintatavan mukaan ainakin polyteistisia ja monolatrisia piirteitä: Intiassa palvotaan monia eri jumalia, mutta käytännössä hindu valitsee yhden jumalan, jonka palvontaan hän keskittyy. Hindulaisuutta voidaan tämän vuoksi pitää myös monoteistisenä uskontona.

Muut yliluonnolliset olennot uskon kohteina

Uskonnoissa tuonpuoleisuus on usein rakentunut hierarkkisesti. Niissä voidaan opettaa, että jumalan tai jumaluuden lisäksi on olemassa myös muita yliluonnollisia olentoja. Näiden tehtävänä on toimia tämän- ja tuonpuoleisuuden välittäjinä: **haltiat, maahiset, tontut, henget** ja **enkelit** edustavat sellaisia uskonnollisen uskon kohteita, joissa ei ole kyse jumaluudesta, vaan näkymättömistä voimista, joilla on kuitenkin uskonnollista merkitystä. Esimerkiksi kiinalaisessa kansanuskossa uskotaan jumalien lisäksi monenlaisiin henkiin, joita pidetään hyvällä tuulella erilaisten riittien avulla.

Uskomukset voivat kohdistua myös tuonpuoleisuudesta lähtevään persoonattomaan voimaan, **manaan**. Manassa on kyse elinvoimasta, jota on kaikessa olemassa olevassa. Manan määrä vaihtelee. Esimerkiksi leijonassa on enemmän elinvoimaa kuin tammessa. Usko manaan on läsnä esimerkiksi erilaisissa luonnonuskonnoissa.

Epäily ja kieltäminen

Niitä ajattelumalleja, joissa jumaluuden olemassaolo kielletään kokonaan, kutsutaan ateistisiksi katsomuksiksi. Ateismin mukaan kyse on siitä, että jumaluutta ei ole olemassa ja siksi ei tuonpuoleisuuttakaan, yliluonnollisuutta, ole.

Agnostismin kannattaja, agnostikko, ei puolestaan ota kysymykseen ollenkaan kantaa. Hänen mukaansa tuonpuoleisuudesta ei ole riittäviä todisteita, jotta asian voisi ratkaista.

Ateismi on ideologisena ilmiönä varsin nuori: Euroopassa ateismin perusteluja syntyi vasta valistuksen ajalla 1700-luvulla. Silti yksilöiden omassa ajattelussa ateismia on ollut kauan ja kaikissa kulttuureissa. Näyttää siltä, että mitä eriytyneempi uskonto muusta kulttuurista on, sitä yleisempää ateistinen ajattelukin on.

Ateismia on perusteltu esimerkiksi marxilaisuudessa sillä, että uskonto on vain ihmisen yritys löytää toivoa köyhyyteen ja kurjuuteen. Naturalistisessa ateismissa korostetaan, että todellisuudessa kaikki tapahtuu luonnon mukaan eikä luonnon ylittäviä voimia ole olemassa. Eksistentialistisessa ateismissa katsotaan, ettei ihminen voi turvautua jumalaan yrittäessään löytää itselleen ja elämälleen tarkoitusta. Tieteellisessä ateismissa puolestaan ajatellaan, että ihmisen järki on riittävä todentamaan, ettei tuonpuoleisuutta ole.

Tehtävät

1. Lue luku ja täydennä seuraavat lauseet:
   - **a)** Ymmärsin parhaiten…
   - **b)** Tärkein asia mielestäni oli…
   - **c)** Minua kiinnosti eniten…
   - **d)** Minulle jäi epäselväksi…

2. Kertaa käsitteet monismi, dualismi, teismi, ateismi, monoteismi, polyteismi, monolatria, panteismi ja agnostismi.

3. Pohdi, mikä on uskonnollisten kertomusten merkitys yksilölle ja uskonnolliselle yhteisölle. Etsi esimerkkejä.

4. Muistele, millaisia memoraatteja olet kuullut kerrottavan.

5. Tarkastele s. 18–19 olevaa kuvaa, jossa Pyhä Yrjö surmaa lohikäärmeen. Pohdi,
   - **a)** mitä lohikäärme symboloi kuvassa
   - **b)** mikä kuvassa symboloi hyvää
   - **c)** miksi legendoja kerrotaan uskonnollisessa perinteessä.

6. Lue Raamatusta sen ensimmäinen ja toinen luku (1. Moos. 1–2).
   - **a)** Millaisiin kysymyksiin Raamatun luomiskertomukset vastaavat?
   - **b)** Mitä kertomukset kertovat ihmisestä?
   - **c)** Mitä kertomukset kertovat Jumalasta?

3. Pyhät kirjat uskonnoissa

Uskonnollinen perinne voi olla suullisessa tai kirjallisessa muodossa. Kirjoitettua perinnettä kutsutaan yleensä pyhäksi kirjallisuudeksi.

Pyhän kirjallisuuden syntyprosessi

Uskonnot jaetaan usein **kirjauskontoihin** ja **kirjoituksettomiin uskontoihin** sen perusteella, onko niillä pyhää kirjallisuutta vai ei. Kirjauskontoja ovat muun muassa hindulaisuus, juutalaisuus ja kristinusko. Kirjoituksettomillakin uskonnoilla on rikas suullinen perinne, joka on voitu pukea vaikkapa laulujen muotoon. Esimerkiksi muinaiset suomalaiset välittivät uskomuksiaan lauluissa ja runoissa.

Pyhillä kirjoituksilla on keskeinen asema uskontojen juhlissa. Juutalaismiehet lukevat Toora-kääröä sukkot- eli lehtimajanjuhlassa Jerusalemissa.

Tie kertomuksesta pyhäksi kirjoitukseksi on pitkä. Perinteisesti kertomuksia on ensin välitetty **suullisesti** sukupolvelta toiselle. Esimerkiksi hindulaisuuden Veda-kirjallisuudesta löytyvät pyhät kertomukset elivät pitkään suullisena perinteenä. Kertomuksilla on ollut monta tehtävää. Niiden avulla on viihdytetty, mutta ne ovat myös sisältäneet oleellisia tietoja heimon tai kansan historiasta, tavoista ja maailmankuvasta. Kertomusten avulla on niin ikään välitetty moraalisia arvoja sekä tietoa hyvästä elämästä. Jotta kertomus säilyisi mahdollisimman muuttumattomana, sen oli oltava riittävän mielenkiintoinen ja lyhyt. Kirjoitustaidon ja sopivien kirjoitusmateriaalien keksimisen myötä kertomuksia **alettiin kirjoittaa muistiin**.

Tämän jälkeen voitiin valikoida, mitkä tekstit **kanonisoidaan** eli julistetaan pyhiksi ja ohjeellisiksi. Pyhien kirjoitusten rajattua ja ohjeellista kokoelmaa kutsutaan **kaanoniksi**. Pyhien kirjojen merkitys ja painoarvo voi vaihdella suuresti. Joillakin uskonnoilla pyhien kirjojen kokoelma on tarkoin määritelty, toisten uskontojen sisällä taas voi olla erimielisyyttä siitä, mitkä kirjat katsotaan pyhiksi ja mitkä ei. Monista pyhistä kirjoista on myös ollut useita versioita, joista jokin tai jotkin on arvioitu muita luotettavammiksi. Esimerkiksi Tripitakasta, buddhalaisten pyhästä kirjasta, on olemassa ainakin kaksi yleisesti tunnettua eri koulukuntien arvostamaa versiota.

Pyhän kirjan tuntomerkit

Pyhän kirjan määrittelemiseksi ei ole olemassa ulkoisia tai sisällöllisiä tuntomerkkejä, mutta on kuitenkin tiettyjä periaatteita, joiden katsotaan yleisesti ottaen sopivan pyhiin kirjoihin. Nämä piirteet myös osittain erottavat pyhän kirjallisuuden profaanista eli maallisesta kirjallisuudesta.

Kirjan tai kirjoituksen pyhyyden **määrittää** aina se **yhteisö**, joka kirjaa käyttää. Kirjaa voidaan käyttää esimerkiksi rituaalien yhteydessä lukemalla sieltä sopivia kohtia. Tyypil-

Arabiankielisen Koraanin ulkoa osaaminen on islamissa arvostettu taito. Koraania luetaan usein resitoimalla. Resitointi eli puhelaulu havainnollistaa pyhää tekstiä musiikin keinoin. Koraanin lukuhetki Tadžikistanissa.

listä on myös, että yhteisö määrittää, miten pyhää kirjaa kohdellaan. Esimerkiksi juutalainen ei saa asettaa Tooran päälle mitään muuta kirjaa eikä muslimi saa laittaa Koraania koskaan lattialle.

Yhteisö myös aina **tulkitsee** pyhää kirjaansa. Saman uskonnon sisällä voi olla monenlaisia, jopa keskenään ristiriitaisia tulkintoja siitä, mikä pyhässä kirjassa on ehdottoman ohjeellista ja mistä voidaan joustaa. Tulkintaa varten on joissakin uskonnoissa kirjoitettu erillisiä kirjoja. Esimerkiksi juutalaisuudessa Tooran tulkinnan apuna käytetään muita kirjallisia teoksia, jotka selittävät Tooran opetuksia.

Ohjeellisuus on pyhän kirjan tuntomerkki: oppi, oikea elämäntapa ja moraali voidaan perustella pyhän kirjan avulla. Sen auktoriteettia ei useinkaan tarvitse perustella millään, sillä katsotaan, että pyhä kirja perustelee itse itsensä ja pyhyytensä. Ihmisten suhde pyhien kirjojen ohjeellisuuteen vaihtelee niin uskontojen välillä kuin niiden sisälläkin. Tästä huolimatta pyhä kirja luo kuitenkin yhteenkuuluvuuden tunnetta ja välittää perinnettä yhä uusille sukupolville.

Pyhät kirjat **kertovat** usein **toisenlaisesta todellisuudesta** kuin mitä aistein havaittava maailma on. Ne selittävät myyttien avulla esimerkiksi maailman synnyn, kärsimyksen ja kuoleman. Pyhä kirja voi kertoa asioista, joita ei voi eikä tarvitse selittää järjellä. Oleellista ei ole, ovatko asiat tapahtuneet juuri niin kuin pyhä kirja kertoo, tärkeintä on kertomusten syvempi merkitys. Esimerkiksi šintolaisessa luomismyytissä keskeistä on se, että jumalten nähdään luoneen Japanin ja että keisarin uskotaan olevan jumalallista alkuperää.

Pyhien kirjojen sisältö

Pyhissä kirjoissa ja kirjoituksissa voi olla yhteisön **historiasta** kertovaa ainesta, ohjeita rituaalien suorittamisesta sekä moraalisia ja yhteiskunnallisia ohjeita. Useimmiten pyhät kirjat sisältävät myös **kertomuksia** jumalista ja heidän vaiheistaan, pyhinä ja viisaina pidettyjen henkilöiden ajatuksia sekä vastauksia elämän peruskysymyksiin.

Kristinuskossa raamatunluku kuuluu olennaisena osana messuun. Sekä Vanhasta että Uudesta testamentista luetaan päivän tekstit. Kirkoissa on usein erilliset lukupulpetit raamatunlukua varten.

Juutalaisten käyttämä niin kutsuttu heprealainen Raamattu vastaa pääosin kristittyjen käyttämää Vanhaa testamenttia. Se kertoo ”valitun kansan” vaiheista aina viimeisille esikristillisille vuosisadoille asti. Juutalaiset kokevat, että tämä historia yhdistää heitä kansana ja antaa perustelun sille, miksi he uskovat niin kuin uskovat. Heille Raamatun tärkein osa on Toora, jolla tarkoitetaan viittä Mooseksen kirjaa. Heprealaiseen Raamattuun kuuluvat myös Profeetat ja Kirjoitukset.

Useissa uskonnoissa on tärkeää, että riitit suoritetaan täsmälleen oikein. Esimerkiksi šintolaisten Engishik-teoksessa on **riittien suorittaminen** kuvattu tarkoin. Vaikka kyseessä ei olekaan kanonisoitu pyhä kirja, sen ohjeita pidetään arvossa.

Moraalisia ohjeita löytyy lähes kaikista pyhistä kirjoista. Juutalaisten kymmenen käskyä ja kungfutselaisten Keskusteluja-teoksen lukuisat ohjeet ovat tällaisia. Esimerkiksi toisen ihmisen hengen ja omaisuuden suoja on usein perusteltu jumalallisilla käskyillä. Kungfutselaisuuden Keskusteluja-teoksessa käsitellään myös laajemmin hyvän yhteiskunnan teemaa; hyvässä yhteiskunnassa on selkeän hierarkkinen järjestys.

Pyhän kirjan synty ja kääntäminen

Uskonnollisella yhteisöllä on aina jonkinlainen selitys pyhän kirjansa synnylle ja perustelu sen pyhyydelle. Kirja voidaan nähdä esimerkiksi suorana **jumalallisena ilmoituksena**, jota kirjoitettaessa ihminen on ollut vain jumalallisen voiman välikappale, eräänlainen kirjuri. Voidaan myös ajatella, että kirjan on kirjoittanut joku erityisen **pyhä henkilö** tai se on kirjoitettu hänen opetustensa pohjalta. Kirjan voidaan niin ikään ymmärtää syntyneen **monien ihmisten kirjoittamana** pitkän ajan kuluessa. Käsitys kirjan syntyhistoriasta voi vaikuttaa muun muassa siihen, missä määrin kirjaa on lupa tutkia. Jos kirjan alkuperän katsotaan olevan suoraan jumalallinen, voidaan kirjan tieteellinen tutkiminen kokea jopa jumalanpilkkana.

Pyhän kirjan kääntäminen toisille kielille voi sekin aiheuttaa ristiriitoja. Esimerkiksi muslimit ovat sitä mieltä, että aito Koraani

Uskontojen pyhiä kirjoja

Hindulaisuus:
Veda-kirjat: koottu suullisesta perimätiedosta, syntyivät 1200–600-luvuilla eKr., sisältävät hindulaisuuden tärkeimmät selitykset todellisuuden luonteesta sekä rituaaliohjeita
Upanishadit: syntyivät 700–300 eKr., sisältävät hindulaisen opin filosofista pohdintaa ja muotoilua
Ramajana: syntyi 500 eKr.–100 jKr., runokokoelma, sisältää kertomuksia jumalista ja ihmisistä
Mahabharata: syntyi 300 eKr.–300 jKr. runokokoelma, Intian kansalliseepos, sisältää kertomuksia jumalien ruumiillistumien ja ihmisten kohtaamisesta, sisältää myös Bhagavad Gitan, joka kertoo erityisesti Krishna-jumalasta

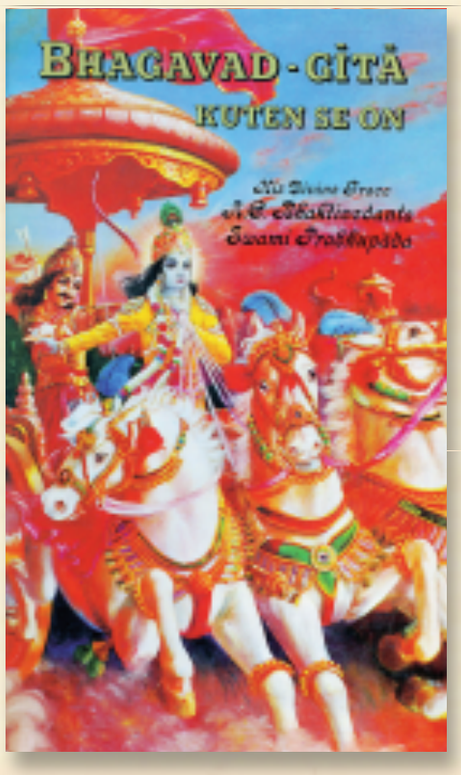

Buddhalaisuus:
Tripitaka: koottiin 0–100 jKr. , sisältää Buddhan opetuksia, luostarilaitosta koskevia sääntöjä ja buddhalaisuuden oppeja

Kiinan uskonnot:
Taolaisuus: Daodejing-teos 200-luvulta eKr., sisältää esim. runollisia tekstejä, aforismeja, Chuangtse-teos 300-luvulta eKr., sisältää esim. uskonnonfilosofiaa
Kungfutselaisuus: 13 klassikkoa, vanhimmat peräisin 1000–700 eKr., esim. Rituaalien kirja, Keskusteluja ja Keskitien oppi, sisältävät esim. kuvauksia riiteistä ja eettisiä pohdintoja

Juutalaisuus:
Heprealainen Raamattu eli Toora, Profeetat ja Kirjoitukset, syntyi 1000 eKr.–170 jKr., sisältää esim. juutalaisten historiaa, profeetallisia tekstejä ja runoutta

Kristinusko:
Raamattu eli Vanha testamentti (syntyi 1000 eKr.–170 jKr.) ja Uusi testamentti (syntyi 50–150 jKr.), sisältää heprealaisen Raamatun lisäksi esim. Uuden testamentin evankeliumit ja kirjeet

Islam:
Koraani, koottu pian Muhammedin kuoltua 632 jKr., sisältää esim. runollisia tekstejä Jumalasta, kertomuksia Abrahamista, rituaali- ja lakitekstejä

on arabiankielinen ja käännökset vain kalpeita kopioita alkuperäisestä. Alkuperäiskielellä lukemista suositellaan, jotta kaikki maailman muslimit lukisivat periaatteessa täsmälleen samanlaista Koraania. Buddhalaiset puolestaan ovat halunneet, että uskonnon levitessä uusien kansojen pariin Tripitaka käännetään uusille kielille.

1. Tee noin 10 lauseen tiivistelmä luvun sisällöstä.
2. Kertaa seuraavat käsitteet: kirjauskonto, kirjoitukseton uskonto, kaanon, kanonisointi, heprealainen Raamattu, kristittyjen Raamattu.
3. Miksi uskonnoissa on pyhiä kirjoja?
4. Mikä erottaa pyhän kirjan tavallisesta romaanista?
5. Mikä on pyhän kirjan merkitys nykynuorelle/sinulle?
6. Tarkastele luvun kuvia. Mikä kuvissa ilmentää kirjojen pyhyyttä?

4. Uskonto ja elämän peruskysymykset

Uskonnoissa on runsaasti opetuksia ihmisen elämään liittyvistä peruskysymyksistä: Mikä on ihmisen elämän päämäärä? Mitä tapahtuu kuoleman jälkeen? Miten ihmisen tulisi elää hyvä elämä? Eettisten ohjeiden lisäksi uskonnot pyrkivät siis ratkaisemaan ihmisen olemassaolon, eksistenssin, keskeisiä ongelmia.

Uskontojen opetuksia elämän ihanteista

Ihmisen elämän ihanteille on annettu uskonnoissa erilaisia selityksiä. Hindulaisuudessa on tärkeää pyrkiä elämään siten, että **sielu vapautuisi** olemassaolon kiertokulusta. Tätä varten ihmisen on täytettävä elämänsä velvollisuudet ja elettävä uskonnon oppia noudattaen. Buddhalaisuuden mukaan ihmisen on ymmärrettävä jatkuva muutos ja opittava kohtaamaan se. Ihanteena on noudattaa Buddhan opetuksia esimerkiksi **toimimalla taitavasti** ja ystävällisesti. Lähi-idän uskonnoissa, juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa, korostetaan, että ihmisen tehtävä on **rakastaa Jumalaa ja lähimmäisiä**. Pyrkimys hyvään elämään on tärkeää ja sen perustana on näiden uskontojen mukaan usko Jumalaan.

Pelastuminen uskontojen ydinoppina

Useimmissa uskonnoissa on opetuksia siitä, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen. Tosin esimerkiksi juutalaisuudessa on suuntauksia, joissa halutaan korostaa nyt elettävän elämän merkitystä kuoleman jälkeisten tapahtumien sijaan. Uskontojen opetusten mukaan ihmisellä on periaatteessa kaksi vaihtoehtoa. Kuoleman jälkeen ihminen saa **palkkion tai rangaistuksen** sen mukaan, miten hän on elänyt ja toiminut tämänpuoleisuudessa. Kristinuskon käsittein ilmaistuna se tarkoittaa pelastumista tai ka-

dotusta. Juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa ihmisen elämä on ainutkertainen. Kuoleman jälkeen ihminen kohtaa lopullisen tuomion. Vaihtoehtoja on kaksi: **taivas** eli ikuinen yhteys Jumalaan tai **kadotus**, ikuinen ero Jumalasta. Lähi-idän uskonnoissa kadotuksesta käytetään myös nimitystä helvetti. Näiden uskontojen mukaan ihmisellä on vain yksi elämä aikaa vaikuttaa omaan ikuisuuteensa.

Intiassa syntyneissä uskonnoissa esimerkiksi hindulaisuudessa ja buddhalaisuudessa uskotaan, että ihminen voi syntyä maan päälle yhä uudelleen useissa eri hahmoissa. **Jälleensyntyminen** tai **sielunvaellus** ei kuitenkaan ole palkkio, vaan rangaistus, koska todellinen tavoite on **vapautua syntymisen kierrosta**. Kun yksilön ei enää tarvitse syntyä tähän todellisuuteen, hän on saanut pelastuksen. Uskontojen pelastusopit siis vastaavat siihen, miten ihminen löytää tien tämänpuoleisuudesta tuonpuoleisuuteen.

Uskonnollisen perinteen opettaminen ja oppiminen kuuluvat uskontojen arkipäivään. Pienet tytöt opiskelevat Koraanin perusasioita.

Uskonnon harjoittaminen on mahdollista arkisessakin ympäristössä. Kuvan katualttari on omistettu Pyhälle Neitsyelle Sevillassa Espanjassa.

Pelastumisen ehtoja

Uskontojen perustavaan ihmiskuvaan kuuluu ajatus siitä, että ihminen on ruumiin ja sielun muodostama kokonaisuus. Monien uskontojen opetusten mukaan ihmisen sielu on kuolematon tai yksilön tietoisuus säilyy kuoleman jälkeen. Elämä ei pääty kuolemaan, vaan jatkuu jossakin toisessa muodossa.

Pelastumisen perusta on se elämä, jonka ihminen elää. Ihmisen on **noudatettava** niitä **oppeja**, joita uskonnossa pidetään tärkeinä. Kaikissa uskonnoissa annetaankin tarkkoja määräyksiä oikein elämiseen ja siksi niillä on ollut tärkeä merkitys eettisten ohjeiden kehittymiseen ja ihmisen moraalitajuun.

Ohjeiden keskeinen sisältö on kahtalainen: ihmisen on elämänsä aikana kohdeltava toista ihmistä kunnioittaen ja rakastaen, mutta hänen on myös hyväksyttävä tuonpuoleisuuden olemassaolo ja alistuttava sen tahtoon. Ihmisen rooli pelastumisessa kuitenkin vaihtelee. Niissä uskonnoissa, joissa ihminen itse vaikuttaa pelastumiseensa, omilla teoilla on ratkaiseva merkitys. Intian uskonnoissa tämä näkyy uskona **karmaan**: ihmisen kohtalo on suurelta osin kiinni niistä teoista, joita hän on tehnyt tai jättänyt tekemättä. Hyvin eletyn elämän uskotaan mahdollistavan jälleensyntymisen parempaan asemaan kun taas huonosti eletty elämä johtaa huonompaan asemaan seuraavassa elämässä. Kristinuskossa on puolestaan korostettu **uskon merkitystä** pelastuksen ehtona: Jumala voi antaa anteeksi tehdyt vääryydet, jos ihminen niin pyytää.

Pelkät eettisesti **oikeat teot** eivät näin ollen vielä takaa pelastusta, sillä teot voivat olla väärin paitsi lähimmäistä myös jumalaa tai jumalia kohtaan. Kristinuskossa käytetäänkin käsitettä **synti** kuvaamaan juuri niitä vääriä tekoja, jotka ovat uskonnollisesti ihmisen jumalasuhteen kannalta merkittäviä. Synti on kristinuskon

mukaan sellainen moraalin vastainen teko, jolla on myös vaikutusta pelastumiseen. Synnillä viitataan kristinuskossa tekojen lisäksi myös vääriin ajatuksiin tai hyvän tekemättä jättämiseen.

Monien uskontojen **riitit ja rituaalit** tähtäävät siihen, että niiden oikealla suorittamisella ihminen poistaa pahojen tekojensa aiheuttamaa rangaistusta. Halu pelastua ja välttää kuolemanjälkeinen rangaistus motivoivat noudattamaan uskonnon ohjeita ja tapoja. Pelastumisen lisäksi uskontojen eettisillä ohjeilla pyritään turvaamaan yhteisön toiminta ja yksilön elämä. Siksi useimmat uskontojen käskyistä sisältävätkin elämää suojelevan merkityksen. Lähes kaikissa uskonnoissa opetetaan, että tappaminen on väärin ja lähimmäistä on kunnioitettava.

Liettuassa sijaitsevalle Ristikukkulalle on tuotu ristejä 1800-luvulta lähtien. Tarinan mukaan alun perin Neitsyt Maria ilmestyi sairaan lapsen isälle ja kehotti tätä pystyttämään ristin, jotta lapsi paranisi. Myöhemmin ristejä pystytettiin Siperiaan kyyditettyjen muistoksi ja vastalauseena neuvostomiehitykselle. Neuvostoajalla viranomaiset pyrkivät useaan otteeseen tuhoamaan kukkulan ja estämään ristien tuomisen. Neuvostovallan päätyttyä paikasta tuli uskon, rakkauden ja uhrauksen symboli.

Ajan käsite uskonnoissa

Uskonnoilla on erilaisia käsityksiä ajan olemuksesta. Aasialaisissa uskonnoissa aika ymmärretään **syklisenä**, olevan ikuisena kiertokulkuna: todellisuus on aina ollut ja tulee aina olemaan. Aika toistaa itseään, aikakaudet toisiaan. Tähän aikakäsitykseen pohjautuu myös oppi sielunvaelluksesta ja jälleensyntymästä. Syklisen aikakäsityksen mukaan mikään ei ole ainutkertaista eikä lopullista. Ajan syklisyyden ylittää vain ajattomuus ja siksi todellinen pelastus on sitä, ettei aikaa enää ole. Sekä hindulainen mokša että buddhalainen nirvana ovatkin olemattomuutta, sitä, ettei ole olemassa.

Läntisissä kulttuureissa ja uskonnoissa aika ymmärretään **lineaarisesti**. Maailma on kerran syntynyt tai luotu, ja kerran se myös loppuu. Samalla tavoin kuin koko todellisuus myös ihmisen elämä on näiden uskontojen mukaan hetki syntymän ja kuoleman välillä. Tämän maailman lisäksi on kuitenkin olemassa tuonpuoleisuus, joka on ikuinen ja ajaton. Esimerkiksi kristinuskon opetukset maailman luomisesta ja viimeisestä tuomiosta nousevat suoraan lineaarisesta aikakäsityksestä.

Kärsimys ja kuolema – vaikeimmat elämänkysymykset

Haasteellinen kysymys uskonnoissa on se, miksi ihminen kärsii. Jos on olemassa ihmistä suurempia voimia, jotka voivat vaikuttaa tähän elämään, miksi oikein elävä ja uskonnon ohjeita noudattava joutuu kokemaan kärsimyksiä, joihin ei itse ole vaikuttanut? Esimerkiksi buddhalaisuuden vastaus on, että koko olemassaolo on epätäydellistä, sellaista elämää ei olekaan, johon kärsimys ei kuuluisi. Tämän vuoksi ihmisen on elettävä oikein, jotta hän kuoltuaan vaipuisi nirvanaan, tilaan, jossa ei ole elämää eikä myöskään kärsimystä. Hindulaisuuden mukaan kärsimys johtuu lopulta aina väärien tekojen seurauksista, pahasta karmasta.

Myös Lähi-idän uskonnoissa kärsimyksen syynä voivat olla väärät teot, Jumalan käskyjen rikkominen

Helvetin historia

Uudessa testamentissa helvetistä käytetään nimitystä Gehenna. Sanalla viitataan Jerusalemin eteläpuolella sijaitsevaan laaksoon, jolla oli juutalaisesta näkökulmasta arveluttava menneisyys. Alueella oli uhrattu lapsia Molok-jumalalle, minkä vuoksi juutalaiset karttoivat paikkaa. Laaksossa sijaitsi aikanaan myös kaatopaikka. Gehenna oli juutalaisessa uskonnollisessa kielenkäytössä tulinen paikka, jossa pahantekijät kärsivät kuolemansa jälkeen.

Juutalaisessa perinteessä on erilaisia käsityksiä helvetissä kärsittävästä ajasta. Useimpien kärsimys on korkeintaan kaksitoista kuukautta, mutta joissakin tapauksissa kärsimys on ikuinen.

Kristillisessä perinteessä helvetillä on useita tulkintoja. Se on toisinaan tulkittu fyysiseksi paikaksi, toisinaan enemmänkin mielen tilaksi, eroksi Jumalasta, rakkaudesta. Erityisen suuri pelotemerkitys helvetillä oli keskiajan ihmisille, koska tuolloin usko kuolemanjälkeiseen elämään oli vahva.

Helvetin käsite tunnetaan myös islamissa.

tai se, ettei ole riittävästi kunnioittanut Jumalaa. Kristinuskossa kärsimyksen ongelma on ollut esillä koko sen historian ajan. Ongelma on aiheuttanut paljon keskustelua, sillä kristinuskon mukaan Jumala on hyvä ja kaikkivaltias. Lisäksi ihminen voi pelastua armosta, ilman oikeita suorituksia. Miksi oikeamielinen Jumala ei siis poista kärsimystä, kun hän voi pelastaa syntisenkin? Tätä kysymystä kutsutaan **teodikea-ongelmaksi**. Ongelman ratkaisuyrityksillä on pitkä historia kristinuskossa, mutta yhtä ja kiistatonta vastausta kysymykseen ei ole olemassa.

1. Tee käsitekartta, joka ilmentää Lähi-idän ja Kaukoidän uskontojen käsityksiä elämän peruskysymyksistä.

2. Esittele eri uskontojen pelastuskäsityksiä seuraavien kysymysten avulla:
   - **a)** Mistä ihminen pelastuu?
   - **b)** Miten se tapahtuu?
   - **c)** Mihin pelastunut pääsee?

3. Pohdi, miten eri tavoin olet kuullut ihmisten selittävän vastoinkäymisiä ja kärsimystä. Vertaa selityksiä luvussa esiin tulleisiin uskontojen näkemyksiin kärsimyksen syistä.

4. Lääketieteellisesti ihmisen kuolema määritellään: ”Ihminen on kuollut, kun kaikki hänen aivotoimintansa ovat pysyvästi loppuneet”. Mitä muuta lisäisit kuoleman määrittelyyn?

5. Riitit ja rituaalit

Uskonnollisesta toiminnasta käytetään nimitystä riitit. Ne suoritetaan tietyn yhteisössä etukäteen määritellyn kaavan mukaan. Joskus useiden riittien kokonaisuutta kutsutaan rituaaliksi. Riitin ja rituaalien käsitteiden käytössä on kuitenkin jopa alan tutkijoiden keskuudessa eri näkemyksiä, ja usein niiden ymmärretään tarkoittavan samaa.

Riittien luonne ja merkitys

Riiteissä tämän- ja tuonpuoleisuus vaikuttavat toisiinsa molempiin suuntiin. Ne riitit, joissa tuonpuoleisuuden uskotaan lähestyvän näkyvää maailmaa, kuten esimerkiksi lapsen kasteessa tai ympärileikkauksessa, ovat **ainutkertaisia**. Kun ihminen kääntyy jumalien tai tuonpuoleisuuden puoleen, kuten jumalanpalveluksissa tai rukoushetkissä, riitit ovat usein **toistuvia**.

Riittejä on kaikissa maailman uskonnoissa. Uskontojen erilaisissa päivittäisissä tai viikoittaisissa tapahtumissa, kuten pyhäpäivinä, riitit ovat keskeisessä roolissa. Riittien tarkoituksena on **tämänpuoleisuuden** ja **tuonpuoleisuuden** kytkeminen toisiinsa toiminnan kautta. Esimerkiksi kristinuskon ehtoollisen vietossa näkymätön ja näkyvä todellisuus kohtaavat, sillä Jumalan uskotaan olevan mukana ehtoollisessa. Monissa riittitutkimuksissa riittejä luonnehditaankin rajalla olemiseksi; arjen elämään kytketään **pyhän läheisyys**.

Pyhän läheisyyden lisäksi riiteille on tyypillistä **yhteisöllisyys**. Yksilön elämänkaaren tapahtumia juhlistetaan yhdessä uskonnollisen yhteisön kanssa. Riittien yhteisöllisyys luo turvallisuutta. Niiden avulla pyydetään siunausta ja apua jumalalta, jumalilta tai muilta tuonpuoleisilta voimilta. Esimerkiksi yksilön elämänkaareen liittyvissä juhlissa jumalia pyydetään siunaamaan uutta elämänvaihetta.

Riiteillä on ihmiselle myös vahva **psykologinen merkitys**; niiden kautta ihminen voi tuntea olevansa osallinen siitä, mikä on

pyhää. Riittien vaikutus ja merkitys voivat vaihdella ikäkausittain: vanhuksia puhuttelevat eri riitit kuin nuoria.

Riitit sitovat jopa koko yhteiskuntaa tai valtiota. Esimerkiksi Suomessa vuosittain toistuvat juhlapyhät voivat vaikuttaa työssäoloehtoihin ja kauppojen aukioloaikoihin.

Uskonto ja magia

Joissakin määrittelyissä uskonto ja magia nähdään erillisinä ilmiöinä. Tällöin uskonto on tietynasteista alistumista tuonpuoleisille voimille, jumalille tai muulle yliluonnolliselle. Magia puolestaan pyrkii kahlitsemaan ja hallitsemaan yliluonnollisia voimia. Kun uskonnon kannattaja rukoilee jumalalta apua, magian harjoittaja pyrkii ottamaan voiman omaan käyttöönsä.

Nykynäkemyksen mukaan uskonnon ja magian erottaminen toisistaan on kuitenkin hankalaa. Monissa uskonnoissa käytetään maagisia riittejä esimerkiksi sairaiden parantamiseksi. Toisaalta magiassa pidetään itsestään selvänä, että todellisuudessa on näkymättömiä, uskonnollisia voimia. Joskus magiaa pidetään vain yhtenä uskonnollisen riitin lajina.

Magiaa on monta eri lajia: yhtäläisyysmagiassa tapahtumien kulkuun pyritään vaikuttamaan tietyn samankaltaisuuden kautta. Intiaanien sadetanssi on esimerkki yhtäläisyysmagiasta, jossa rummutus kuvaa ukkosta ja askeleet vesipisaroita. Samankaltaisuudella pyritään aikaansaamaan sadetta.

Kosketusmagiassa kosketus on voiman lähde. Esimerkiksi selvännäkijä voi hänelle tuotua esinettä koskettelemalla yrittää kertoa jotakin esineen omistajasta. Valkoinen magia tähtää hyvään, musta magia pahaan.

Voodoo-nukkeja käytetään haitilaisen magian välineenä. Nukke edustaa kohdetta, johon riitin avulla halutaan vaikuttaa.

Riittien suorittajat

Riitit on tyypillisesti suoritettava tietyn kaavan mukaan, sillä ajatellaan, että väärin suoritetulla riitillä ei ole merkitystä eikä sen avulla voi saavuttaa toivottua tulosta. Monissa uskonnoissa on laajoja käsikirjoja ja pikkutarkkaa suullista perinnettä riittien toimittamiseksi oikealla tavalla. Useimmissa uskonnoissa on myös **erityinen ammattiryhmä**, jolla on tietoja ja taitoa riittien suorittamiseen. Ammattilaisten koulutus saattaa kestää useita vuosia. Kristinuskossa, varsinkin katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa korostetaan, että vain vihityillä **papeilla** on oikeus sakramenttien eli pyhien toimitusten suorittamiseen. Islamissa puolestaan **imaami** eli rukousjohtaja on moskeijoissa avainasemassa. Buddhalaisuudessa **munkit** suorittavat uskonnon tärkeimmät rituaalit.

Siirtymäriitit kuuluvat uskontoon. Katolisessa häämessussa morsian ja sulhanen saavat siunauksen liitolleen ja avioparin aseman yhteisössä.

Initiaatiomenoissa yksilöstä tulee yhteisön täysivaltainen jäsen. Riitissä naiset muodostavat kehän initioitavan tytön ympärille. Naiseksi tulemisen seremonia Etelä-Afrikassa.

Siirtymäriittien sisältö

Kaikissa uskonnoissa on käytössä erilaisia siirtymäriittejä. Niitä käytetään, kun yksittäinen ihminen tai joukko ihmisiä kokonaisuutena siirtyy yhteisössä **asemasta toiseen**. Riiteillä siirtymiselle haetaan tuonpuoleisten voimien hyväksyntä ja niiden avulla siirtymä julkistetaan ja sitä juhlitaan. Kristinuskossa keskeisimmät siirtymäriitit ovat kaste, konfirmaatio, avioliittoon tai papiksi vihkiminen ja hautajaiset. Siirtymäriittien avulla entinen asema vaihtuu uuteen: lapsesta tulee seurakunnan jäsen, nuoresta täysivaltainen yhteisön jäsen, kahdesta yksilöstä aviopari, maallikosta pappi ja elävästä kuollut.

Siirtymäriiteissä on tavallisesti kolme osaa: **irtautuminen, välivaihe** ja **liittyminen**. Irtautumisessa jätetään seremoniallisin menoin vanha elämä tai yhteisöllinen asema. Välivaiheessa valmistaudutaan uuteen rooliin ja liittymisessä jälleen seremonioiden avulla annetaan uusi asema. Hyvä esimerkki on eräiden afrikkalaisten heimojen initiaatiomenot, joissa nuoret pojat tai tytöt siirretään

Kriisissä ihmiset toimivat usein uskonnollisten tapojen mukaan. Afganistanissa menehtyneen suomalaisen rauhanturvaajan matka kohti kotimaata on alkamassa.

aikuisen rooliin. Poikien aikuistumiseen kuuluu irrottaminen yhteisöstä, mikä voi tapahtua lähettämällä poikajoukko elämään metsän keskelle useiden viikkojen ajaksi. Eron toivotaan kasvattavan poikia ottamaan vastuuta ja hankkimaan tarvittavia taitoja. Viikkojen jälkeen pojat haetaan takaisin ja heille pidetään aikuistumisjuhlat. Riittinäkökulmaa on käytetty myös muissa kuin uskontoihin liittyvissä tutkimuksissa. Esimerkiksi lukion viimeinen kevät on tietynlainen siirtymäriitti: penkkarit ovat irtautumista, ylioppilaskirjoitukset välivaihe ja lakkiaisjuhla liittämistä; lukiolaisesta on tullut ylioppilas.

Kuolemalla on erityinen merkitys kaikissa uskonnoissa, sillä juuri kuoleman hetkellä uskontojen merkitys korostuu, ja siksi hautaamiseen liittyy hyvin rikas ja **monivivahteinen riittiperinne**. Intiassa ruumis poltetaan ja tuhka ripotellaan mieluiten virtaavaan veteen. Intialaisen ajattelun mukaan sielu vapautuu ruumiista, kun pääkallo halkeaa polttavassa kuumuudessa.

Lähi-idän uskonnoissa ruumiita ei perinteisesti ole tuhkattu. Juutalaisuudessa ja islamissa niin ei tapahdu lainkaan. Juutalaisuu-

Uskontojen vesi

Vedellä on korvaamaton merkitys elämälle. Esimerkiksi ensimmäiset korkeakulttuurit syntyivät veden äärelle, suuriin jokilaaksoihin. Vedellä on myös tärkeä rooli monissa uskontojen riiteissä.

Hinduille Ganges-virrassa kylpeminen on pyhä kokemus, sillä rituaalisen kylvyn uskotaan vähentävän pahaa karmaa ja auttavan pois jälleensyntymisen kierteestä. Ihanteena pidetään poltetun ruumiin tuhkan ripottelemista virtaavaan jokeen.

Myös Lähi-idän uskonnoissa vedellä on tärkeä merkitys: muslimit suorittavat rituaalisen peseytymisen ennen moskeijaan menoa ja rukoushetkeä, ja tätä varten moskeijan ulkopuolelle on varattu peseytymismahdollisuus. Suihkulähteet kuuluvat olennaisena osana arabialaiseen arkkitehtuuriin ja veden solinaa on käytetty hoveissa myös salakuuntelun estämiseen.

Kristinuskossa vesi on mukana jo kasteessa ja se on siten pyhän toimituksen, sakramentin näkyvä osa. Esimerkkinä veden merkityksestä ortodoksisessa kirkossa käytetään myös veden pyhitystä: pappi siunaa kohteen vihmomalla pyhitettyä vettä sen päälle. Vedellä voidaan pyhittää niin ihmisiä, eläimiä kuin rakennuksiakin.

Uskonnoissa lähestytään pyhää erilaisin rituaalein. Kun katolilainen saapuu kirkkoon, hän usein kastaa kätensä pyhitettyyn veteen ja tekee ristinmerkin.

dessa asiaa perustellaan siten, että ruumis on pyhä ja sen maatumisen tulee tapahtua luonnollisesti. Kristinuskossa sen sijaan monilla alueilla tuhkaus on alkanut yleistyä, varsinkin Suomessa. Esimerkiksi Helsingissä jo pääosa vainajista tuhkataan.

Hautajaiset tarjoavat yhteisölle tavan surra ja saattaa yksi yhteisön jäsen ”rajan yli”. Lisäksi hautajaiset pitävät esillä uskonnon roolia yhteisössä.

Kalendaari- ja kriisiriitit

Kalendaaririiteillä tarkoitetaan **ajallisesti toistuvia** uskonnollisia tapahtumia. Aika on jaettu sosiaalisesti siten, että tietty hetki on siirtymä vuodenajasta toiseen tai vuodesta uuteen vuoteen. Erilaisia vuodenkiertoon liittyviä juhlia on uskonnoissa suuri määrä. Esimerkiksi hindulaisuudessa vietetään sadonkorjuuaikaan lokakuussa Navartri-juhlaa. Kalendaaririitissä voidaan myös sovituksi ajaksi kääntää sosiaalinen järjestys ylösalaisin. Tällainen on esimerkiksi kristinuskon piirissä karnevaali, jossa sananmukaisesti jätetään jäähyväiset lihalle (jätetään lihansyönti) eli laskeudutaan paastoon ennen pääsiäistä. Kristittyjen joulu ja pääsiäinen tai muslimien paastokuukauden päätös ovat säännöllisesti toistuvia juhlia, joihin liittyy tietynlaisia uskonnollisia riittejä. Etnisissä

eli johonkin kansaan tai kulttuuriin sijoittuvissa uskonnoissa monet kalendaaririitit liittyvät maanviljelyyn, sadekausiin ja vuodenaikojen vaihteluun: esimerkiksi šintolaisuudessa keisari suorittaa vuoden ensimmäisen riisinkylvön.

Kriisiriitit otetaan käyttöön silloin, kun yhteisöä kohtaa **jokin onnettomuus tai sen uhka**. Esimerkiksi tärkeän henkilön sairastuessa yhteisön jäsenet kokoontuvat suorittamaan parantamisrituaaleja. Sairaiden puolesta rukoileminen on myös osa kristinuskon perinnettä. Esimerkiksi katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa toimitetaan sairaan voitelun sakramentti, jossa rukoillaan sairastavalle Jumalan siunausta. Intiassa lapsettomuuden hoitoon liittyy uskonnollisia riittejä. Alkuperäiskansojen keskuudessa samaani kutsutaan suorittamaan riittiä. Suomessakin suurten ja järkyttävien tapahtuminen jälkeen ihmiset turvautuvat kirkon rukoushetkiin.

1. Lue luku ja vastaa seuraaviin kysymyksiin:
   - **a)** Miksi uskonnoissa on riittejä?
   - **b)** Mitä erilaisia riittejä uskonnoissa on?
   - **c)** Mikä merkitys riiteillä on?
   - **d)** Mitä ongelmia riitteihin voi liittyä?

2. Mitä riittejä on kristinuskossa? Kuvaa yhtä niistä tarkemmin.

3. Millaisiin eri uskontojen riitteihin olet osallistunut?

4. Tutki oppikirjan kuvia. Mitä riittien lajeja niissä esiintyy?

6. Yksilön uskonto

Uskontoa on perinteisesti pidetty vahvasti yhteisöllisenä ilmiönä. Länsimaissa, esimerkiksi Suomessa, on viime vuosikymmeninä kuitenkin yleistynyt ajatus uskonnosta yksilön omana, henkilökohtaisena asiana. Tämä näkyy mm. siinä, että uskonnollisista kysymyksistä ei juurikaan puhuta julkisuudessa. Monet haluavat myös koota oman uskonnollisen maailmankatsomuksensa eri lähteistä ja yhdistellä eri uskontojen oppeja ja rituaaleja omaksi maailmankatsomuksekseen.

Rukous yksilöllisenä rituaalina

Vaikka uskontoa usein harjoitetaan yhteisöllisesti, monissa uskonnoissa on myös rikas yksilöllisen uskonnonharjoittamisen perinne. Esimerkkejä yksilöllisestä uskonnonharjoittamisesta ovat ristinmerkin tekeminen ja iltarukous. Luonnonkansojen jäsen voi puolestaan koskettaa kaulassaan roikkuvaa amulettia saadakseen metsästysonnea. Sama tapa saattaa olla vaativaan suoritukseen valmistautuvalla urheilijalla.

Rukoustavat vaihtelevat eri uskontojen välillä ja jopa saman uskonnon sisällä. Katolilainen voi käyttää rukoillessaan ruusukkoa eli rukousnauhaa, jonka jokaisen helmen kohdalla luetaan tietty rukous. Rukousnauha auttaa rukoilijaa keskittymään.

Rukouksen avulla ihminen pyytää jumalilta voimaa tai siunausta. Rukoukset jaetaan tavallisesti **kiitosrukouksiin** ja **pyyntörukouksiin**. Kiitosrukouksissa ihminen kiittää yliluonnollista saamastaan avusta kun taas pyyntörukouksissa toivotaan apua, siunausta ja voimaa. Kristinuskossa on korostettu, että rukouksessa ihminen on kahden kesken Jumalan kanssa. Rukous on siten keskittymistä ja minä–sinä-suhteen eli ihminen ja Jumala -suhteen tunnustamista.

Rukouksen lisäksi eri uskonnoissa on hyvin erilaisia yksilön suorittamia rituaaleja: kirkkoon

Hindulaiseen uskonnonharjoittamiseen kuuluvat oleellisena osana kotona tapahtuvat rituaalit eli kotipuja. Kuolleiden perheenjäsenten muistoksi voidaan rakentaa alttari, jonka ääressä puja suoritetaan.

menevä voi sytyttää tuohuksen, hindutemppelissä rukoileva antaa jumalille kukkia ja muslimi puhdistautuu rituaalisesti mennessään moskeijaan. Monet yksittäiset rituaalit luovat yksilölle turvallisuutta ja muodostavat koko elämän kestäviä tapoja: esimerkiksi joissakin buddhalaisissa temppeleissä Buddhan patsaan tietyn varpaan koskettamisen uskotaan tuovan onnea, ja Pietarinkirkossa Vatikaanissa katolilaiset kristityt koskettavat Pietarin patsaan jalkateriä.

Intian uskontojen tyypillinen piirre on **meditaatio** eli mietiskely, jossa pyritään esimerkiksi pyhää om-tavua tai jotakin muuta mantraa toistamalla saavuttamaan uusi tietoisuuden taso. Meditaatio on levinnyt myös muiden uskontojen piiriin, koska se on luonteeltaan lähellä rukousta.

Paasto puhdistautumisena ja valmistautumisena

Paasto, jossa pidättäydytään joko kokonaan tai osittain ruuasta tai tietyistä ruoka-aineista, liittyy monien uskontojen tapoihin. Paasto voi olla **katumusta** tehdyistä virheistä tai **valmistautumista** suureen uskonnolliseen tapahtumaan. Ruuan ja nautintoaineiden välttämisellä pyritään mieli suuntaamaan uskonnollisiin ja hengellisiin asioihin. Paaston avulla ihminen nöyrtyy tuonpuoleisen edessä ja hänestä ajatellaan vapautuvan henkistä energiaa. Paaston avulla mielen ja ruumiin uskotaan saavuttavan keskinäinen tasapaino.

Kaikissa Lähi-idässä syntyneissä uskonnoissa on opetuksia paastoamisesta ja sen merkityksestä. Juutalaisuudessa paastolla saatettiin aiemmin valmistautua sotaan tai tärkeään uskonnolliseen tehtävään, kuten profeetan toimeen. Paastonaika sisältyy myös juutalaiseen kalenteriin: esimerkiksi suurena sovintopäivänä, Jom Kippurina, paastotaan 25 tuntia.

Kristillisistä kirkoista sekä katolisessa että ortodoksisessa korostetaan pääsiäistä edeltävää 40 päivän paastoa: paastokausi alkaa laskiaisesta, jolloin riehakkain menoin jätetään normaaliruuat ja siirrytään kevyempään. Tavallisimmin paastossa kieltäydytään lihan syönnistä. Hengellistä pohdintaa ja rukousta pidetään paaston aikana tärkeänä.

Islamilaisessa kalenterissa vuoden 9. kuukausi eli Ramadan on paaston aikaa ja silloin ruoan ja juoman nauttiminen sekä tupakanpoltto on kiellettyä päivätuntien aikana. Auringon laskettua kohtuullinen ruoka ja juoma ovat kuitenkin sallittuja. Pohjolassa, jossa Ramadanin osuessa kesään päivätunteja on lähes vuorokauden ympäri, paastolle on määritelty tietyt kellonajat. Suomessa noudatetaan lähimmän islamilaisen keskuksen, Istanbulin, aikaa.

Yhteistä Lähi-idässä syntyneiden uskontojen paastoille on, että ne kestävät rajatun ajan: yhden päivän viikossa tai kuukauden vuodessa ja paaston päätyttyä on suuren juhlan aika. Myös aasialaisiin uskontoihin liittyy paastoajattelu. Esimerkiksi Intiassa tärkeimmät uskonnolliset opettajat paastoavat säännöllisesti ja thaimaalaisen buddhalaisen munkin on nautittava päivän

ateriansa ennen puoltapäivää. Monissa aasialaisissa luostareissa paasto on olennainen osa päivärytmiä. Idässä paasto onkin enemmän elämäntapa kuin hetki viikossa tai vuodessa.

Uskonnollisen maailmankatsomuksen omaksuminen

Lapsi omaksuu uskonnollisen maailmankatsomuksen uskomuksineen ja tapoineen sosiaalistumisprosessin myötä vanhemmiltaan ja muilta läheisiltä ihmisiltä. Uskonnollinen **yhteisö huolehtii** yleensä myös uskonnollisen tradition siirrosta uusille sukupolville. Islamissa pojat käyvät koraanikoulua, jossa he oppivat uskonsa keskeisiä opinkohtia. Kristinuskossa kummien tehtävänä on uskonnollisen kasvatuksen antaminen yhdessä vanhempien kanssa. Myös pyhäja rippikoulu vastaavat uskonnollisen kasvatuksen haasteeseen. Mitä enemmän yhteisössä korostuvat yhteisölliset arvot, sitä varmemmin se myös huolehtii jäsentensä uskonnollisesta sosiaalistamisesta.

Länsimaissa uskonnon asema yhteiskunnassa on muuttunut siinä määrin, että uskonnollista kasvatusta ei enää välttämättä koeta perheen tehtäväksi. Jos vanhemmat eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön tai eivät pidä uskonnon harjoittamista tärkeänä, he eivät myöskään välitä uskonnollista perinnettä lapsilleen. Moni vanhempi voi jopa kokea, ettei hän osaa kertoa uskosta ja sen sisällöstä lapsilleen.

Nuori hongkongilainen nainen turvautuu ennustustikkuihin hakiessaan vastauksia itseään askarruttaviin kysymyksiin. Hän ravistelee rasiaa ja kun yksi tikku putoaa purkista, hän vie sen temppelialueella olevalle ennustajalle. Tämä antaa naiselle tikun numeroa vastaavan paperilapun, jolla olevan tekstin pitäisi auttaa naista tekemään päätöksiä.

Yksilön uskonnollinen kehitys

Ihmisen uskonnolliseen kehitykseen vaikuttavat sekä sisäiset sekä ulkoiset tekijät. Toisaalta se kulkee käsi kädessä ihmisen psyykkisen kehityksen kanssa, toisaalta siihen voivat vaikuttaa ihmisen elämänkokemukset, esim. kriisit.

Sveitsiläisen tutkijan Fritz Oserin (s. 1937) mukaan yksilön uskonnollisen kehityksen kaari voidaan kristinuskoon soveltaen jakaa viiteen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe liittyy varhaislapsuuteen ja sille on tyypillistä voimakas usko Jumalaan tai yleensä perimmäiseen, kaikkea ohjaavaan voimaan. Jumala saa lapsen silmissä samoja piirteitä kuin vanhemmat: jumalakuva on antropomorfinen eli ihmisenkaltainen. Lapsi ei ajattele tässä vaiheessa olevansa vuorovaikutussuhteessa Jumalan kanssa, vaan Jumalan toiminnan passiivinen kohde.

Toiselle kehitysvaiheelle on tyypillistä kaupanteko: ihminen uskoo voivansa vaikuttaa Jumalaan omalla toiminnallaan. Onnistumiset nähdään merkkeinä siitä, että ihminen on toiminut oikein suhteessa Jumalaan, kun taas epäonnistumisten uskotaan johtuvan ihmisen vääränlaisesta toiminnasta.

Yksilön uskonnollisen kehityksen seuraavaa vaihetta kuvaa ihmisen ja Jumalan maailmojen erillisyys: Jumala on etäinen hahmo, ja ihminen tekee itsenäisiä päätöksiä koskien omaa elämäänsä – tämänpuoleinen ja tuonpuoleinen eivät kohtaa. Tämä vaihe liittyy nuoruusikään, jolloin ihminen muutenkin etsii omaa identiteettiään ja haluaa katkoa suhteitaan auktoriteetteihin. Monen kohdalla uskonnollinen kehitys pysähtyy tähän.

Neljännessä vaiheessa ihminen alkaa uudelleen pohtia suhdettaan Jumalaan ja tuonpuoleisuuteen. Tässä vaiheessa Jumalan vaikutus maailmassa nähdään monipuolisemmin kuin aiemmin. Jumalan ei oleteta puuttuvan yksityiskohtaisesti ihmisen elämään vaan hänen vaikutustaan havaitaan esim. luonnossa ja historian kulussa. Ihminen on toisaalta itsenäinen toimija ja toisaalta hän kokee toteuttavansa suurempaa suunnitelmaa. Jumala nähdään ikään kuin taustatukena, johon nojata.

Viides vaihe on samalla kertaa täydellisen vapauden ja täydellisen riippuvuuden vaihe: jumalallinen suunnitelma toteutuu ihmisten välisissä suhteissa. Jumala ei enää tässä vaiheessa ole ihmiselle jokin tämänpuoleisuudesta erillään oleva olento vaan kaiken olevan perusta, joka myös määrittää kaikkea sitä, mitä ihminen tekee. Ihminen ei enää toimi tottelemisen pakosta, vaan omasta halusta. Oserin mukaan on kuitenkin erittäin harvinaista, että yksilö saavuttaa tämän tason.

Uskonnollinen kokemus voi olla hyvin kokonaisvaltainen. Helluntaiherätyksen kokouksessa rukoukseen osallistutaan koko keholla.

Ihmisen muuttuva suhde uskontoon

Ihmisen suhde uskontoon voi muuttua voimakkaastikin elämän varrella. Joku saattaa kokea jossain elämänsä vaiheessa kääntymyksen. Hän saattaa vaihtaa uskontoa koettuaan jonkin toisen uskonnon antavan parempia vastauksia itseään vaivaaviin kysymyksiin. Jos joku kääntyy islamin uskoon, muslimit katsovat hänen ”palaavan islamiin”. Tähän sisältyy ajatus siitä, että islam on ikään kuin jonkinlainen perustavanlaatuinen uskonto, jokaisen ihmisen alkuperäinen uskonnollinen koti.

Joku toinen taas voi kokea oman uskontonsa uudella, syvemmällä tavalla. Kristinuskossa on erityisesti uudemmissa protestanttisissa kirkoissa kuten helluntaiherätyksessä korostettu Raamatussa mainittua ihmisen **uudestisyntymistä**. Sillä tarkoitetaan sitä, että ihminen pyrkii tietoisesti aloittamaan uudenlaisen elämän, jossa hän pyrkii elämään paremmin. Nämä yhteisöt korostavat usein, että ihmisen täytyy tehdä omakohtainen uskonratkaisu eli päättää tietoisesti, että hän haluaa uskon olevan keskeinen asia elämässään. Näiden liikkeiden mielestä pelkkä kasvatuksen myötä saatu uskonnollinen maailmankatsomus ei riitä, vaan tarvitaan todellinen sitoutuminen uskoon, **uskoontulo**. Usein korostetaan myös sitä, että uskon täytyy näkyä uskovan elämässä esimerkiksi siten, että hän **todistaa uskostaan** eli kertoo siitä muille.

Ihmiset saattavat myös **irtautua** uskonnollisista yhteisöistä. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi se, että uskonnolliseen yhteisöön liittyy ongelmia ja epäkohtia tai yksilö ei enää koe uskontoa merkitykselliseksi. Jotkut irtautuvat uskonnollisesta yhteisöstä liittyäkseen toiseen, toiset jäävät kokonaan uskonnollisten yhteisöjen ulkopuolelle.

Hengellisyys ja henkisyys

Uskonnon asema on länsimaissa kokenut suuria muutoksia. Aiemmin tutkijat puhuivat **sekularisaatiosta** eli maallistumisesta, jolla tarkoitettiin sitä, että uskonto on menettämässä merkitystään ihmisten elämässä. Uudempi tutkimus kuitenkin väittää, että uskonto ei ole häviämässä, vaan se muuttaa muotoaan. Ihmisten sitoutuneisuus perinteisiin uskonnollisiin yhteisöihin ja niiden edustamiin oppeihin on vähentynyt. Sama ilmiö näkyy myös mm. perinteisten poliittisten puolueiden kohdalla. Sen sijaan monet hakevat uskonnollisia vaikutteita eri lähteistä ja saattavat yhdistää esimerkiksi muuten kristilliseen maailmankatsomukseensa hindulaisen jälleensyntymisopin. Kun kristillisessä perinteessä painopiste on kauan ollut tiedollisen ulottuvuuden korostamisessa, on se nyt siirtynyt kohti kokemuksellisuutta. Tärkeää ei enää olekaan oikea oppi vaan kokemus ja toiminta.

Ihmiset eivät enää välttämättä määrittele itseään uskonnollisiksi tai hengellisiksi vaan ennemminkin henkisiksi. Suuntaus näkyy muun muassa siinä, että monet henkiseen hyvinvointiin liittyvät liikkeet ja tuotteet ovat saavuttaneet viime vuosina suurta suosi-

Hindujumalia esittäviä patsaita, julisteita, suitsukkeita ja kynttilänjalkoja myydään joka puolella Intiaa.

ota. Kysymykset henkisestä hyvinvoinnista ja elämän tarkoituksesta askarruttavat ihmisiä ja kasvattavat erilaisten elämäntaito-oppaiden ja -ohjelmien suosiota. Tutkijat puhuvat ihmisen **spiritualiteetista**, jolla tarkoitetaan kokemusta siitä, että konkreettisesti havaittavan arkitodellisuuden lisäksi on olemassa jokin toinen todellisuus. Vaikka luonnontiede pystyykin selittämään monia ennen selittämättöminä pidettyjä ilmiöitä, ihminen kokee kuitenkin monet ilmiöt syvemmin kuin vain biologisina tai kemiallisina tapahtumina.

1. Tee itsellesi 15 sanan lista, jonka avulla muistat luvun pääkohdat.

2. Miten eroavat toisistaan uudestisyntyminen ja jälleensyntyminen?

3. Pohdi, miten uskonto näkyy sinun elämässäsi (rituaalit, tavat, juhlat, arki).

4. Psykologiassa on jatkuvan keskustelun kohteena, millaisia älykkyyden lajeja on olemassa. Yhdeksi älykkyyden lajiksi on nimetty spirituaalinen älykkyys, joka tarkoittaa kykyä pohtia uskonnollisia ja filosofisia kysymyksiä.
   a) Miten spirituaalista älykkyyttä voisi kehittää?
   b) Miksi sitä pitäisi kehittää?

5. Ihminen voi kasvaa kahden kulttuurin ja siten myös kahden uskonnollisen tradition piirissä. Tällöin häntä voidaan kutsua moniuskontoiseksi. Pohdi, mitä haasteita ja mahdollisuuksia moniuskontoinen ihminen kohtaa nyky-yhteiskunnassa.

7. Yhteisön uskonto

Uskonnolla on vahva sosiaalinen merkitys. Uskonnon kannattajat kokoontuvat yhteen ja noudattavat samoja eettisiä normeja ja käyttäytymistapoja. Joskus jopa vaatetus yhdistää tietyn uskonnon kannattajat. Uskonnon yhteisöllinen luonne luo yksilölle turvallisuutta mutta samalla myös rajoittaa toimintaa ja ajattelua. Perinteinen malli on, että uskonnolliseen yhteisöön synnytään. Uskonto ja sen muodostama yhteisö sävyttävät ihmisen elämää syntymästä kuolemaan. Länsimaissa, joissa yksilön vapaus on viety pitkälle, myös uskonnon rooli on muuttunut. Usein ihminen haluaa valita, millaisen uskonnollisen yhteisön jäsen hän on.

Muslimeille rukous on vahvasti yhteisöllinen kokemus. Kumartuminen kuvastaa nöyryyttä ja alistumista Allahin tahtoon.

Uskonnollisen yhteisön nimityksiä

Uskonnon kannattajat muodostavat rajatun yhteisön. Siihen kuulumisen merkkeinä voivat olla sama uskontunnustus tai tietyt riitit. Yhteisöön liitytään riittien avulla. Esimerkiksi kristinuskossa kirkon jäseneksi tullaan kasteessa, islamissa ja juutalaisuudessa on käytössä poikalasten ympärileikkaus, hindulaisuudessa vietetään astrologien ohjaamaa nimenantojuhlaa. Yhteisön jäsenyys tuo yksilölle velvoitteita, mutta myös oikeuksia. Yhteisön tapanormistoa on noudatettava, mutta toisaalta hädän hetkellä yhteisö myös auttaa.

Kristinuskossa yhteisöstä käytetään käsitettä **kirkko**. Käsitteellä voidaan tarkoittaa monia eri asioita. Ensinnäkin se voi viitata tiettyyn rakennukseen. Toisaalta kyse voi olla määrätystä kristillisestä tunnustuskunnasta, jolla on oma tapansa tulkita kristinuskon perusoppeja, esimerkiksi luterilaisesta tai ortodoksisesta kirkosta. Kirkolla voidaan viitata myös uskonnolliseen yhteisöön, jolloin kristitty on kirkon jäsen ja kirkko Jumalan luoma yhteisö. Kirkko ei rajaudu maiden mukaan, vaan kyse on yleismaailmallisesta yhteisöstä. Tämän vuoksi suurin kristillinen tunnustuskunta käyttää itsestään nimitystä katolinen eli yleinen kirkko.

Islamissa kaikkien muslimien yhteisöä kutsutaan **ummaksi**. Vaikka islamissa niin kuin muissakin uskonnoissa on erilaisia suuntauksia, koetaan islam yhtenäiseksi ja kaikilla muslimeilla on oikeus kuulua ummaan. Yhteisö ei rajoitu maiden tai kulttuurien mukaan vaan kyse on universaalista uskonnosta. Buddhalaisuudessa eri maiden munkit kuuluvat **sanghaan**, munkkien yhteisöön.

Lapsen nimenanto

Lapsen ottaminen yhteisön jäseneksi on tärkeä tapahtuma. Nimi annetaan yleensä uskonnollisen rituaalin yhteydessä. Esimerkiksi juutalaisuudessa lapsen nimi paljastetaan ensimmäisessä julkisessa tapahtumassa, pojilla ympärileikkauksen yhteydessä kahdeksantena päivänä syntymän jälkeen. Tytöille nimi voidaan antaa syntymää seuraavana sapattina, jolloin isä lukee synagogassa Tooraa ja siunaa vastasyntyneen ja äidin. Islamissa lapsen nimi valitaan seitsemäntenä päivänä syntymästä, joka on periaatteessa pojille myös ympärileikkauksen päivä. Ympärileikkaus voidaan islamissa suorittaa myös myöhemmin lapsuuden aikana.

Kristinuskossa nimi annetaan usein kasteen yhteydessä, mutta esimerkiksi itäisessä kristinuskon perinteessä, ortodoksisuudessa, nimi annetaan kirkon opetuksen mukaan jo kahdeksantena päivänä syntymästä. Kristillisessä kasteessa tärkeintä on lapsen ottaminen kristillisen seurakunnan jäseneksi, ei nimen antaminen.

Myös hindulaisuudessa on nimenantorituaali: nimi valitaan jumalien tai jumalattarien mukaan ja nimen antamisen ajankohta voi vaihdella heti syntymän hetkellä annetusta kymmenentenä päivänä tai jopa kuukausien kuluttua annettuun. Buddhalaisuudessa lapsuuden rituaalit vaihtelevat maiden ja kulttuurien mukaan.

Myös uskonnottomuuteen voi liittyä nimenantotilaisuus. Perheen ja ystävien kesken vietettäviä tilaisuuksia kutsutaan nimiäisiksi.

Valtio- ja kulttuurirajat ylittävien uskontojen lisäksi on olemassa myös kansallisia, **etnisiä** uskontoja, kuten juutalaisuus. Uskontoon kuuluminen on samalla kuulumista tiettyyn kansaan ja kulttuuriin. Myös monet luonnonuskonnot rajoittuvat tietylle alueelle tai tiettyyn heimoon. Esimerkiksi Australian alkuperäisväestöllä, aboriginaaleilla, on oma uskomusjärjestelmänsä.

Uskontojen jakautuminen eri suuntauksiin

Maailmanuskonnoille on tyypillistä se, että ne ovat hajautuneet sisäisesti. Hajautuminen voi olla niin voimakasta, että saman uskonnon eri suuntaukset eivät pidä toisiaan saman uskonnon kannattajina. Tämän vuoksi väkivaltaiset yhteenotot uskontojen sisälläkin voivat olla mahdollisia.

Kristinusko on jakautunut eri kirkkokuntiin kuten katolilaisiin, ortodokseihin ja protestantteihin, islamissa pääsuuntaukset ovat sunna- ja šiiamuslimit, buddhalaisuudessa mahajana- ja theravadabuddhalaisuus. Uskonnon sisäinen hajautuminen on niin tavallista, että monet uskonnon tutkijat pitävät sitä väistämättömänä kehityksenä. Usein hajautuminen tapahtuu jo heti uskonnon synnyttyä. Hajautumisessa voi olla on kyse **erilaisista oppitulkinnoista**, mutta myös **kulttuurieroista**. Kun uskonto leviää uusille kulttuurialueille, se omaksuu uusia, kyseiselle kulttuurille tyypillisiä tapoja. Myös kiistat siitä, kenellä on oikeus käyttää valtaa uskonnollisessa yhteisössä esimerkiksi opillisista kysymyksistä päätettäessä, voivat johtaa jakautumiseen.

Kultti ja lahko uskonnollisina yhteisöinä

Kultti on uskonnollinen yhteisö, jossa korostetaan **yksilön uskonnollista kokemusta**. Kultissa vain palvontamenojen suorittaminen sitoo kultin jäsenet yhteen, laajaa ja muotoiltua oppia ei välttämättä ole. Kultti voi rakentua myös yh-

Uskonto näkyy kulttuurissa monin eri tavoin. Kun Brasilia voitti jalkapallon maailmanmestaruuden, pelaajat liputtivat ajatuksiaan avoimesti.

den henkilön tai jumaluuden palvonnalle. Hyviä esimerkkejä tästä ovat katolisen kirkon sisällä vaikuttava Maria-kultti tai hindulaisuuden Krishna-kultti. Näin ollen kultti voi tarkoittaa myös tietyn uskonnon palvontamenoja ja uskonnollisia käytänteitä.

Lahkossa puolestaan vallitsee vahva yhteenkuuluvaisuuden tunne ja johtajan rooli on keskeinen. Lahkot syntyvät usein jonkin jo **olemassa olevan uskonnon sisällä** ja kritisoivat joitakin emouskontonsa käytänteitä tai oppeja. Jos jännite emouskonnon ja lahkon välillä kasvaa liian suureksi, lahko

saattaa irtautua omaksi uskonnoksi tai uskonnolliseksi yhteisöksi. Jos lahko on kovin sidoksissa johtajansa karismaan, johtajan menetys voi johtaa myös lahkon hajoamiseen.

Lahkon vahva ote kannattajiinsa perustuu sen voimakkaaseen yhteisöllisyyteen ja kannattajiin kohdistuviin vaatimuksiin. Lahkon opetuksiin sisältyy usein kritiikkiä valta-asemassa olevaa uskontoa tai yhteiskuntaa kohtaan. Siksi lahkot ovatkin usein protestiliikkeitä.

Usko lahkon johtajaan voi merkitä kannattajien kritiikin katoamista. Tällöin vaarana on, että liikkeestä muotoutuu niin kutsuttu **tuhoisa lahko**. Näissä yhteisöissä johtaja lupaa kannattajille ikuisen onnen ja rauhan, jos he luottavat sokeasti johtajansa ohjeisiin. Liikkeen ulkopuolinen maailma nähdään usein yksinomaan pahana ja liikkeen katsotaan edustavan hyvää.

Pyhät paikat yhteisöllisyyden luojina

Uskonnon yhteisöllisyyttä lisäävät myös yhteiset kokoontumispaikat, joissa uskonnon kannattajat toteuttavat riittejään. Kristittyjen **kirkot**, muslimien **moskeijat**, juutalaisten **synagogat** ja hindujen ja buddhalaisten **temppelit** ovatkin tärkeitä yhteisön yhtenäisyyden kannalta. Rakennuksilla on myös laajempi kulttuurinen merkitys, sillä ne ovat uskonnon olemassaolon näkyviä merkkejä. Ei ole sattuma, että monissa maissa juuri uskonnolliset rakennukset ovat näyttävimpiä ja kertovat eniten kulttuurin historiasta. Useimmissa maissa on mahdotonta kuvitella turistikiertoajelua ilman, että mukana on jokin uskonnollinen kohde.

Varsinaisten rakennusten lisäksi uskonnoissa arvostetaan pyhiä paikkoja kuten esimerkiksi uskonnon perustajan elämään liittyviä paikkakuntia tai uskontojen suurten opettajien kotikyliä. Pyhät paikat ovat uskonnon kannattajien mielenkiinnon kohteita ja niihin tehdään **pyhiinvaelluksia**, jotka lisäävät uskonnon yhteisöllisyyttä. Tunnetuin esimerkki on muslimien pyhiinvaellus Mekkaan paastokuukauden päättyessä. Myös muissa maailman uskonnoissa on

Yhteiset hiljentymis- ja rukoushetket kuuluvat luostareiden päiväohjelmaan. Kuva Voreppesta, Ranskasta.

sama ilmiö: hindut vaeltavat Varanasiin ja kristityt esimerkiksi Jerusalemiin, Santiago de Compostelaan tai Roomaan.

Roolit uskonnoissa

Ihmisillä on uskonnollisissa yhteisöissä erilaisia, sekä **säädeltyjä** että **vakiintumattomia,** rooleja. Uskonnollisten johtajien tehtävänä on tulkita uskonnon oppeja, siirtää uskonnollista tietoa sukupolvelta toiselle sekä suorittaa rituaalit. He toimivat välittäjinä tämän- ja tuonpuoleisuuden välillä. Kristinuskon suurissa kirkkokunnissa uskonnolliset johtajat ovat järjestäytyneet hierarkkisesti. Islamissa rukousjohtajilla on suuri merkitys. Uskonnollisella johtajalla on yhteisössään auktoriteettiasema ja johtajan asema voi näkyä erilaisina symboleina tai esimerkiksi vaatetuksessa. Samaanit, gurut, tietäjät, munkit ja bramiinit ovat kaikki oman uskontonsa erityisasiantuntijoita.

Uskontojen ammattilaisten suuri merkitys on siinä, että tulkitsemalla oppia ja kertomalla, millainen tulkinta on oikein, he lisäävät yhteisön kiinteyttä. Ammattilaisten tehtävänä on siis vahvistaa uskonnon yhteisöluonnetta, mutta uskonnollisilla johtajilla voi

olla yhteiskunnassa myös poliittinen rooli: esimerkiksi katolisen kirkon paavi ja monet islamilaiset imaamit edustavat uskonnollista yhteisöä muun yhteiskunnan keskellä.

Säädeltyjen roolien lisäksi uskonnossa voi olla erilaisia vakiintumattomia rooleja kuten esimerkiksi profeetan, parantajan tai esirukoilijan rooli. Johtaja voidaan valita, mutta näiden roolien kohdalla ajatellaan, että valinnan suorittaa jokin suurempi voima kuten Jumala.

Naisten rooli uskonnossa

Naisten ja miesten rooli uskonnoissa on usein erilainen: miehet ovat yleensä näkyvämmin esillä uskonnon ammattilaisten joukossa ja huolehtivat uskontojen julkisesta kuvasta, kun taas naisten rooli on näkymättömämpi – mutta tärkeä. He huolehtivat monissa yhteisöissä kulttuurin ja tapojen välittämisestä jälkipolville ja samalla myös muokkaavat kulttuuria. Naisten asema **uskonnollisina kasvattajina** on varsin suuri. Esimerkiksi islamissa ajatellaan, että heidän tehtävänään on välittää islamin uskoa perheen pienimmille kotona aina siihen saakka, kun nämä ovat riittävän vanhoja osallistuakseen julkiseen uskonnonharjoittamiseen moskeijassa.

Pyhät rakennukset toimivat yhteisön kokoontumispaikkoina. Mormonien temppeli on pyhitetty häitä ja vihkimyksiä varten. Kuvassa Espoon Leppävaaran mormonikirkko.

Kirjauskonnoissa naisia on harvoin kovin näkyvillä paikoilla uskonnollisessa hierarkiassa eli arvojärjestyksessä. Miehet ovat näissä uskonnoissa perustajia, uskonnollisten tekstien kirjoittajia, opin kehittäjiä ja opettajia, kun taas nainen nähdään passiivisempana kuuntelijana ja uskonnollisten tapojen noudattajana. Esimerkiksi kristinuskossa eri kirkkokunnilla on erilainen suhtautuminen siihen, voiko nainen toimia pappina vai ei. Käytännössä vain joissakin protestanttisissa kirkoissa tämä on mahdollista. Kaksi vanhinta kristillistä kirkkokuntaa, katolinen ja ortodoksinen kirkko, eivät hyväksy naispappeutta.

Luostarit on useissa uskonnoissa jaettu naisten ja miesten yksiköihin. Esimerkiksi keskiajalla nunnaluos-

Buddhalaismunkit kiertävät Thaimaassa aamuvarhaisella keräämässä ruokaa luostaria ympäröivästä kylästä. Munkit eivät kiitä saamastaan ruoasta vaan ruokaa antavat naiset ovat kiitollisia mahdollisuudestaan auttaa ja tehdä hyviä tekoja.

tarit toimivat Euroopassa turvapaikkoina sellaisille naisille, joilla ei ollut isää, miestä tai veljeä, joka olisi heistä huolehtinut. Luostarit ovat tarjonneet naisille myös uudenlaisia mahdollisuuksia: siellä nainen on saattanut perehtyä tieteisiin tai mystiikkaan.

Uskonnon yhteisöllisyyden ongelmia

Vaikka yhteisö luo turvallisuutta ja antaa uskonnon kannattajalle tunteen johonkin kuulumisesta, voi sen sitovuus myös muodostua ongelmaksi, jos yksilöllä ei ole halutessaan mahdollisuutta irtautua yhteisöstä tai jos hän niin tehdessään menettää sosiaaliset suhteensa. Tällöin puhutaan uskonnon **uhreista**. Uskonnon uhrit kuvaavat irtautumistaan yhteisöstä hyvin vaikeaksi, sillä heille luetaan hengellisiä tuomioita ja heidät eristetään sosiaalisesti. On kuitenkin huomattava, että ilmiö on hyvin länsimainen. Monilla muilla maantieteellisillä alueilla uskonto on niin olennainen osa identiteettiä, että siitä irtautuminen olisi sama kuin yritys irtautua omasta suvusta tai kulttuurista.

Yhteisöllisyydessä voi olla myös se ongelma, että uskonnon sisäisiä vaihtoehtoisia tulkintoja ei suvaita ja jos joku sellaisia esittää, hänet voidaan leimata **harhaoppiseksi** tai **vääräuskoiseksi**. Usein uudet tulkinnat ovat synnyttäneet uusia lahkoja ja uusia uskontoja. Yhteisö voi ahdistaa yksilöä myös eettisillä opetuksilla, joiden mukaan vain tietynlainen käyttäytyminen, pukeutuminen ja tavat ovat sallittuja. Uskonnollisten yhteisöjen sisäinen ryhmäkuri voi näin ollen olla hyvinkin ankaraa.

Tehtävät

1. Selitä omin sanoin seuraavat käsitteet:

a) kirkko **b)** umma **c)** kultti
d) lahko **e)** moskeija **f)** synagoga

2. Mistä syistä uskonnollinen yhteisö saattaa jakautua pienempiin ryhmiin?

3. Pohdi, mitä hyötyä ja mitä haittaa on siitä, että 17-vuotias kuuluu vahvasti uskonnolliseen yhteisöön.

4. Katso luvun kuvia. Mitä ne kertovat uskonnon yhteisöllisestä luonteesta?

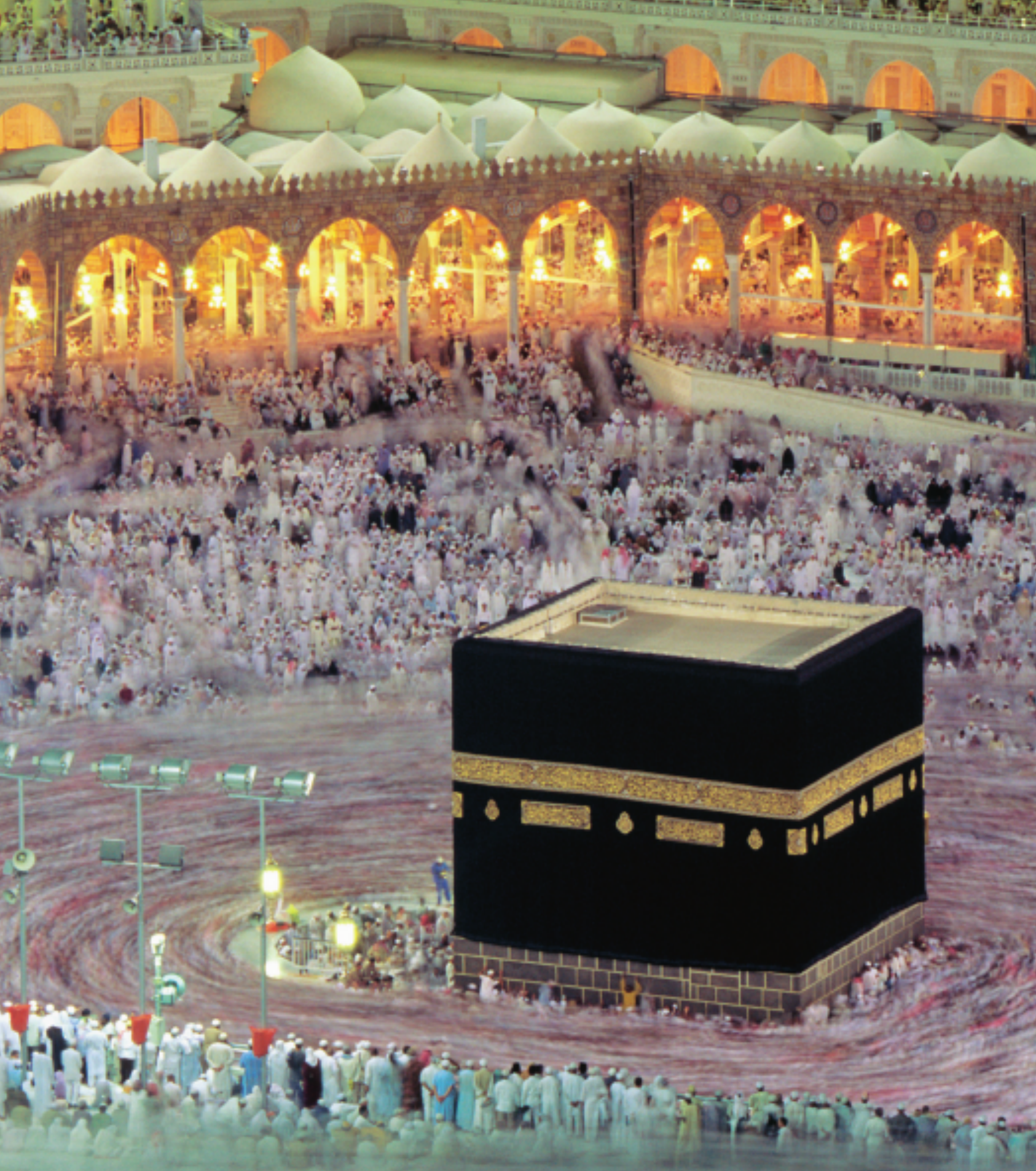

Mekka, Saudi-Arabia

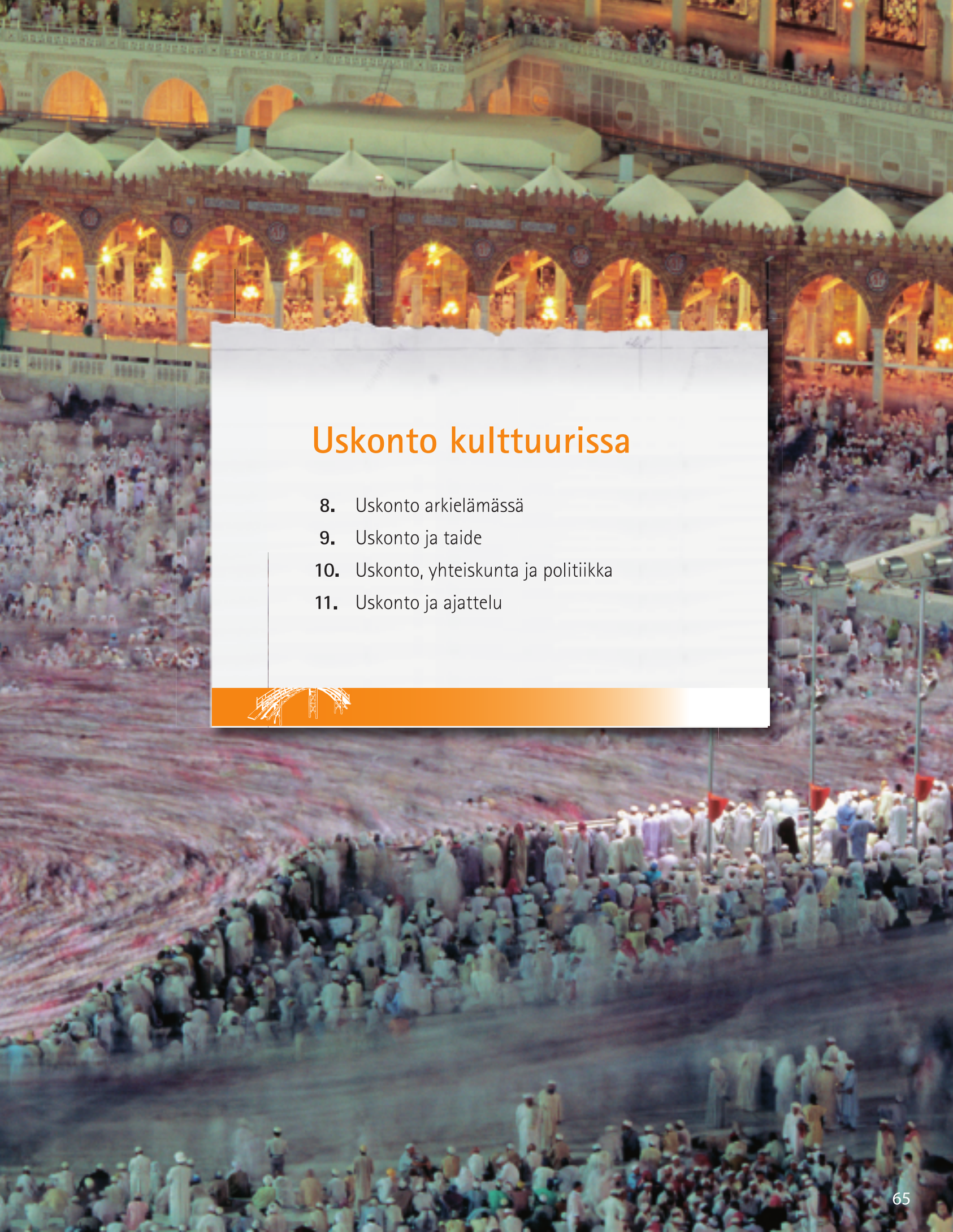

Uskonto kulttuurissa

8. Uskonto arkielämässä
9. Uskonto ja taide
10. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka
11. Uskonto ja ajattelu

8. Uskonto arkielämässä

Uskontoa voidaan kuvata sen opillisista, toiminnallisista ja yhteisöllisistä lähtökohdista käsin, mutta uskonto on myös osa kulttuuria ja arkielämää. Sen tarkasteluun liittyvät siten myös seuraavat kysymykset: Mikä on uskonnon ja sitä ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan suhde? Miten uskonto näkyy taiteessa ja tieteessä? Mikä on uskonnon merkitys ihmisen arjessa, tavoissa, pukeutumisessa ja elämäntyylissä?

Uskonto ja kulttuuri

Kulttuuri sisältää kaikki yhteisön aineellisen ja henkisen elämän muodot. Se vaikuttaa yksilön **maailmankuvaan** ja antaa kyvyn selviytyä erilaisista elämäntilanteista. Kulttuuriin kuuluu siis kaikki opittu ja jaettu tieto, jota ihmiset siirtävät toisilleen esimerkiksi kielen, taiteen ja rituaalien välityksellä. Erilaiset sosiaaliset ryhmät, kuten perhe, suku ja ystäväpiiri muodostavat kulttuurin ytimen; ne ylläpitävät perinteen kautta kulttuuria.

Uskonto on yksi olennaisimpia kulttuurin osatekijöitä. Monesti uskonto on niin keskeinen osa kulttuuria, että näiden kahden erottaminen toisistaan on miltei mahdotonta. Uskonto on monessa kulttuurissa muovannut yhteisön **perinteitä** ja **tapoja** sekä yksilöiden identiteettiä. Moraalin ja maailmankuvan lisäksi erilaiset tavat ja elämän arkeen liittyvät tottumukset saattavat olla peräisin uskonnosta. Uskonto näkyy esimerkiksi ihmisen pukeutumisessa, ruokailussa ja sanavalinnoissa. **Uskonnollisia symboleja** käytetään koruina ja koristeina.

Mecca-colaa on juotu vuodesta 2002 lähtien. Tuotetta on mainostettu lauseella: "Don´t Drink Foolishly, Drink Engaged." Kymmenen prosenttia myyntivoitosta menee humanitaariseen apuun.

Juutalaisuudessa uskonto näkyy viikkorytmissä. Perjantai-illan sapattiateria on tarkoin suunniteltu. Siihen kuuluu oikeanlainen kattaus sekä esimerkiksi palmikoitua vehnäleipää ja viiniä.

Maallistumisen myötä monissa kulttuureissa tapojen uskonnolliset merkitykset ovat kuitenkin osittain muuttuneet, unohtuneet tai jopa kadonneet. Uskonnon merkitys tunnistetaankin ehkä helpommin vieraasta kulttuurista tai omastakin vasta silloin, kun sitä katsotaan toisen kulttuurin näkökulmasta.

Uskonnollisia ruokasäädöksiä

Ruokaan ja ruokailuun liittyvät säännöt ovat useissa kulttuureissa uskonnollisesti perusteltuja. Monet hindut ovat kasvissyöjiä, koska hindulaiseen oppiin kuuluu niin sanottu **ahimsa-periaate**, joka tarkoittaa elämän kunnioittamista, sananmukaisesti käännettynä oppia ei-väkivallasta. Kiinassa taas monet ihmiset pyrkivät noudattamaan **makrobioottista ruokavaliota**, joka on kehitetty taolaisten oppien mukaisesti; ruoka-aineet joko vahvistavat tai heikentävät ihmisen elimistöä. Ihmisen tulisikin syödä niin, että jangin ja jinin tasapaino säilyy, sillä tällä on myönteinen vaikutus terveyteen. Jangin ja jinin tasapainoa ylläpitäviä ruokia ovat esimerkiksi juurekset, viljatuotteet ja marjat. Aterioiden yhteydessä ja vielä jälkiruuaksikin juodaan usein teetä. Teen valmistaminen ja juominen kuuluivat alun perin buddhalaismunkkien uskonnollisiin rituaaleihin.

Uskontojen pyhä kirjallisuus voi antaa ohjeita **puhtaasta ja epäpuhtaasta ruuasta**. Uskonnon kannattajat suhtautuvat ohjeisiin hyvin eri tavoin, joku noudattaa ohjeita tarkasti, toiset taas suurpiirteisemmin. Esimerkiksi islamilaisessa ruokakulttuurissa kiellettyjä ruoka-aineita ovat sianliha, veri ja alkoholi. Lihan pitää olla teurastettu tiettyjen, Koraaniin perustuvien sääntöjen mukaan. Vaikka muslimi olisi vieraantunut uskonnostaan ja joisi esimerkiksi alkoholia, hän useimmiten kuitenkin karttaa sianlihan syömistä.

Myös juutalaisilla on omat määräyksensä siitä, millainen ruoka on uskonnollisesti hyväksyttyä. Tällaista ruokaa kutsutaan **kosher-ruuaksi**, ja sen määräykset löytyvät Toorasta. Liharuokiin käytetään pääasiassa naudan ja lampaan lihaa, sillä sianliha on myös juutalaisuudessa kielletty. Lihan pitää olla myös rituaalisesti oikein teurastettua ollakseen kosher eli uskonnollisesti puhdasta. Ruoanlaitossa maitoa ja lihaa ei saa sekoittaa keskenään ja niistä tehdyt ruokalajit pitää valmistaa eri astioissa. Juutalaisissa kodeissa ja ravintoloissa liha- ja maitoruoka-astiat ja pyyheliinat merkitäänkin eri väreillä. Kosher-säännöt näkyvät juutalaisten arjessa myös kodin ulkopuolella. Esimerkiksi Israelissa tavallisessa turistihotellissakaan samalla aamiaisella ei ole tarjolla sekaisin maito- ja lihatuotteita. Eri uskontojen tapojen tunteminen on myös matkailijalle eri kulttuurien ymmärtämisen avain.

Pukeutuminen ja ulkonäkö

Monet uskonnolliset ryhmät pukeutuvat tiettyjen sääntöjen mukaan. Pukeutuminen viestittää tiettyyn ryhmään kuulumista ja sitoutumista sekä myös ihmisen sosiaalista asemaa ryhmässä. **Pukeutumissääntöjä** voidaan perustella traditiolla eli perinteellä sekä pyhillä teksteillä.

Monissa uskonnoissa luostarien asukkailla on omat pukeutumissääntönsä. Buddhalaiset munkit käyttävät munkin kaapuja ja ajavat päänsä kaljuksi. Jopa munkin asujen värit on määritelty ja ne vaihtelevat kulttuurin mukaan: thaimaalaiset munkit käyttävät kirkasta oranssia, Tiibetin lamalaiset syvän punaista, buddhalaisten nunnien asu on usein valkoinen. Kristillisessä perinteessä munkkien ja nunnien asut kertovat kuulumisesta eri sääntökuntiin. Näin on varsinkin katolisessa kirkossa.

Jamaikalaiset rastafarit ovat tunnettuja dreadlockseistaan eli hiuksistaan, joita ei leikata eikä kammata. Miehillä sama ohje koskee myös partaa. Ohje on peräisin Vanhasta testamentista, ns. nasiirilaista (4. Moos. 6:1–21). Nasiirit olivat Jumalan palvelemiseen keskittyneitä ihmisiä. Nasiirilain vuoksi rastafarit eivät myöskään hyväksy tatuointeja tai lävistyksiä.

Uskonnolliset symbolit katukuvassa

Euroopan eri maissa on käyty kiivasta keskustelua uskonnollisten symbolien käytöstä. Keskustelussa on ollut kyse ison ristin, muslimihuivien ja sikhiturbaanien käytöstä. Ranskassa on kielletty käyttämästä uskonnollisia koruja ja vaatteita valtiollisissa kouluissa. Lähes kymmenen Saksan osavaltiota on puolestaan kieltänyt musliminaisopettajia käyttämästä huivia. Samantyylistä keskustelua on käyty myös Sveitsissä ja Romaniassa.

Viime vuosina on toisaalta ollut havaittavissa merkkejä vahvistuvasta halusta näyttää uskontoaan katukuvassa. Nykypäivän Egyptissä musliminaiset ja -tytöt pitävät kiinni perinteestä käyttää huivia. Hiukset auki kadulla kulkeva nainen on lähes varmuudella kristitty. Egyptin koptikristityt miehet ottavat nuoruudessa kämmenselkään tai ranteeseen ristitatuoinnin merkiksi sitoutumisesta uskontoon.

Koraanissa kehotetaan sekä miehiä että naisia pukeutumaan säädyllisesti, mutta siitä, mitä säädyllisyys tarkoittaa, ei muslimeilla ole yhtenäistä näkemystä, vaan pukeutuminen vaihtelee kulttuurialueittain ja maittain. Esimerkiksi Afganistanissa naisten on ollut pakko käyttää huntua, Turkissa taas hunnun käyttö valtion oppilaitoksissa on ollut pitkään kielletty. Monissa länsimaissa musliminaiset käyttävät hiukset peittävää huivia ilmentääkseen muslimi-identiteettiään.

Koristautuminen eri tavoin on tyypillistä ihmisen luomissa kulttuureissa. Korujen taustalta voi löytyä **uskonnollista symboliikkaa**. Muinaissuomalaiset käyttivät koruissaan monenlaisia symboleja, joiden uskottiin suojelevan pahoilta hengiltä ja voimilta. Kristinuskon vaikutteiden tullessa Suomeen koruissa alkoi esiintyä kristillistä symboliikkaa, kuten erilaisia ristejä ja sydämiä. Risti, ankkuri ja sydän ovatkin tyypillisiä kristillisiä koruaiheita. Ne kuvaavat kristillisiä perusarvoja: uskoa, toivoa ja rakkautta.

Intiassa naiset koristelevat usein otsansa erivärisillä ja -muotoisilla tarrapohjaisilla koruilla, bindeillä. Punainen otsatäplä, jota naiset käyttävät, on Parvatin, hindujumalattaren ja naisellisuuden symboli. Sen us-

Musliminaisilla on omat, islamilaista arvomaailmaa loukkaamattomat muotisuuntauksensa. Muotia on esitelty muun muassa Turkissa.

kotaan suojelevan naisia ja heidän aviomiehiään. Intialaisessa kulttuurissa eri jumalien palvojilla on myös eri tunnusmerkit: Shivan palvoja maalaa otsaansa kolme vaakaviivaa, Višnun palvoja kolme pystyviivaa.

Uskonto ulottuu myös harrastuksiin

Monissa kulttuureissa ei eroteta vapaa-aikaa ja työtä toisistaan kuten länsimaissa. Jos vapaa-aikaa on, se vietetään yhdessä perheen ja suvun kanssa. Uskonto asettaa harvoin vaatimuksia vapaa-ajan käytön suhteen. Toisaalta monet kristilliset yhteisöt tarjoavat jäsenilleen erilaisia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Yhdysvalloissa useat kristilliset yhteisöt harjoittavat **hyväntekeväisyystyötä**, johon yhteisön jäsenet osallistuvat vapaa-ajallaan. Uskonto tarjoaakin myös yhteisöllisyyttä ja **tapaamismahdollisuuksia**. Monet seurustelusuhteet solmitaan tästä johtuen saman uskonnollisen ryhmän jäsenten kesken. Näin yhteisö pyrkii turvaamaan uskon säilymisen ja jatkumisen perheissä.

Nykyisin osa harrastuksista liittyy itsensä kehittämiseen, keskittymiskyvyn lisäämiseen ja rentoutumiseen. Kaukoidästä länsimaihin tulleiden **taistelulajien**, kuten tai chin, karaten ja aikidon taustalla on buddhalaista, kungfutselaista ja taolaista uskonnonfilosofiaa. **Jooga** taas on peräisin Intiasta ja siellä vaikuttavasta hindulaisuudesta.

Mielen tyyneys, vastustajan kunnioitus ja tarpeettomasta väkivallasta pidättäytyminen ovat aikidon perusajatuksia.

Uskonto puheessa ja tavoissa

Tervehtiminen, kiittäminen ja onnentoivotus ovat esimerkkejä **tapakulttuurista**, johon myös uskonnot ovat vaikuttaneet. Esimerkiksi arabia, muslimien pyhä kieli, pitää sisällään monia islamiin liittyviä ilmaisuja. Myös ne arabit, jotka eivät ole muslimeja, käyttävät niitä. Esimerkiksi yleinen tervehdys 'as-salamu 'alaikum' "Rauha teille" on usein ymmärretty uskonnolliseksi. Muita tällaisia yleisesti käytettyjä sanontoja ovat 'in sha' Allah' "jos Jumala suo" sekä 'ma sha Allah' "miten hienoa". Juutalaisuudessa toivotetaan rauhaa, 'shalom', tavattaessa ja usein erotessa sanotaan: "Ensi vuonna Jerusalemissa!" Tällä toivotuksella viitataan toiveeseen, että vuonna 70 jKr. tuhottu Jerusalemin temppeli vielä kerran nousee uuteen kukoistukseen ja juutalaisen hajaannuksen, diasporan, aika päättyy.

Kaukoidän uskonto kungfutselaisuus on vaikuttanut voimakkaasti alueen tapoihin. Kiinalainen kunnioittaa toista ihmistä kohteliaalla käytöksellä. Ystävällisyys ja toisen huomioonottaminen on tärkeää. Toista ihmistä ei arvostella muiden kuullen eikä hänelle puhuta loukkaavasti. Myös Japanissa esimerkiksi puhuttelutapaan vaikuttaa toisen ikä, sukupuoli sekä sosiaalinen asema yhteiskunnassa. Viime vuosina liikemiehet ovat alkaneet kiinnittää

Internet ja uskonnot

Monilla uskonnollisilla ryhmillä on omat kotisivunsa internetissä. Ne esittelevät liikkeiden historiaa, oppia, organisaatiota ja toimintaa. Kotisivujen yhteydessä on usein tarjolla erilaisia palveluja: nettikaupat ja rukouspalvelut toimivat myös internetin kautta. Esimerkiksi juutalaisten on mahdollista saada oma rukouksensa kirjallisena Jerusalemin itkumuurille internetpalvelun välityksellä. Yhdysvalloissa toimii nettikirkkoja, joiden toiminta tapahtuu yksinomaan verkossa.

Kotisivujen lisäksi internetistä löytyy monen uskonnon keskustelupalstoja. Arjen keskellä uskonnon kannattajat ovat helposti yhteydessä toisiinsa pitkienkin välimatkojen päästä. Internet mahdollistaa eriävienkin mielipiteiden esittämisen uskonnon sisällä, koska kukaan ei pysty kontrolloimaan verkossa käytävää keskustelua.

Internetissä eri uskontojen kannattajat myös kohtaavat toisiaan. Keskustelupalstoilla vaihdetaan mielipiteitä tulenaroistakin asioista. Väitetään jopa, että virtuaalikohtaamisissa yhteisymmärrys eri uskonnon kannattajien välillä löydetään helpommin kuin kasvokkain.

suurempaa huomiota kulttuurien välisiin tapaeroihin, sillä vääränlainen kättely tai puhuttelu voi pilata lupaavan liiketoiminnan. Turisteja tapaerojen tunteminen auttaa toimimaan tahdikkaasti: moskeijassa sekä hindu- ja buddhalaistemppeleissä otetaan kengät pois, synagogassa miehille pannaan kipa päähän ja kirkossa miehet ottavat hatun pois. Kaikkien näiden tapojen noudattamisella viestitetään vallitsevan kulttuurin arvojen arvostusta.

1. Tee muistiinpanot siitä, mihin kaikkiin ihmisen arkielämän alueisiin uskonto vaikuttaa.

2. Tutustu eri matkatoimistojen esitteisiin (esim. internetissä) ja tutki, näkyykö niissä ohjeita tai tietoja matkakohteen uskonnoista ja uskonnollisista tavoista.

3. Pohdi, miksi uskonnon vaikutus arkielämään vaihtelee eri kulttuureissa.

4. Laadi intialaiselle ystävällesi lyhyt sähköpostiviesti, jossa kuvailet uskonnon näkymistä suomalaisen arjessa.

5. Japanissa virtuaališintotemppeleissä vierailee päivittäin kymmeniä tuhansia japanilaisia. Pohdi virtuaalitemppeleiden suosion syitä.

9. Uskonto ja taide

Kaikissa uskonnoissa taide on merkittävässä asemassa, jopa niin keskeisessä, että taidetta on lähes mahdotonta tulkita ilman kyseisen uskonnon tuntemusta. On olemassa selkeästi uskonnollista taidetta, jossa jonkin taidemuodon avulla kuvataan uskonnon keskeisiä piirteitä. Toisaalta on myös taidetta, jota ei mielletä uskonnolliseksi, mutta joka silti on saanut vaikutteita uskonnosta. Uskonnoissa käytetään kaikkia taidemuotoja: kuvataidetta, arkkitehtuuria, musiikkia, tanssia, kirjallisuutta ja draamaa.

Taiteella kuvataan uskonnon pyhää

Taiteessa on monia keinoja kuvata uskonnollisia tapahtumia ja arvoja. Marianna Uutinen, Jeesus. 1993.

Taiteen merkitys pyhän kuvaajana on tärkeä, koska uskontojen keskeisimmät opit liittyvät **tuonpuoleiseen** eivätkä siten ole käsin kosketeltavia. Taide tuo **symbolien eli vertauskuvien** avulla näkymättömän näkyväksi. Se siis antaa uskonnolle aistein havaittavan ulottuvuuden. Esimerkiksi kuvataiteessa voidaan pyhyyttä kuvata ilman sanoja, jolloin tavoitetaan jotakin sellaista, mitä sanat eivät riitä kertomaan. Taiteen avulla opetetaan ihmisille esimerkiksi pyhiä tekstejä. Monissa kirkoissa ja temppeleissä kuvataankin jumalia ja heidän elämäänsä. Esimerkiksi hindutemppeleissä on sekä kuvia että patsaita hindujumalista.

Taiteen merkitys riiteissä

Monien uskontojen riiteissä käytetään taiteen eri muotoja, esimerkiksi musiikkia ja tanssia. Myös erilaiset rituaaleissa **käytettävät esineet** ovat usein taiteilijoiden tekemiä, esimerkiksi juutalaisessa perinteessä toorarullat koristellaan näyttävästi.

Myös itse taiteen tekeminen voidaan ymmärtää **uskonnonharjoittamiseksi**, jossa taiteilija on harjoittajana. Monissa uskonnoissa jokin taidemuoto koetaan muita arvokkaammaksi. Islamilaisessa kulttuurissa kalligrafia on kuvataiteen muodoista korkein, koska siinä maalataan ihmisen nähtäväksi Koraanin, pyhän kirjan tekstiä. Hindulaisessa perinteessä jumalpatsaan veistäminen tai maalaaminen on uskonnollinen tapahtuma, johon liittyy monia seremonioita. Myös kristillisessä perinteessä esimerkiksi ikonitaiteen luomisessa rukous on kaiken aikaa mukana.

Musiikki uskonnossa

Musiikilla on kaikissa uskonnoissa tärkeä merkitys. Musiikkia käytetään usein uskonnollisten riittien ja juhlien yhteydessä. Esimerkiksi juutalaisissa **juhlissa** soitetaan ja lauletaan perinteisesti paljon. Sekä juutalaisuudessa että kristinuskossa **jumalanpalveluksissa** on käytetty musiikkia. Musiikki on kaikissa uskonnoissa keskeisesti läsnä, sillä sen avulla saadaan yhteisö mukaan uskonnollisiin riitteihin, jumalanpalveluksiin ja juhlatapahtumiin. Musiikin kautta voidaan ilmaista tunteita, joita koetaan erilaisissa **siirtymäriiteissä**, kuten häissä ja hautajaisissa. Itä-Euroopassa ja Välimeren maissa hautajaisperinteisiin kuuluu itkuvirsien esittäminen.

Erityisesti uskonnoissa, joissa pyhät tekstit on tallennettu kirjoitusten sijaan ihmisten muistiin, käytetään musiikkia kerronnan apukeinona. Alkuperäiskansojen uskonnoissa myytit voidaan laulaa runomuodossa, jolloin ne muistetaan helpommin ulkoa. Myös uskonnollisten tekstien **resitointi** tehdään usein ulkomuistista laulamalla. Joskus pyhien tekstien esittäminen on uskonnollisten johtajien erityistehtävä. Näin on ollut esimerkiksi Intiassa, jossa

Uskonnollisissa yhteyksissä käytetään myös tanssia ja liikettä. Esimerkiksi Kung-Fu-munkkien liikeharjoitukset ovat tarkoin säädeltyjä. Harjoitukset kestävät noin 8 tuntia päivässä.

Veda-hymnien resitointi on ollut vain bramiinien, pappiskastin jäsenten, oikeus.

Musiikin avulla luodaan **yhteisöllisyyttä** sekä **opetetaan** uskonnon keskeisiä oppeja uusille sukupolville. Musiikki myös luo viihtyvyyttä ja ylläpitää tunnelmaa erilaisissa seremonioissa.

Uskonto ja kirjallisuus

Monissa uskonnoissa on pyhien tekstien lisäksi muutakin uskonnollista kirjallisuutta. Esimerkiksi kertomukset **pyhien ihmisten** elämästä ovat suosittuja kristillisessä perinteessä. Uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi nykykirjallisuudessa

käsitellään usein uskontoa ja sen merkitystä modernissa yhteiskunnassa. Esimerkiksi juutalaiset kirjailijat ovat kirjoittaneet paljon toisen maailmansodan aikaisista keskitysleirikokemuksista sekä arabien ja juutalaisten välisistä suhteista Palestiinan ja Israelin alueilla.

Vuosituhansien ajan **runouden** avulla on kuvattu eri uskonnoissa esteettistä elämystä, joka voi olla esimerkiksi kokemus rakkaudesta, kauneudesta tai jumalan läheisyydestä. Erityisesti **mystikot** ovat eri uskonnoissa ilmaisseet kokemuksensa runouden kautta. Onkin sanottu, että esteettinen elämys ja mystinen kokemus ovat samanlaisia.

Joskus kirjallisuus voidaan kokea myös uhkana uskonnolle. Yleensä tällaisissa tapauksissa kirjailija on joko tietoisesti tai tahattomasti loukannut uskonnon pyhiä arvoja. Esimerkiksi Salman Rushdien (s. 1947) kirja Saatanalliset säkeet koettiin aikoinaan joidenkin äärimuslimien keskuudessa islamin uskoa loukkaavana. Ääriliikkeiden edustajat antoivat kirjailijalle tappotuomion. Uskonto voi siis antaa taiteen tekijöille aiheita mutta myös asettaa rajoituksia taiteelliselle ilmaisulle. Uskonnollista kirjallisuutta käytetään **opetukseen** sekä oppien selittämiseen ja levittämiseen. Monissa uskonnoissa se palvelee myös henkilökohtaista uskonharjoitusta. Tämän vuoksi esimerkiksi kristinuskossa on runsas **hartauskirjallisuuden** perinne.

Islamissa kuvien tekeminen ei ole sallittua. Sen sijaan moskeijoiden geometriset kuviot ja Koraanin ornamentiikka ovat erityisen taidokkaita. Koraanitaiteella halutaan korostaa kirjan erityisen suurta pyhää arvoa.

Kuvataiteen käyttö uskonnossa

Uskonnot suhtautuvat eri tavoin pyhän ja erityisesti jumalien kuvaamiseen. Muun muassa Lähi-idässä syntyneiden uskontojen piirissä jumalan kuvaamiseen on suhtauduttu varauksellisesti. Juutalaisuudessa pyhät tekstit

kieltävät jumalan kuvaamisen. Sen sijaan monet juutalaiset kuvataiteilijat ilmaisevat töissään juutalaista elämäntapaa ja identiteettiä.

Islamissa on jumalan lisäksi ihmisten ja eläinten kuvaaminen kielletty. Tämä näkyy siten, että esimerkiksi moskeijat on koristeltu ornamentein, ei kuvin. Toisaalta islamilaisessa perinteessä on uskottu tiettyjen kuvien siunaavaan vaikutukseen: tällaisia kuvia ovat muun muassa Muhammedin sandaalia ja Medinan moskeijaa esittävät kuvat. Kristinuskossa Jeesuksen on tulkittu kumoavan Vanhassa testamentissa olevan jumalan kuvaamisen kiellon.

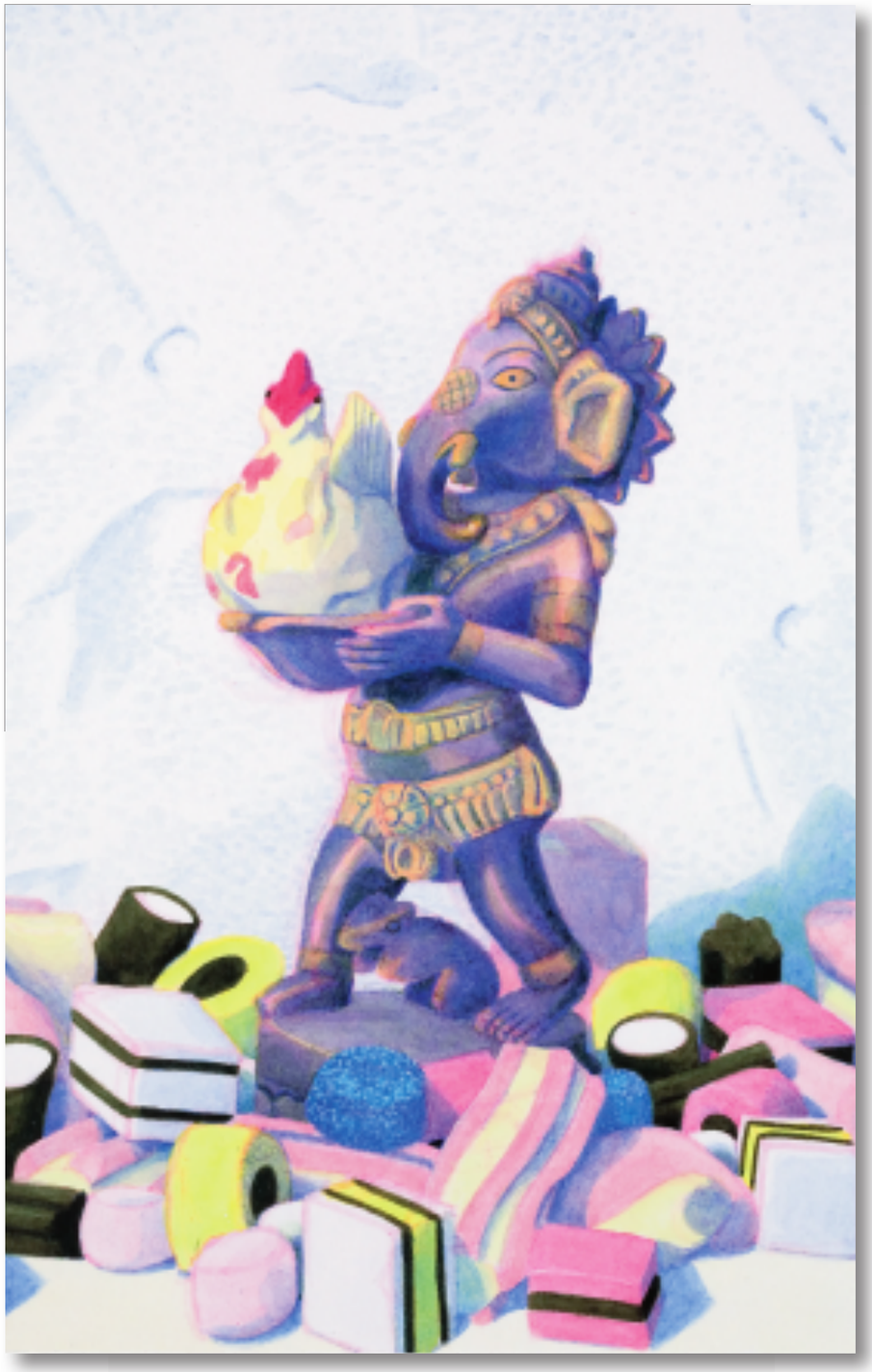

Taiteella voidaan yhdistää uskonnon ja arjen arvoja. Intialainen Ganesha-jumala on lasten, opiskelijoiden ja hyvän onnen jumala. Leonora Fredriksson, Marsipaanikana. 2006.

Aasiassa syntyneet uskonnot kuvaavat jumalaa konkreettisin **kuvin** ja **patsain**. Erityisesti hindulaisuudessa lukuisia jumalia kuvataan värikkäinä ihmis- tai eläinhahmoina. Jumalten kuvien maalaaminen ja patsaiden vaatettaminen ovat osa hindu-uskonnon harjoittamista. Itse asiassa intialaisessa perinteessä jo jumalten kuvien katselu eli darsana on uskonnollinen rituaali. Darsana on tärkein ja yleisin hindulainen temppeliriitti. Myös buddhalaisuudessa on suosittua kuvata Buddhaa monin eri tavoin, esimerkiksi istuvana tai lepäävänä Buddhana.

Uskonnolliset symbolit

Taiteessa käytetään paljon symboleja eli vertauskuvia. Uskonnolliset symbolit havainnollistavat ja opettavat vaikeasti kuvattavia asioita, kuten jumalan ominaisuuksia. Symbolien avulla voidaan tunnistaa eri hindulaisuuden jumalia tai kristillisiä pyhiä henkilöitä. Niillä on myös esteettinen merkitys eli ne auttavat ihmistä kokemaan kauneutta ympärillään. Kuvallisten symbolien lisäksi on olemassa kielellisiä vertauskuvia. Myös esineet, vaatteet sekä erilaiset toiminnot voivat olla symboleja.

Symbolit ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa ja saaneet yleisesti hyväksyttyjä merkityksiä. Vaikka symbolien ymmärtäminen on osa ihmisten yhteistä kulttuurista taitoa, niitä ei aina kuitenkaan tulkita tai koeta samalla tavalla. Esimerkiksi eri ikäisten ihmisten mielikuvissa sama vertauskuva voi tarkoittaa eri asioita. Symboleja käytetään myös uskonnon tunnusmerkkeinä. Esimerkiksi hindulaisuuden symboli on OM-tavu, buddhalaisuuden 8-puolainen pyörä ja kristinuskon risti.

Tehtävät

1. Poimi luvun tekstistä 4–6 uutta näkökulmaa, jotka opit tai oivalsit taiteen ja uskonnon välisestä suhteesta.

2. Miten uskonnoissa hyödynnetään eri taidemuotoja? Miten eri taidemuodoissa hyödynnetään uskontoa?

3. Mitä uskonnollista sanomaa tai uskonnollisia sanoja on sisältynyt viikon aikana näkemääsi tai kuulemaasi taiteeseen?

4. Tutki oppikirjan kuvia ja pohdi, mitä taiteen lajeja niissä on ja mitä uskonnollisia symboleja ne sisältävät.

5. Valitse oppikirjan kiintoisin taidekuva ja laadi esitys kuvan sanomasta ja siitä, miten taidetta on kuvassa käytetty uskonnon oppien ilmaisemiseen.

10. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka

Uskonto voi olla yhteiskunnassa muutoksen aikaansaaja tai perinteiden säilyttäjä. Esimerkiksi Intiassa hindulaisuuteen perustuva kastijärjestelmä eli ihmisten jakaminen eri yhteiskuntaluokkiin on yhä näkyvissä, vaikka kastijakoon perustuva syrjintä kiellettiin jo vuonna 1950. Perustelut kastijärjestelmälle voidaan löytää hindulaisuuden pyhistä teksteistä. Yhtälailla yhteiskunnan rakenne vaikuttaa myös uskontoon. Eri yhteiskunnissa uskonto saa hieman erilaisen muodon, vaikka sen perusopit säilyisivätkin. Suomalainen nainen tai mies, joka kääntyy

Uskonto saa vaikutteita siitä ympäristöstä, jossa se elää. Intialaiseen jouluseimeen kuuluvat luontevasti leijonat ja norsut.

Vahvan poliittisen ideologian maissa valtiolliset tilaisuudet saattavat saada uskonnollisia piirteitä. Tilaisuuksien tarkoituksena on aatteen ja johtajan aseman korostaminen. Kuvassa Pohjois-Korean johtajan Kim Jong-Ilin syntymäpäiväjuhla vuonna 2003.

islaminuskoon, toteuttaa uskontoaan eri tavoin kuin Egyptissä, arabialaisessa kulttuurissa kasvanut ikäkumppaninsa. Myös intialaisperäiset uskonnot ovat länsimaihin tultuaan muuttuneet vähitellen suuntaan, joka länsimaisen ihmisen on helpompi omaksua. Samaan tapaan kristinusko on muotoutunut sen mukaan, missä päin maailmaa sitä harjoitetaan.

Sekularisaatio ja synkretismi

Nykyinen länsimainen yhteiskunta on teollistunut ja eriytynyt yhteiskunta, jossa eri elämänpiirit on erotettu toisistaan. Esimerkiksi talouselämä, koulutus, terveydenhuolto, taide ja tiede ovat eriytyneet omiksi osa-alueikseen. Modernia yhteiskuntaa on kuvattu myös yksilökeskeiseksi. Yksilö on vastuussa teoistaan vain itselleen. Yksilö on itsenäinen, ja hänelle kuuluu valinnanvapaus ja vastuu itsensä kehittämisestä.

Yhteiskunnan modernisoitumisen myötä myös uskonnon merkitys on muuttunut. Uskonnosta on tullut yksi erillinen osa-alue ihmisten elämään ja samalla sen vaikutusvalta muihin yhteiskunnan osa-alueisiin on vähentynyt. Tätä ilmiötä kutsutaan **maallistumiseksi** eli sekularisaatioksi. Sekularisaatio merkitsee perinteisten uskonnollisten arvojen heikkenemistä yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä. Pyhän käsite ja kokemus käyvät ihmisille yhä vieraammiksi. Toisaalta on väitetty, että ihmisten uskonnolliset kokemukset eivät ole vähentyneet modernissakaan yhteiskunnassa, niitä ei vain niin helposti näytetä ulospäin. Uskonto halutaan pitää henkilökohtaisena asiana. Siitä on muodostunut niin sanottu sisäinen elementti yhteiskunnassa.

On myös väitetty, että modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa uskonnosta on tullut kulutustavara. Eri uskonnot ovat kuin tuotteita kaupan hyllyllä. Yksilö valitsee tuotteen, joka miellyttää häntä eniten ja palvelee hänen tarpeitaan sillä hetkellä. Tarvittaessa tuotteen voi vaihtaa toiseen. Ihmiset myös **yhdistelevät elementtejä** eri uskonnoista, esimerkiksi kristinuskoon voidaan liittää ajatus sielunvaelluksesta. Tällaista uskontojen **opillisten ainesten yhdistämistä** kutsutaan synkretismiksi.

Uskonnot muuttuvassa yhteiskunnassa

Monissa uskonnoissa esiintyy sekä myönteisiä että kielteisiä asenteita yhteiskuntaa ja sen kehitystä kohtaan. Uskonnon kannattajat voivat olla erimielisiä siitä, miten ympäröivään maailmaan tulisi suhtautua. Myönteisesti yhteiskuntaan suhtautuvat uskonnon kannattajat eivät koe ympäröivää **yhteiskuntaa** uhkana, vaan heidän mielestään uskontoa voi harjoittaa modernissa yhteiskunnassa. Myönteinen suhtautuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteiskunta hyväksyttäisiin sellaisenaan. Yhteiskuntaa tarkastellaankin kriittisesti ja sitä pyritään **parantamaan**. Usein tästä seuraa, että uskonnon oppeja ja perinteisiä käytänteitä pyritään muuttamaan aikakautta vastaaviksi.

Uskonnon kannattajat voivat suhtautua yhteiskuntaan ja sen kehitykseen myös **torjuvasti**. Esimerkiksi ortodoksijuutalaiset

vastustavat uudistusmielisten juutalaisten näkemyksiä. He pyrkivät noudattamaan Tooran määräyksiä tarkemmin kuin muut juutalaiset. Ortodoksijuutalaiset esimerkiksi asuvat lähellä synagogaa noudattaakseen määräystä, joka kieltää pitemmät kävelymatkat sapattina eli pyhäpäivänä. Joskus myös perinteisistä uskonnoista irtaantuneet lahkot tai uudet uskonnot voivat suhtautua yhteiskuntaan ja sen yleisesti hyväksyttyihin arvoihin ja normeihin torjuvasti. Esimerkiksi Suomessa Jehovan todistajat ovat olleet pitkään vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta vakaumuksensa vuoksi.

Usein yhteiskuntaan torjuvasti suhtautuvat ryhmät ovat tiiviitä yhteisöjä, jotka ajattelevat oman yhteisönsä tarjoavan niin sanotun pakopaikan tai saarekkeen yhteiskunnasta. Näille ryhmille on tyypillistä myös **”me ja muut” -ajattelu** eli ryhmä katsoo omaavansa uskonnosta ainoan oikean tulkinnan. Eristäytyminen ja vahva yhteisöllisyys taas saattavat herättää muiden epäluuloja liikkeitä kohtaan, ja ne nähdään joskus jopa uhkana yhteiskunnan perinteisille arvoille. Näin tapahtui Yhdysvalloissa 1960–70-luvuilla, kun monet amerikkalaiset nuoret liittyivät uusiin, Kaukoidästä tulleisiin uskontoihin.

Uskonto ja ideologia

Ideologialla tarkoitetaan ajatusrakennelmaa, jota ihmiset pitävät merkityksellisenä ja joka vaikuttaa heidän elämänvalintoihinsa ja arvoihinsa. Perinteisiä ideologioita ovat erilaiset poliittiset aatteet, kuten kommunismi.

Uskonnoilla on yhteisiä ja erottavia piirteitä ideologioiden kanssa ja siksi niiden erottaminen toisistaan on joskus vaikeaa. Uskonto voi toimia ideologiana ja vaikuttaa poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Ideologia eroaa kuitenkin uskonnosta siinä, että se ei läheskään aina pyri vastaamaan elämän perimmäisiin kysymyksiin, kuten esimerkiksi siihen, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen. Uskonnot puolestaan vastaavat juuri tämänkaltaisiin kysymyksiin. Uskonnoissa on ideologioista poiketen ainakin kaksi olennaista seikkaa: tuonpuoleisuus ja pyhän käsite.

Uskonnon ja nationalismin suhde

Nationalismin eli kansallisuusaatteen mukaan jokaisella kansakunnalla tulisi olla oma alueellisesti yhtenäinen valtionsa. Joskus nationalismi on yhteydessä uskontoon. **Kansakunta** voi saada uskonnosta **oikeutuksen olemassaololleen** ja itse kansasta tuleekin nationalismissa ihailun ja palvonnan kohde. Uskonnon pyhillä teksteillä, erityisesti myyteillä, voidaan selittää ja perustella kansan historia ja tehtävä.

Tällainen **mytologian** ja **nationalismin** välinen yhteys on ollut näkyvissä esimerkiksi Japanissa. Vaikka japanilaiset voivat olla monen uskonnon kannattajia yhtä aikaa, on maalla myös oma uskonto, šintolaisuus. 1800-luvun puolivälin jälkeen syntyi japanilainen nationalismi šintolaisuuden tukemana. Japanin keisari, joka šintolaisen myytin mukaan oli auringonjumala Amaterasun jälkeläinen, oli kaikkien japanilaisten isä. Hänelle jokaisen kansalaisen piti olla uskollinen.

Japanin šintolaisuuteen on kuulunut ajatus keisarin palvonnasta jumalana. Nyky-Japanissa näin ei enää opeteta, mutta silti keisari Akihiton kruunajaisissa vuonna 1990 šintopapeilla oli näyttävä rooli.

Toisen maailmansodan aikana vedottiin keisarin jumalallisuuteen, ja hän olikin tuolloin sekä uskonnollinen että kansallinen johtaja. Sota sai Japanissa voimakkaan uskonnollisen sävyn. Japanin hävittyä sodan keisari pakotettiin kieltämään jumalallinen alkuperänsä, ja kaikki kansalliset šintolaisuuden muodot olivat kiellettyjä 1960-luvulle asti. Vaikka valtio ja uskonto on Japanissa nykyisin erotettu toisistaan, on vaikea määritellä, mitkä perinteet ovat uskonnollisia, mitkä taas maallisia, **kansallisia seremonioita**.

Uskonnon rooli poliittisissa konflikteissa

Poliittisissa konflikteissa näyttää uskonnolla olevan oma roolinsa, vaikka uskonto ei olisikaan konfliktin pääasiallinen syy. Myös yhteiskunnallinen ja taloudellinen **eriarvoisuus** on merkittävä ristiriitojen ja konfliktien aiheuttaja. Kun Yhdysvallat ja sen liittolaiset keväällä 2003 hyökkäsivät Irakiin, monet asiantuntijat näkivät yhtenä sodan syttymisen syynä taloudelliset tekijät eli halvan öljyn

Monissa sodissa ja konflikteissa uskonnon edustajat ovat siunaamassa toimintaa. Sen voi tulkita usealla tavalla: kyse voi olla esim. joko toiminnan hyväksymisestä tai vaikeissa tilanteissa olevien ihmisten henkisestä tukemisesta. Kuva on Irakista vuodelta 2003.

saannin varmistamisen. Samalla sodan perusteluissa käytettiin uskonnollisia sanontoja, kuten taistelua ”pahaa” vastaa. Uskonnollisen **retoriikan käyttö** on varsin yleistä myös politiikassa.

Sodan aikana uskonto nousee usein yhdeksi osapuolia **erottavaksi tekijäksi**. Entisessä Jugoslaviassa taistelut käytiin 1990-luvulla eri uskontoihin tai kirkkokuntiin kuuluvien ihmisten välillä. Katolilaiset kroaatit taistelivat ortodoksisia serbejä vastaan. Myös Bosnian muslimit olivat sodassa serbejä ja myöhemmin myös kroaatteja vastaan. Intian hindujen ja Pakistanin muslimien välillä on pitkään kiistelty Kashmirin alueesta.

Uskontoa käytetäänkin sodassa usein yhtenä vastakkainasettelun välineenä ja **sodan oikeuttajana**. Tällöin vastustajien uskonto esitetään uhkana omalle uskonnolle, kulttuurille ja turvallisuudelle. Uskonnon avulla vedotaan ihmisten tunteisiin ja moraaliin.

Viime vuosina uskontojen keskuudessa on vahvistunut yhteistyö rauhan edistämiseksi. Uskonnolliset johtajat ovat kokoontuneet yhteen rukoilemaan rauhan puolesta. Uskonnot pyrkivät siis myös ehkäisemään poliittisia konflikteja.

Uskonto ja poliittinen toiminta

Kaikissa uskonnoissa on erilaisia käsityksiä siitä, miten paljon uskonnon tulisi näkyä yhteiskunnassa. Monissa maissa uskontojen kannattajat, jotka pitävät uskontonsa arvoja ja normeja tärkeinä myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, ovat perustaneet **omia puolueita**.

Islamisteiksi kutsutaan muslimeja, joiden tavoitteena on perustaa islamilainen valtio, jossa on voimassa islamilainen laki, sharia. Islamistien mukaan taloudelliset ja poliittiset ongelmat voidaan ratkaista parhaiten yhteiskunnassa, jonka ihanteena ovat islamin opit oikeudenmukaisuudesta. Esimerkkinä heillä on profeetta Muhammedin Medinassa johtama uskovien yhteisö, mutta islamistit eivät halua palata menneisyyteen, vaan soveltaa islamin yhteiskuntanäkemystä tähän aikaan. He peräänkuuluttavat elämäntapaa, jossa islamilaisten arvojen noudattaminen yhdistyy moderniin yhteiskuntaan. Islamisteja on sekä radikaaleja että maltillisia.

Israel ja Palestiina

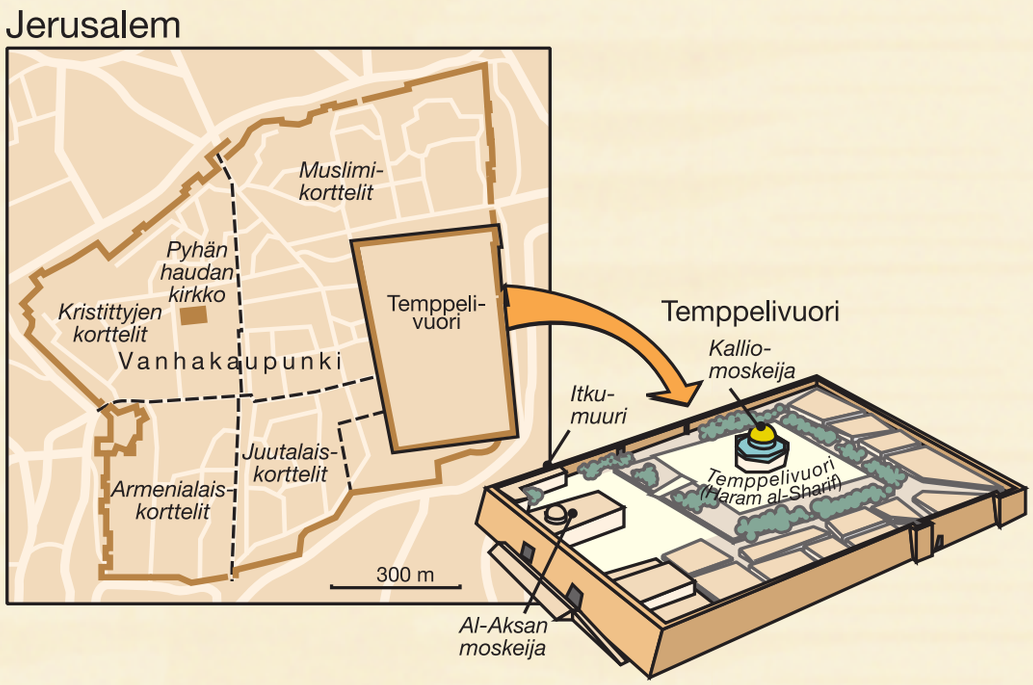

Israelilaisten ja palestiinalaisten konflikti on lähtökohdiltaan poliittinen ja se liittyy maa-alueiden hallintaan. Kuitenkin jatkuvia rauhanneuvotteluja hankaloittavat sekä juutalaisuuden että islamin tietyt opit. Molemmissa uskonnoissa kiistana olevia maa-alueita pidetään pyhinä ja erityisen pyhänä pidetään Jerusalemin kaupunkia. Juutalaisuuden uskonnollisen lain eli halakhan mukaan tietyt käskyt on mahdollista täyttää vain pyhällä maalla ja maan luovuttaminen ei-juutalaiselle on väärin. Vastaavasti islamilaisen näkemyksen mukaan Palestiina voidaan ymmärtää omaisuudeksi, jonka luovuttaminen ei-muslimeille on kielletty.

Nykyisen konfliktin taustat ulottuvat 1920–40-luvuille, jolloin Palestiinaan alkoi muuttaa juutalaisia aikaisempaa enemmän. Toisen maailmansodan juutalaisvainojen jälkeen YK luovutti Palestiinasta alueita juutalaisille, minkä vuoksi monet palestiinalaiset menettivät kotinsa. YK:n tavoitteena oli luoda Palestiinan alueelle kaksi erillistä valtiota, Israel ja Palestiina. Vuonna 1948 Israel julistautui itsenäiseksi, mitä arabimaat ja palestiinalaisten omat vapautusjärjestöt eivät hyväksyneet. Tästä lähtien alueella on käyty useita sotia ja alueellisia taisteluja. Vaikka rauhanneuvotteluja on käyty lukuisia kertoja, ei pysyvää molempia osapuolia tyydyttävää ratkaisua ole saatu aikaan. Erityisenä ongelmana ovat juutalaiset siirtokunnat, joita on perustettu palestiinalaisilta miehitetyille alueille.

Eniten rauhaa ovat vastustaneet sekä juutalaisten että palestiinalaisten ääriliikkeet, joiden toiminnassa uskonto ja nationalismi on liitetty voimakkaasti yhteen. Tällaisia liikkeitä ovat Israelissa toimivat pienet uskontopuolueet, joiden mukaan koko Palestiinan alue on Jumalan Israelille lupaama maa. Kummallakin puolella osa ääriryhmien jäsenistä on turvautunut terroriin.

Radikaalit ryhmät yrittävät saada aikaan muutoksia vallankumouksen tai väkivallan keinoin. Heille sota on oikeutettua taistelua ei-islamilaista hallintoa vastaan. Sen sijaan maltilliset islamistit eivät hyväksy aseellista taistelua.

Myös muiden uskontojen sisällä on vahvoja **poliittisia kytköksiä**. Esimerkiksi buddhalaisuuteen perustuvalla Soka Gakkai -uskonnolla on Japanissa oma poliittinen Komeito-puolueensa, joka on menestynyt Japanin poliittisessa elämässä. Samoin Intiassa vaikuttaa hindupuolue BJP, jonka tavoitteena on hindulainen Intia. Äärihindujen aggressiivinen toiminta on johtanut muslimien ja kristittyjen vainoihin sekä kostonkierteeseen.

1. Tee neljä kysymystä, joihin luvun teksti vastaa.

2. Kertaa oppikirjan luku 1 ja pohdi, mitkä uskonnon erityispiirteet korostuvat uskonnon ja yhteiskunnan suhteissa.

3. Tutki viikon ajan median uutisaiheita. Mitä uskontoon liittyviä uutisaiheita huomaat? Miten uskonnon yhteiskunnallinen rooli niissä näkyy?

4. Miksi uskonto ja politiikka ovat eri maissa kietoutuneet toisiinsa? Mitä hyötyä ja haittaa tästä on **a)** uskonnolle **b)** yhteiskunnalle?

5. Pohdi, miten uskontojen kannattajat voisivat olla ehkäisemässä erilaisia konflikteja maailmassa. Tee kaksi konkreettista ehdotusta.

11. Uskonto ja ajattelu

länsimaiseen ajatteluun on liittynyt jo antiikin Kreikasta lähtien usko järkeen. Järjen avulla ymmärretään ja selitetään sitä, millainen maailma on. Tätä lähestymistapaa kutsutaan filosofiaksi, josta länsimainen tiede syntyi. Filosofian perusta on kysymysten tekemisessä ja parhaiten perustelluissa vastauksissa. Kysymys tiedon ja uskonnon suhteesta on olennainen, kun tutkitaan uskonnon luonnetta ja merkitystä yhteiskunnassa ja kulttuurissa.

Uskonto ja tiede

Tiede on itseään korjaava prosessi, jossa esimerkiksi auktoriteetteihin vetoamalla ei voida ratkaista jonkin asian totuutta. Tieteelliset selitykset eli teoriat ovat kulloinkin parhaita mahdollisia, vaikka lopullista totuutta ei välttämättä olekaan saavutettu. Tieteen tuloksiin perustuvaa näkemystä maailmasta kutsutaan **tieteelliseksi maailmankuvaksi**. Tieteessä tapahtuu kuitenkin jatkuvaa edistymistä. Voidaankin kysyä, mikä merkitys uskonnollisella uskolla on todellisuuden selittäjänä, jos tiede on paras ihmisen kehittämistä maailman kuvaamisen tavoista. Ehdotonta uskoa tieteellisten selitysten ylivoimaisuuteen kaikilla elämänalueilla kutsutaan skientismiksi eli **tieteisuskoksi**.

Uskonnollisen maailmankuvan luonne

Tieteellisen maailmankuvan lisäksi on olemassa myös uskonnollinen maailmankuva. Siinä on tavallista tukeutua johonkin **uskonnolliseen auktoriteettiin** tai omiin **uskonnollisiin kokemuksiin**. Uskonnollinen maailmankuva ei ole ristiriidassa tieteellisen maailmankuvan kanssa, jos

Monet tieteelliset teoriat haastavat uskonnollisen perinteen. Esimerkiksi evoluutioteoria on herättänyt fundamentalistisissa piireissä kovaa vastustusta. Kaliforniassa sijaitseva The Museum of Creation and Earth History esittelee maailman ja ihmisen synnyn Raamatun kertomusten mukaisesti.

siinä esitettyjä uskomuksia ei esitetä tieteellisesti pätevinä. Näin tulkittuna esimerkiksi ajatusta siitä, että Jumala on luonut maailman, ei ole tarkoitettu tieteelliseksi totuudeksi; se on uskomus, jonka merkitystä ei haeta tieteestä, vaan uskonnollisesta uskosta ja omista kokemuksista.

Uskonnollinen maailmankuva voi olla myös **epätieteellinen** eli tieteen vastainen, jos sen nimissä esitettyjä tieteellisiksi tarkoitettuja uskomuksia perustellaan uskonnollisin selityksin. Näin toimitaan esimerkiksi **kreationismissa**. Kreationismin kannattajat uskovat, että Raamatussa kuvataan maailman syntyyn ja elämän luomiseen liittyvät tapahtumat totuudenmukaisesti. **Kirjaimellisesti eli fundamentalistisesti** tulkittu Raamattu on tämän ajattelun mukaan

pätevämpi selitys elämän kehittymisestä kuin tieteellinen evoluutioteoria. Kreationismin pohjalta on syntynyt ajatus, että koko todellisuus on älyllisen subjektin eli toimijan suunnittelema. Tästä suuntauksesta käytetään nimitystä ”Intelligent Design”, älykäs suunnittelu.

Ihmisen ajattelu ei läheskään aina muodosta johdonmukaista kokonaisuutta, vaan se sisältää usein ristiriitaisia osia. Myös uskonnollinen ajattelu voi olla samankaltaista. Ihminen voi esimerkiksi uskoa kristinuskon Jumalaan ja samalla pitää horoskooppeja elämänsä kannalta tärkeinä. Uskonnon tutkijan tulee kuitenkin noudattaa työssään tieteen ehtoja.

Uskonnoissa todellisuutta lähestytään myös ei-järjellisesti. Järkiperäisestä, rationaalisesta, ajattelusta irrottautumalla pyritään todellisuuden syvimmän olemuksen oivaltamiseen. Esimerkiksi buddhalaisuudessa tämä perinne on vahva. Kuva Tiibetin Lhasasta, Potalan palatsin parvekkeelta.

Uskonto ja filosofia

Läntisessä kulttuurissa uskontoa on jo pitkään pyritty selittämään myös filosofian avulla. Tätä filosofian osa-aluetta kutsutaan uskonnonfilosofiaksi. Silti vielä nykyäänkään länsimaisessa uskonnonfilosofiassa ei ole olemassa yhteistä näkemystä siitä, miten uskontoa tulisi ymmärtää.

Uskonnollisen uskon ja filosofian leikkauspisteessä on pitkään ollut **käsite ”jumala”**. Tarkoitetaanko sillä todellisesti olemassa olevaa persoonaa vai onko kyse filosofisesta oletuksesta? Uskonnon näkökulmasta kyse on persoonasta, mutta monien filosofien teksteissä käsite ”jumala” on pelkkä oletus, ei uskon ja palvonnan kohde.

Intiassa on useita mietiskelykeskuksia, joissa opiskellaan ja meditoidaan gurujen johdolla.

Myöhemmin filosofiassa on pohdittu jumalakäsitteen ja todellisuuden välistä suhdetta. Monien filosofien mielestä jumalaa koskevat väitteet ovat mielettömiä, koska niistä ei voi sanoa, ovatko ne totta vai epätotta. Filosofian yleinen kehitys merkitsi uskonnonfilosofiassa sitä, että 1950-luvulta alkaen keskityttiin **uskonnollisen kielen** käsitteiden ja luonteen tutkimiseen. Kristinuskon uskonnonfilosofisessa tutkimuksessa keskeistä on ollut pohtia myös kysymyksiä ihmisen kuolemattomuudesta sekä siitä, miten tuonpuoleinen jumala voi kertoa itsestään tämänpuoleisille ihmisille.

Uskonto ja järki erillään

Uskonnollisen uskon ja järjen suhteesta on olemassa erilaisia filosofisia malleja. Yksi mahdollisuus on **erottaa usko ja järki** tiukasti toisistaan, eli voidaan sanoa, että uskonnollisen uskon väitteet eivät kuulu samaan ryhmään kuin tieteelliset väitteet. Koska uskonto ei tämän käsityksen mukaan ole tiedettä, uskonnollisen uskon ymmärtää vain uskova ihminen. Esimerkiksi henkilö ei usko Jumalaan siksi, että hänellä olisi vankat, muitakin ihmisiä vakuuttavat todisteet, vaan siksi, että hän yksinkertaisesti uskoo Jumalaan. Tätä suuntausta kutsutaan **fideismiksi**.

Fideismin ongelmana voidaan pitää sitä, että se johtaa uskonnon irrottamiseen kaikesta järkiperäisestä keskustelusta. Uskontokritiikkiä on vaikea harjoittaa, jos kaikkea tulisi selittää uskonnon sisältä käsin. Lopulta ollaan tilanteessa, jossa uskonnosta on mahdotonta käydä järkiperäistä keskustelua. Uskon ja järjen maailmat jäävät toisistaan täysin erilleen.

Uskonto ja järki sidoksissa toisiinsa

Usko ja järki on periaatteessa mahdollista jopa yhdistää, jolloin uskonnollisilta uskomuksilta vaaditaan **järkeen pohjautuvia perusteita** eli evidenssejä. Näitä teorioita kutsutaan **rationalistisiksi**. Uskon ja järjen yhteisyyttä kannattavissa ratkaisuissa on kolme perusmuotoa: teistinen, ateistinen ja agnostinen rationalismi. Teistisen rationalismin kannattaja katsoo, että on olemassa todisteita, jotka oikeuttavat uskomaan Jumalaan, maailman olemassaoloon ja siinä havaittavaan säännönmukaisuuteen. Ateistisen rationalismin kannattajat puolestaan katsovat, että väite ”Jumalaa ei ole olemassa” on järjellä paremmin perusteltavissa kuin väite, että Jumala on. Välimuotoa edustaa agnostinen rationalismi, jonka mukaan asiaan ei voida ottaa lopullista kantaa.

Uskonnon ja järjen välinen jännite

Kolmannen perusratkaisun kannattaja uskoo, että uskonto ei ole tiedettä, mutta siitä huolimatta se muovaa maailmankuvaamme. Uskonnolliselta uskolta ei voi vaatia samanlaisia todisteita kuin tieteeltä, mutta järkevä keskustelu uskonnosta on kuitenkin mahdollista, koska uskonnollinen usko vaikuttaa esimerkiksi moraaliin.

Tämän näkemyksen mukaan uskon ja järjen välillä vallitsee **alituinen jännite**: kristitty toivoo, että Jumala on olemassa ja että Jeesuksen opetukset ihmisestä ja Jumalasta ovat totta, vaikka hän ei pystykään uskoaan järjellä todistamaan. Tässä näkemyksessä tieteellisen ja uskonnollisen maailmankuvan tehtävänä on selittää eri asioita. Uskonnossa korostuu **usko**, tieteessä **tieto**.

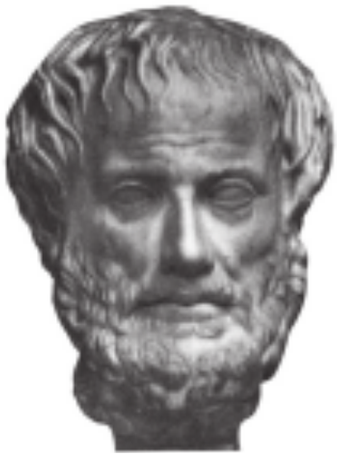

Aristoteles (384–322 eKr.) oli monipuolinen antiikin filosofi. Hän tunsi tuon ajan kaikki tieteet ja niiden saavutukset. Keskiajalla Aristoteleen ajattelu vaikutti dominikaaniveli Tuomas Akvinolaisen tuotantoon.

Tuomas Akvinolainen (1225–1274) oli italialainen dominikaaniveli, joka yhdisti tuotannossaan antiikin aristotelisen perinteen ja kristinuskon opin. Näin syntyi keskiajan mahtitiede, skolastiikka.

Tehtävät

1. Lue luku ja täydennä seuraavat lauseet:

a) Ymmärsin parhaiten…

b) Tärkein asia mielestäni oli…

c) Minua kiinnosti eniten…

d) Minulle jäi epäselväksi…

2. Selitä seuraavat käsitteet: tieteellinen tieto, uskonnollinen usko, skientismi, fideismi, rationalismi.

3. Keksi kolme esimerkkiä, joissa uskonnollinen usko ja tieteellinen tieto ajautuvat ristiriitaan.

4. Laadi perusteluja seuraavalle väitteelle: Uskonnon ja tieteen harjoittaminen eivät ole ristiriidassa.

5. Oletko itse fideisti, skientisti, kreationisti, rationalisti, ateisti vai agnostikko? Perustele.

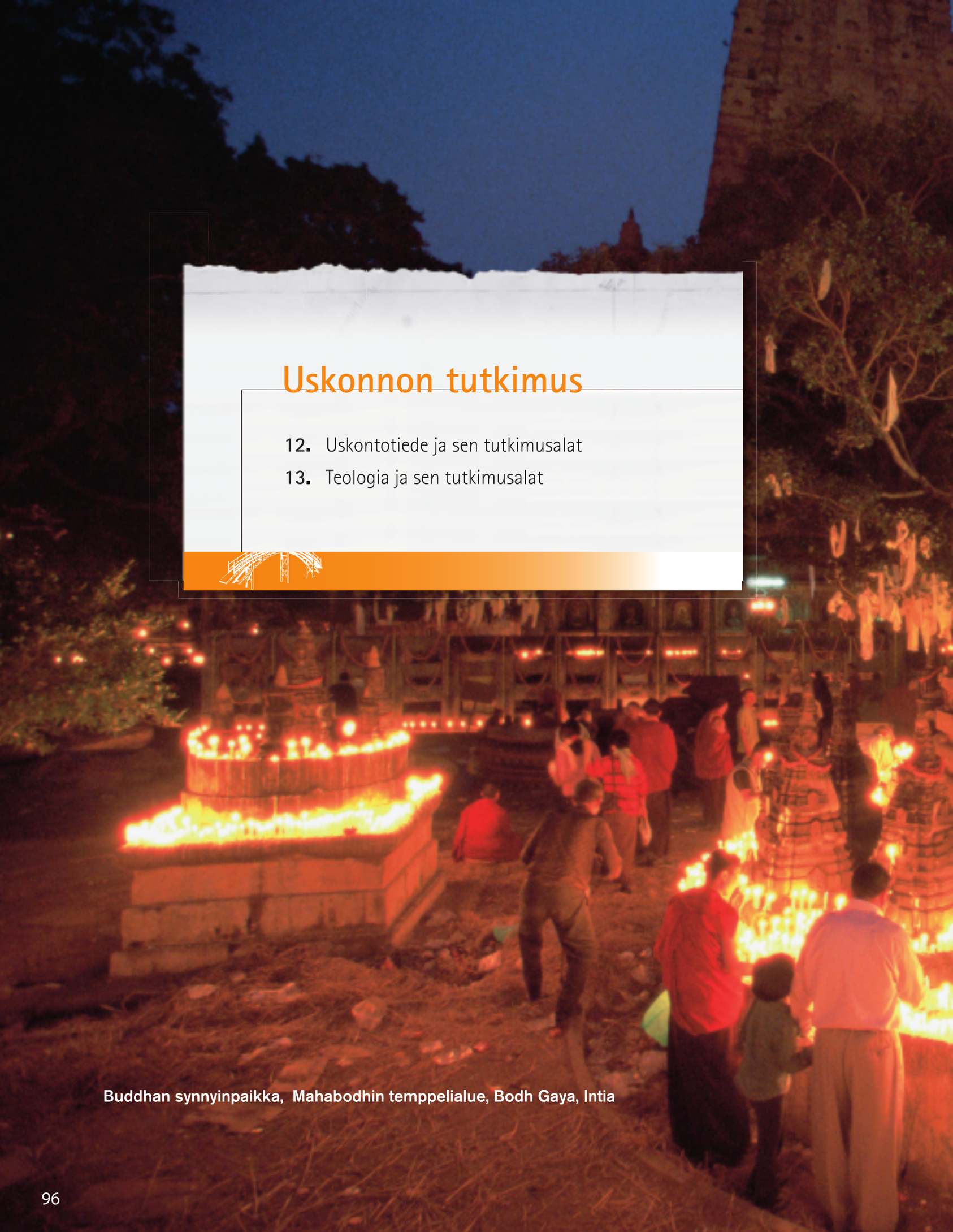

Uskonnon tutkimus

12. Uskontotiede ja sen tutkimusalat

13. Teologia ja sen tutkimusalat

Buddhan synnyinpaikka, Mahabodhin temppelialue, Bodh Gaya, Intia

12. Uskontotiede ja sen tutkimusalat

Uskontotiede on nuori tieteenala, jota on harjoitettu yliopistoissa 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Tätä edelsi kuitenkin pitempi kehityshistoria länsimaisen ihmisen vähitellen ymmärtäessä, että uskonto on aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva, historiallinen ilmiö. Uskontotieteessä uskontoa lähestytään eri tieteenalojen teorioita käyttäen eli kyseessä on monitieteellinen tutkimus.

Uskontotiede – uskontoa tutkiva tiede

Uskontotieteen tutkimuskohteita ovat periaatteessa kaikki maailman uskonnot ja uskonnolliset ilmiöt. Tutkijan näkökulma uskontoon on usein kuitenkin toisenlainen kuin uskontoa kannattavan

Uskontotieteessä tutkitaan muitakin kuin perinteisiä uskonnollisia ilmiöitä. Suomessa on tutkittu mm. shoppailua kulttuurisena toimintona.

henkilön. Tiede ei ratkaise esimerkiksi sitä, pelastuuko uskova tai onko helvettiä tai taivasta, mutta se voi kuvata järjestelmällisesti erilaisia pelastuskäsityksiä ja niihin liittyviä uskomuksia. Tutkija kiinnittää siis erityistä huomiota käsitteiden sisältöihin, mitä uskonnon kannattaja ei yleensä tee.

Uskontotieteessä ollaan nykyään yhä enemmän kiinnostuneita myös ei-uskonnollisina pidetyistä ilmiöistä, joista voidaan kuitenkin löytää uskonnollisuudelle tyypillisiä piirteitä. Tutkija voi tarkastella vaikkapa työttömyyttä tai syömishäiriöitä uskontotieteellisestä näkökulmasta.

Uskontotieteen periaatteet

Uskontotieteessä noudatetaan tieteellisen tutkimuksen yleisiä periaatteita. Tutkimusaineisto kerätään uskontotieteessä sekä **kenttätyön** että **tutkimuskirjallisuuden** avulla. Kenttätyössä tutkija haastattelee, havainnoi tai elää tutkittavan yhteisön parissa, ja keräämänsä aineiston pohjalta hän kokoaa järjestelmällisen kuvauksen tutkimastaan kohteesta. Joskus tutkimusaineiston pohjalta tehdään hypoteeseja eli perusteltuja ennakko-oletuksia, jotka todetaan tutkimuksen kautta oikeiksi tai vääriksi. Yhtenä tieteen tunnusmerkkinä pidetäänkin sitä, että esitetty teoria on mahdollista osoittaa vääräksi. Lähdeaineiston tulee siksi olla myös toisten tutkijoiden käytössä. Tieteen **julkisuutta** edistetään sillä, että tutkimuksen kulku on mahdollisimman avointa. Esitetyistä tuloksista käydään tiedeyhteisössä **kriittistä keskustelua**, jonka pohjalta täsmennetään uusia tutkimuksen kohteita. Pyrkimyksenä on uskonnollisten ilmiöiden selittämisen ja kuvaamisen lisäksi myös ymmärtää niitä.

Uskontotieteessä keskustellaan myös siitä, millainen tutkijan maailmankatsomuksen tulisi olla, ja voiko hän esimerkiksi olla tutkittavan yhteisön jäsen tai kannattaja. Voidaan ajatella, että uskonnon kannattaja ei pysty olemaan tarpeeksi kriittinen tutkimaansa asiaa kohtaan. Toisaalta tutkijalla on aina jonkinlainen maailmankatsomus, joka hänen on otettava huomioon siten, että se ei vääristä tutkimustuloksia. Sama kysymys koskettaa monia muitakin

Ovoo on kivikasa, jota on Länsi-Mongoliassa käytetty niin maamerkkinä kuin uskonnollisten seremonioiden paikkana. Ohikulkijan kuuluu kiertää ovoo kolme kertaa myötäpäivään. Tämän jälkeen maasta nostetaan kivi, joka lisätään kasaan. Siniset silkkiliinat symboloivat taivasta, jonka palvontaan ovoot liittyvät.

tieteitä: esimerkiksi historiantutkija tutkii usein ympäristöä, jossa hän itse elää.

Uskontotiede käyttää hyödykseen eri tieteenalojen **menetelmiä ja teorioita**. Uskontoa voidaan tutkia esimerkiksi psykologisesta tai historiallisesta näkökulmasta. Tunnetuimmat uskontotieteen tutkimusalat ovat uskontofenomenologia, uskontohistoria, uskontoantropologia, uskontososiologia ja uskontopsykologia.

Uskonto ilmiönä

Uskontofenomenologiassa pyritään paljastamaan uskonnon ydin tai **olemus**. Parhaiten tätä olemusta ymmärretään, kun erilaisia uskonnollisia ilmiöitä luokitellaan ja vertaillaan esimerkiksi niiden muodon, rakenteiden ja erilaisten tehtävien perusteella. Näin on selvitetty esimerkiksi sitä, miten ihmiset kokevat pyhyyttä erilaisissa uskonnoissa. Pyhiksi on nimetty puita, kiviä ja ihmisiä, ja kaikissa näissä tapauksissa ihmiset väittävät olevansa tekemisissä aidon todellisuuden kanssa. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä määrittelemään pyhyys siten, että hän huomioi erilaiset pyhyyden kokemi-

sen muodot ja luo teorian, joka mahdollisimman kattavasti vastaa ihmisten kokemusta pyhyydestä.

Useimmat uskontofenomenologit suhtautuvat uskontoon ymmärtäen ja eläytyen. Näin he pystyvät pääsemään lähemmäs tutkimansa uskonnon kannattajan kokemusmaailmaa.

Uskontojen kehitys

Uskontohistoria oli alkujaan yksi historian erikoisaloista. Se on kehittynyt tutkimusalaksi, jossa tutkitaan erityisesti **uskontojen syntyyn** liittyviä asioita. Uskonnon synnyn tyhjentävä selittäminen on osoittautunut vaikeaksi, koska kyse on hyvin monimutkaisesta

Uskontotieteen tutkimusotteita

Uskontotieteellinen tutkimus jaetaan näkökulmasta riippuen selittäväksi, ymmärtäväksi ja kriittiseksi.

Selittävän tutkimuksen kannattajat eivät arvioi uskontoa vain kulttuurisena ilmiönä, vaan myös osana ihmisen kehitystä evoluution myötä. Tässä mielessä uskonto on luonnollinen osa ihmisenä olemista. Yksi esimerkki selittävästä tutkimuksesta on kognitiivinen uskonnontutkimus. Kognitiivisessa uskontotieteessä uskontoa tutkitaan tarkastelemalla ihmismielen toimintaa. Tieto kognitiivisista prosesseista ja tiedonkäsittelyyn liittyvistä toiminnoista auttaa myös uskontotieteilijää. Uskonnolliset selitykset ovat ymmärrettävissä, kun otetaan huomioon, että uskonnon alueella pätevät samat mekanismit kuin muussakin ajattelussa. Uskonto on olemassa inhimillisenä ilmiönä, koska ihmismieli tuottaa uskonnollisia uskomuksia. Näille annetaan tietty muoto, jota ihmisyhteisössä vahvistetaan.

Ymmärtävässä tutkimuksessa lähtökohtana ovat tutkittavien ihmisten omat uskomukset. Ymmärtävän uskontotieteen edustaja haluaa tutkia uskovia heidän omassa ympäristössään. Tutkijan on oltava tietoinen omista ennakkokäsityksistään ja pyrittävä tekemään oikeutta tutkittavan kohteen uskomuksille. Ymmärryksen lisäämiseksi tutkijan on kuunneltava tutkittaviaan, jolloin hän oppii uskonnollisten perinteiden kieltä. Saavutetun ymmärryksen pohjalta kehitetään myös uskontotieteen käsitteistöä. Uskontotieteen tutkimustulokset lisäävät tämän käsityksen mukaan ymmärrystä ihmisiä, kulttuureja ja uskontoja kohtaan, mistä on hyötyä etsittäessä ratkaisuja esimerkiksi kulttuurien välisiin konflikteihin.

Kriittisessä tutkimuksessa pyritään tuomaan esille yhteiskunnallista vallankäyttöä ja siihen liittyviä syrjiviä käytänteitä. Tällöin uskontotieteilijöiden yksi tehtävä on osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Esimerkiksi feministisessä tutkimuksessa katsotaan tieteen olevan aina sidoksissa yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Siksi uskonnontutkimuksessa ei kriittisen näkemyksen mukaan ole kulttuurisesti neutraalia lähtökohtaa.

prosessista. Uskontohistoriallinen tutkimus on myös **vertailevaa**, koska siinä pyritään selvittämään uskontojen välisiä yhteyksiä. Tutkijat käyttävät apunaan vanhoja tekstejä ja arkeologisia aineistoja.

Erityisen haastavaa on kirjoituksettomien uskontojen tutkimus, koska historialliset johtopäätökset on tehtävä ilman kirjallisia lähteitä. Näiden uskontojen historian selvittäminen vaatii suullisen perinteen tarkkaa tuntemusta ja arviointia.

Uskonto osana yksilön ja yhteisön toimintaa

Uskontoantropologiassa kiinnostuksen kohteena on uskonnollinen ihminen 'homo religiosus' ja hänen yhteisönsä. Uskontoa tutkitaan siis osana kulttuuria, jossa sitä harjoitetaan. Tutkijan pyrkimyksenä on päästä niin syvälle tutkittavaan kulttuuriin, että uskonnon edustaja voisi tunnistaa itsensä tutkijan tekemästä kuvauksesta. Tutkimukset kestävät siksi usein pitkään ja edellyttävät

Mielenkiintoisia nykyajan ilmiöitä ovat esimerkiksi romaanihahmojen ympärille syntyvät kultinomaiset yhteisöt. Moni haluaa kuvauttaa itsensä Lontoon King's Crossin asemalla laiturilla 9 3/4, josta suosittu romaanihenkilö Harry Potter aloitti matkansa kohti Tylypahkaa.

tutkijalta **kenttätyötä**. Tutkija elää tutkimansa yhteisön parissa, havainnoi sen toimintaa ja pyrkii kuvailemaan havaintojaan järjestelmällisesti. Tutkimuksen kohteina voivat olla esimerkiksi uskonnolliset **riitit** ja rituaalit.

Uskontoantropologista tutkimusta tehtiin aiemmin lähes yksinomaan Euroopan ulkopuolella luonnonkansojen parissa. Nykyään tutkimuksen kohteena voi olla vaikkapa jokin etninen ryhmä tai vähemmistökulttuuri Euroopassa tai Yhdysvalloissa. Suomessa on tutkittu esimerkiksi romanien ja somalinaisten elämää.

Uskonto on **yhteisöllistä**, ja siksi se on aina tavalla tai toisella sidoksissa yhteiskuntaan. **Uskontososiologiassa** tutkitaan uskonnon ja muiden yhteiskunnan osien välistä vuorovaikutusta. Tutkija voi pohtia esimerkiksi sitä, minkälaisia uskonnollisia piirteitä on Yhdysvaltojen politiikassa. Tutkimus voi kohdistua myös uskonnollisen ja maallisen käyttäytymisen suhteisiin ja tutkija voi perehtyä vaikkapa kuluttamiseen uskontotieteen näkökulmasta.

Uskonto psykologisena ilmiönä

Uskontopsykologista tutkimusta on tehty lähes koko psykologiatieteen olemassaolon ajan eli noin sata vuotta. Uskontopsykologiassa tutkitaan yksilöiden uskonnollisia **kokemuksia, käyttäytymistapoja** ja **asenteita**. Eräs tutkijoiden mielenkiinnon pysyvä kohde on pitkään ollut uskonnollisen kääntymyksen, uskoontulon, selittäminen.

Uskontopsykologisia tutkimusperinteitä on useita. Psykoanalyysin kehittäjän Sigmund Freudin (1856–1939) ajatukset ovat vaikuttaneet uskontopsykoanalyyttisen tutkimusperinteen kehittymiseen. Suuntauksessa tarkastellaan niitä ihmisen mielen sisältöjä, jotka ovat tiedostamattomissa. Toinen tutkimusperinne syntyi Pohjois-Amerikassa, ja siihen ovat vaikuttaneet William Jamesin (1842–1910) ajatukset. James oli kiinnostunut erilaisista uskonnollisista persoonallisuuksista ja pyrki niiden kautta selittämään uskonnollista kypsymisprosessia. Kolmas tutkimusperinne on pohjoismainen ja se on keskittynyt tutkimaan roolien vaikutusta ihmisen uskonnollisuuteen.

Aivot ja uskonto

Uskontoa tutkitaan myös kokeellisesti luonnontieteen menetelmin. Tutkijoiden kysymykset koskevat sitä, onko uskonto yhtä luonnollista kuin ajattelu ja mikä selittää uskonnollisen kokemuksen. Aivotutkimus on ollut viime vuodet suuren mielenkiinnon kohteena, kun on haluttu ymmärtää ihmisen toimintaa. Aivojen kuvantamismenetelmät ovat kehittyneet tavalla, joka on mahdollistanut elävien aivojen toiminnan tarkan tutkimisen. Silti niiden rakenteesta ja toiminnasta on asioita edelleen selvittämättä.

Uskonnollisille kokemuksille on haettu perustaa aivoista. Joissakin teorioissa pidetään tärkeänä erottaa vasemman ja oikean aivopuoliskon tehtävät toisistaan. On esimerkiksi ärsytetty sähköisesti koehenkilön oikeaa aivopuoliskoa sillä seurauksella, että vasen (kielellinen) aivopuolisko on tulkinnut saadun kokemuksen vieraan olennon läsnäoloksi. Perusideana on todistaa uskonnollisten kokemusten olevan osa aivotoimintaa.

Neuroteologian edustajat puolestaan pitävät uskonnollisia kokemuksia osana ihmisen kokemusten jatkumoa. Toisessa ääripäässä on normaali arkikokemus ja toisessa mystinen kokemus, jossa ihminen kokee täydellisen ykseyden pyhän kanssa. Teorian kannattajat ajattelevat, että uskonnollinen toiminta kuuluu ihmisen aivojen rakenteeseen, mutta torjuvat ajatuksen, että uskonto olisi vain aivojen tuotetta.

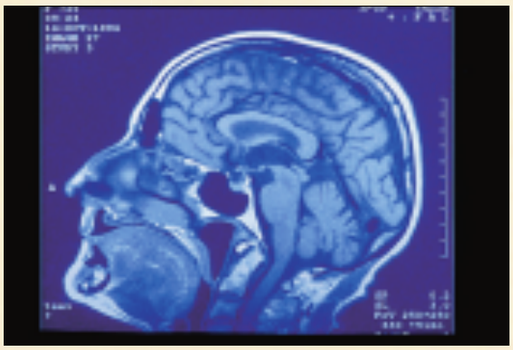

Tehtävät

1. Tee itsellesi muistiinpanot (esim. käsitekartta) luvun keskeisestä sisällöstä.

2. Mitkä ovat tieteellisen tutkimuksen kriteerit ja miten niitä sovelletaan uskontotieteellisessä tutkimuksessa?

3. Jos olisit uskonnon tutkija,

a) mitä tutkisit?

b) millaista tutkimusotetta käyttäisit?

c) miten keräisit tutkittavan aineiston?

d) missä julkaisisit tutkimustuloksesi?

4. Tutustu Nuorisobarometri 2006 tutkimustulokseen. Tutkimuksessa haastateltiin puhelimitse 1900 nuorta. Tutkimuksen pääteemoina olivat nuorten uskonnollisuus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus.

a) Miten tulkitset ja selität tutkimuksen tulosta?

b) Arvioi tulosten luotettavuutta omiin kokemuksiisi verrattuna.

c) Mitä kysymyksiä haluaisit esittää tutkimuksen tekijöille?

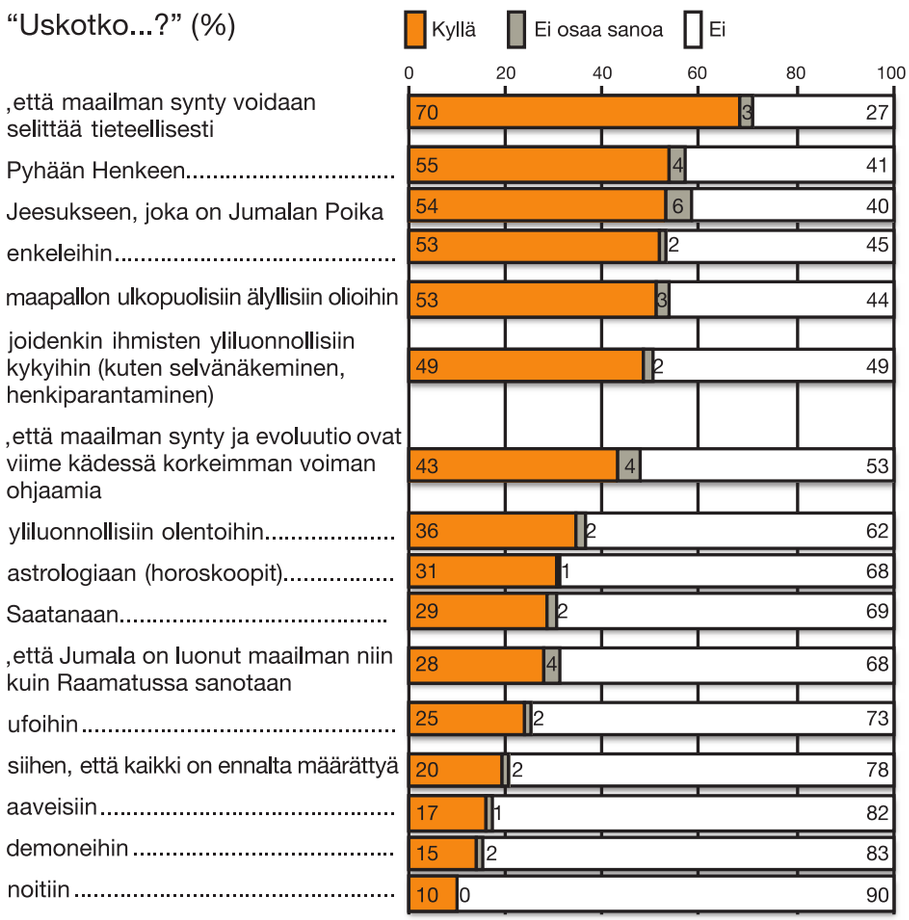

Lähde: Nuorisobarometri 2006. FSD2217, versio 1.0 (2006-11-08). Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto. Espoo: TNS-Gallup, 2006. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2006.

13. Teologia ja sen tutkimusalat

Teologia on tieteenala, joka tutkii uskontoa, erityisesti kristinuskoa. Käsitteellä ’teologia’ voidaan tarkoittaa myös jonkin uskonnollisen yhteisön omaa käsitystä uskontonsa keskeisistä opeista ja käytänteistä: voidaan siis puhua esimerkiksi luterilaisesta teologiasta.

Teologia tieteenalana

Kristillinen teologia oli keskiajalle asti kirkon sisällä tapahtuvaa opillista keskustelua ja oppien luomista. Euroopassa alettiin 1000–1100-luvulla perustaa **yliopistoja**. Hallitsijat pitivät tärkeänä, että hallintovirkamiehiä koulutettaisiin muutenkin kuin kirkon toimesta, jotta he olisivat paavista ja kirkosta riippumattomia. Paavi puolestaan näki yliopis-

Pariisin yliopisto oli keskiajan merkittävin teologian keskus. Siellä käytettiin 1200-luvulla yleisesti käsitettä “teologia”, kun keskusteltiin järjestelmällisesti kristinuskon opinkohdista. Opetustapana käytettiin luennointia, kuten kuvan miniatyyrissa 1400-luvulta.

Teologin ammatti Suomessa

Suomessa teologisiin tutkintoihin johtavaa koulutusta annetaan Helsingin ja Joensuun yliopistoissa sekä Åbo Akademissa. Joensuun yliopiston ortodoksisen teologian laitos on Pohjoismaiden ainoa ortodoksista teologiaa opettava yksikkö.

Teologeja koulutetaan kahdessa koulutusohjelmassa. Toinen valmistaa opiskelijoita kirkkojen ja yhteiskunnan teologisiin tehtäviin ja toinen uskonnonopettajiksi. Opettajaksi opiskelevat valitaan soveltuvuuskokeen kautta. Tavallisimmin uskonnon opettajan toisena opetusaineena on psykologia, historia tai filosofia. Molempien koulutusohjelmien opiskelijat saavat valmiuden tieteelliseen jatko-opiskeluun, jonka tavoitteena on tohtorin tutkinto. Uskonnonopettajaksi voi valmistua myös humanistisesta tiedekunnasta uskontotiede pääaineena, joten kaikki uskonnonopettajat eivät ole teologeja.

Yliopistoissa koulutetut teologit löytävät pääasiassa työpaikkansa luterilaisesta kirkosta pappeina ja kouluista uskonnonopettajina. Kirkon piirissä työpaikkoja on seurakuntien lisäksi erityisaloilla, kuten perheneuvonnassa ja sairaalasielunhoidossa. Seurakuntavirassa olevien teologien määrä on suhteellisesti laskenut. Kirkon piirissä on avautumassa uusia työpaikkoja suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle. Papeista jää vuosien 2004–2011 välillä eläkkeelle noin 40–45 %. Naisten osuus papistossa on edelleen kasvussa.

Teologeja työskentelee myös esimerkiksi tutkijoina, toimittajina, toimitusjohtajina, kirjailijoina ja terapeutteina. Monet työtehtävät edellyttävät teologilta lisäkouluttautumista teologian maisterin tutkinnon jälkeen.

tollisen koulutuksen mahdollistavan sen, että kirkko voisi tarkemmin valvoa teologien koulutusta. Keskeisenä oppiaineena oli teologia, joka oli nimenomaan katolista teologiaa. Lisäksi klassisessa yliopistossa opetettiin oikeustiedettä, filosofiaa ja lääketiedettä. Valistuksen aikakaudella 1700-luvulla yliopistojen merkitys muuttui ja niistä tuli humanistisia oppilaitoksia, joissa keskityttiin uskonnosta vapaaseen opetukseen. Teologia jäi ainoaksi kirkkoihin sidoksissa olevaksi oppiaineeksi. Monissa maissa papistoa onkin sittemmin koulutettu kirkkojen omissa pappisseminaareissa. Tällöin teologia ei välttämättä ole ensisijaisesti akateeminen, tieteellinen oppiaine. Uskontojen tutkimuksesta akateemisessa mielessä vastaavat näissä maissa uskontotiede tai uskonnonfilosofia.

Suomessa teologia on **akateeminen oppiaine**, jota voi opiskella valtion ylläpitämissä yliopistoissa. Teologia ei siis ole sidoksissa mihinkään uskonnolliseen yhteisöön vaan se on tieteellistä tutkimusta, jonka on täytettävä tieteellisen tutkimuksen kriteerit siinä missä muidenkin akateemisten alojen.

Papit työskentelevät pääasiassa seurakunnissa. Osa on töissä sairaaloissa, vankiloissa, puolustusvoimissa, työpaikoilla tai oppilaitoksissa. Kuvassa luterilainen oppilaitospappi.

Yliopistoissa pidetään paljolti kiinni vanhoista perinteistä. Helsingin yliopistossa tohtoreiksi promovoidut kulkevat kulkueena tuomiokirkon juhlajumalanpalvelukseen.

Teologinen tutkimus

Yliopistot ovat sekä alansa korkeimman opetuksen että tutkimuksen tyyssijoja. Teologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat kristinuskoon kuuluvat ilmiöt ja **uskomukset**. Tavallisimmin erotetaan viisi tutkimusalaa: kirkkohistoria, systemaattinen teologia, käytännöllinen teologia, uskontotiede ja eksegetiikka eli raamattutiede. Uskontotiede voidaan siis nähdä osana teologiaa, mutta toisaalta myös itsenäisenä oppiaineena.

Kirkon historian tutkimus

Kirkkohistorian on luonnehdittu olevan kirkon muisti. Tieteenä se on sekä historiaa että teologiaa. Historiaa se on siinä mielessä, että sillä on liittymäkohtia muihin historiatieteisiin ja siinä käytetään niiden menetelmiä: tutkitaan muun muassa kirjallisia lähteitä, kansanperinnettä ja taidetta arvioiden kriittisesti niiden todistusarvoa. Teologiaa kirkkohistoria on siksi, että sen tutkimuskohteet ovat teologisia ja sitä opetetaan ja harjoitetaan teologisissa tiedekunnissa.

Kirkkohistoriallisessa tutkimuksessa pyritään puolueettomuuteen ja tasapuolisuuteen. Tämä merkitsee sitä, että kirkkohisto-

riallisia tapahtumia ei pidetä jumalallisina. Kirkkohistoriallinen tutkimus pyrkii historiatieteiden periaatteiden mukaisesti selvittämään kirkon historian vaiheiden **syitä** ja **seurauksia**. Tutkimuksen aihepiireihin kuuluvat esimerkiksi eri maanosien kirkkohistoriat, eri kirkkokuntien (esim. katolinen tai luterilainen kirkko) historiat tai kirkkotaide.

Opit ja etiikka tutkimuksen kohteena

Systemaattisessa teologiassa tutkitaan pääasiassa kristillisten oppien sisältöä ja rakennetta. Oppiaineita ovat dogmatiikka, ekumeniikka sekä teologinen etiikka ja uskonnonfilosofia.

Dogmatiikassa tutkitaan periaatteessa minkä tahansa uskonnon oppia. Kristinuskon osalta mielenkiinto kohdistuu esimerkiksi kristinuskon erilaisten oppien syntyyn ja kehitykseen, eri kirkkokuntien opillisiin eroihin tai yksittäisten teologien näkemysten selvittämiseen. Tutkimuksen lähteinä ovat erilaiset dokumentit eli kirjalliset lähteet, joista pyritään etsimään tutkimuksen kannalta oleellisia ajatuksia ja niiden perusteluja. Tätä tutkimusmenetelmää kutsutaan systemaattiseksi analyysiksi. Tutkijan tehtävänä voi olla esimerkiksi tutkia katolisen kirkon oppia Neitsyt Mariasta ja rakentaa opinkohdista ymmärrettävä kokonaisuus.

Martin Luther (1483–1546) oli saksalainen katolisen kirkon munkki, joka halusi uudistaa eli reformoida omaa kirkkoaan. Hänen elämäntyöstään kehittyi luterilaisuus.

Ekumenian pyrkimyksenä on löytää vuosisatojen kuluessa hävinnyt yhteisymmärrys kristillisten kirkkojen välille. **Ekumeniikka** tieteenalana on syntynyt ekumeenisen liikkeen myötä 1900-luvulla. Ekumeniikka on soveltavaa tiedettä, jonka tuloksia hyödynnetään esimerkiksi kirkkojen välisissä oppikeskusteluissa. Tutkimuksessa joudutaan ottamaan kirkkojen teologisten näkemysten lisäksi huomioon myös niiden taustalla vaikuttavia poliittisia ja kulttuurisia tekijöitä. Ekumeenisen ajattelun merkitys on jatkuvasti lisääntynyt, kun kirkot työskentelevät yhdessä erilaisten globaalien ongelmien, kuten köyhyyden, ratkaisemiseksi.

Teologisessa etiikassa ja **sosiaalietiikassa** perehdytään toisaalta **etiikan historiaan** ja toisaalta nykyajan **globaaleihin eettisiin ongelmiin**. Etiikan historian osalta mielenkiinto kohdistuu niin antiikin ajan ja keskiajan etiikkaan kuin keskiajalla ja reformaation aikoihin 1500-luvulla vallinneisiin käsityksiin siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Sosiaalietiikan kiinnostuksen kohteena ovat esimerkiksi maailmanlaajuisen oikeudenmukaisuuden kysymykset.

Uskonnonfilosofiassa tutkimuksen aiheet ovat teologisia, tutkimusmenetelmät puolestaan filosofisia. Oppiaineessa pyritään ymmärtämään monipuolisesti länsimaisessa kulttuurissa syntyneitä ja vaikuttavia ajattelutapoja. Pohdinnan kohteena voi olla vaikkapa uskon ja järjen suhde toisiinsa tai uskonnollisen yhteisön käyttämä kieli.

Kristillisissä kirkoissa papit ovat perinteisesti olleet miehiä. Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa nainen on voinut toimia pappina vuodesta 1988 lähtien. Asia aiheuttaa kuitenkin edelleen ristiriitoja kirkon sisällä.

Kirkkojen toiminnan tutkiminen

Käytännöllisessä teologiassa tutkitaan kirkkojen **elämää ja toimintaa** kokonaisuudessaan. Tutkijat selvittävät myös sitä, miten yksittäinen ihminen ottaa uskonnon huomioon elämässään. Oppiaine jaetaan kolmeen osaan: yleiseen käytännölliseen teologiaan, kirkkososiologiaan ja uskonnonpedagogiikkaan. Käytännöllisellä teologialla on laajaa yhteistyötä eri tieteiden kanssa. Näitä ovat esimerkiksi psykologia, oikeustiede ja sosiologia.

Yleisessä käytännöllisessä teologiassa tutkitaan sitä, miten teologinen ajattelu ja tieto näkyvät kristillisten yhteisöjen arkipäiväisessä toiminnassa. **Kirkkososiologian** kiinnostuksen kohde on uskonnollisen liikkeen yhteisöllinen puoli. Tutkitaan esimerkiksi sitä, miten kirkko vaikuttaa yhteiskuntaan ja vastaavasti yhteiskunta kirkkoon sekä miten ihmiset sitoutuvat uskonnollisiin yhteisöihin. **Uskonnonpedagogiikassa** selvitetään uskontokasvatusta ihmisen elämän eri vaiheissa, esimerkiksi sitä, millaista on kodin tai koulun uskontokasvatus tai mitä on kirkkojen kasvatus- ja opetustyö.

Raamattu tutkimuskohteena

Tieteellinen raamatuntutkimus eli **eksegetiikka** syntyi 1700-luvulla valistuksen aikana. Jo sadan vuoden ajan on pidetty tärkeänä perehtyä myös muihin Raamatun kertomuksia valottaviin teksteihin. Eksegetiikassa on kaksi oppiainetta: Vanhan testamentin ja Uuden testamentin eksegetiikka. Raamattutieteessä selvitetään länsimaisen kulttuurin juuria.

Vanhan testamentin eksegetiikassa tutkitaan hepreankielistä Raamattua. Kristittyjen Vanhan testamentin sisällön ymmärtäminen edellyttää perehtymistä heprean kieleen ja kirjallisuuteen. Uuden testamentin eksegetiikan mielenkiinnon kohteena on Uuden testamentin syntyajan aineisto vuosien 50 ja 150 väliltä. Ensimmäisten vuosisatojen varhaiskristillisen historian ja ajattelun selvittämisessä tärkeitä ovat myös tekstit, jotka jäivät ohjeellisen kirjakokoelman eli kaanonin ulkopuolelle.

Tehtävät

1. Valitse luvusta kaksi keskeistä käsitettä ja selitä ne.
2. Selitä, mitä yhteistä ja mitä eroa on uskontotieteellä ja teologialla.
3. Mikä teologian osa-alue kiinnostaa sinua eniten? Perustele.
4. Miksi kristillistä oppia tutkitaan tieteellisesti? Millaisia ongelmia siihen voi liittyä?
5. Tutustu yliopistojen teologisten tiedekuntien nettisivuihin ja etsi sinua kiinnostava tutkimuskohde. Valmistaudu kertomaan siitä muille ryhmäläisille omin sanoin.

Raamatun sisältö

14. Raamatun tulkinta

15. Vanhan testamentin historiakirjat

16. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa

17. Uuden testamentin evankeliumit

18. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet

19. Raamatun ilmestyskirjallisuus

Itkumuuri, Jerusalem, Israel

14. Raamatun tulkinta

Lukijat tulkitsevat aina lukemaansa tekstiä. Jos esimerkiksi kaksi ihmistä lukee saman romaanin, he kiinnittävät todennäköisesti huomiota erilaisiin asioihin. Tulkintojen erilaisuus korostuu, kun kyseessä on pyhä kirja.

Raamatun tulkinnassa kysymys sen jumalallisuudesta ja toisaalta inhimillisyydestä on oleellinen. Raamattu voidaan nähdä erehtymättömänä jumalallisena ilmoituksena, jolloin Raamatun kirjoitusajan ja -paikan vaikutus tekstin tulkintaan on vähäinen. Jos taas Raamattua pidetään kirjoittajiensa tulkintoina historiallisista tapahtumista, voidaan aiheellisesti kysyä, mikä siinä velvoittaa kristittyä 2000-luvulla.

Raamatun tulkinnan haasteita

Raamatun tulkinnan perinne on pitkä: kirja sai nykyisen muotonsa 300-luvulla jKr., ja sen jälkeen kukin kristillinen sukupolvi on tulkinnut sitä tavallaan. Koska Raamattu on syntynyt Välimeren kulttuuripiirissä, sen sekä **maantieteellinen** että **kulttuurinen etäisyys** on iso suhteessa suomalaiseen lukijaan; lukijan voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta ymmärtää Raamatun syntyajan tapoja ja elämää. Monet nykyajan ihmiselle oudot, Raamatusta löytyvät tavat selittyvätkin juuri erilaisella kulttuurilla. Esimerkiksi Vanhassa testamentissa esiintyvä moniavioisuus on tuon ajan kulttuurinen tapa.

Raamatun kirjoittajilla oli hyvin **erilainen maailmankuva** kuin nykyajan ihmisillä. Se perustui konkreettisiin aistihavaintoihin ympäristöstä. Ihmiset hahmottivat maailman kolmikerroksiseksi: ylimpänä oli taivas, jossa Jumala asui, keskellä ihmisten asuttama maa ja alhaalla maan alla kuolleiden valtakunta. Käsitys kolmikerroksisesta maailmasta näkyy esimerkiksi Jeesuksen ylösnousemuksesta kertovissa Raamatun kohdissa ja apostolisessa uskontunnustuksessa.

Raamatun tulkintaa vaikeuttaa myös kysymys siitä, miten kristittyjen tulisi suhtautua Vanhaan testamenttiin ja mikä on sen

Jeesuksen elämän ensi hetket on kuvattu lukemattomissa taideteoksissa ja elokuvissa. Usein teokset kertovat Jeesuksen syntymästä evankeliumien tapaan. Kuvassa joulunäytelmän harjoitukset Englannissa.

suhde Uuteen testamenttiin. Jo Uuden testamentin syntyaikoina kristittyjä askarrutti, missä määrin heidän tulee noudattaa Vanhan testamentin lakeja ja määräyksiä. Kristittyjen täytyi siis ottaa kantaa ja tulkita omasta uskonnosta käsin juutalaisten pyhää kirjaa, heprealaista Raamattua.

Fundamentalistinen ja konservatiivinen raamattukäsitys

Kristillisten kirkkojen parissa opetettiin 1600-luvulla, että Raamattu oli syntynyt Jumalan sanellessa tekstejä valitsemilleen ihmisille. Kirjoittajat eivät tämän näkemyksen mukaan olleet siis itse vaikuttaneet tekstin sisältöön, vaan toistivat vain sen, mitä Jumala oli

käskenyt kirjoittaa. Tätä näkemystä kutsutaan **sanainspiraatio-opiksi**. Fundamentalistisen tulkinnan mukaan Raamattua pidetään **virheettömänä** ja **erehtymättömänä**, koska Pyhä Henki on varjellut Raamatun kirjojen kirjoittajia erehdyksiltä. Jos Raamatussa nähdään ristiriitoja, fundamentalisti pyrkii selittämään ne pois. Tämän lisäksi hän jakaa Raamatun ohjeet vähemmän sitoviin ja erittäin sitoviin. Esimerkiksi Vanhan testamentin ohjeita sallituista ja kielletyistä ruoka-aineista fundamentalisti ei välttämättä noudata; sen sijaan Paavalin näkemys siitä, että naisen tulee olla hiljaa seurakunnassa, on hänestä todennäköisesti sitova.

Evankeliumeissa kerrotaan, kuinka Johannes Kastaja kastoi Jeesuksen ja kuinka Pyhä Henki laskeutui kyyhkysenä Jeesuksen päälle. Verrocchio, Jeesuksen kastaminen. 1400-luku.

Luukkaan evankeliumissa kerrotaan, kuinka Jeesus paransi sokean miehen lähestyessään Jerikoa (Luuk. 18:35–43). Markuskin kertoo sokean miehen parantamisesta, mutta Markuksen mukaan Jeesus oli tuolloin lähdössä pois Jerikosta (Mark. 10:46–52). Matteuksella on samantapainen kertomus, jossa myös ollaan matkalla Jerikosta poispäin (Matt. 20:29–34). Matteuksen mukaan sokeita miehiä oli kuitenkin kaksi. Fundamentalistin mukaan kertomusten täytyy kuvata erillisiä tapauksia, koska kertomukset eroavat yksityiskohdissaan. Hän voi selittää tämän esimerkiksi siten, että sokeita miehiä oli neljä.

Fundamentalisti pitää Raamattua kaikkein tärkeimpänä ja lisäksi **ajattomana ilmoituksena**. Kaikki, mikä sotii Raamatun sanaa vastaan, on fundamentalistin mielestä väärin, oli kyse sitten historiallisista, maantieteellisistä tai uskonnollisista asioista.

Konservatiivinen raamattukäsitys on fundamentalistisen käsityksen kaltainen mutta ei kuitenkaan aivan yhtä ehdoton. Toisin kuin fundamentalisti, konservatiivi voi myöntää, että Raamatussa saattaa olla pieniä epätarkkuuksia ja että se on osittain sidoksissa siihen ajankohtaan, jolloin se on kirjoitettu. Silti Raamattu on konservatiivinkin mielestä historiallisesti luotettava. Käsitys Raamatun historiallisesta luotettavuudesta johtaa konservatiivin ristiriitaan muun muassa historiantutkimuksen kanssa: esimerkiksi Vanhan testamentin käsitystä siitä, että eräät Raamatun merkkihenkilöt elivät satoja vuosia vanhoiksi, ei voida historioitsijan mielestä käyttää Vanhan testamentin tapahtumien ajoitusperustana.

Pelastushistoriallinen raamattukäsitys

Pelastushistoriallinen raamattukäsitys korostaa tiettyjä Raamatun tapahtumia ja pyrkii löytämään Raamatusta ihmisen ja ihmiskunnan **pelastumisen** kannalta keskeiset seikat. Raamattu kertoo tämän näkemyksen mukaan Jumalan toiminnasta historiassa, joka etenee vääjäämättä Jumalan suunnitelmien mukaan. Keskeistä Vanhassa testamentissa on Jumalan solmima liitto Israelin kansan kanssa ja sen johdattaminen pois Egyptin orjuudesta. Uudessa testamentissa Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus jatkavat tapahtumasarjaa, joka tulee huipentumaan silloin, kun Jeesus palaa maan päälle. Pelastushistoriallisen tulkintatavan mukaan parantamiskertomukset korostavat Jeesuksen erityislaatuisuutta muihin ihmisiin nähden. Samalla kertomukset tuovat esiin Jeesuksen kyvyt ja tehtävän Jumalan pelastussuunnitelmassa.

Raamatussa on pelastushistoriallisen näkemyksen mukaan siis selkeä **jumalallinen ydin**. **Inhimillinen** kirja se on siinä mielessä, että ihmiset ovat sen kirjoittaneet, mutta he ovat toimineet niin sanotusti Pyhän Hengen inspiroimina. Raamatun sisältö eli se, mitä siellä sanotaan, on Jumalan

sanaa mutta Raamatun muoto eli se, miten tekstit on kirjoitettu ja järjestetty, on ihmisten työtä. Tämän vuoksi tekstin muoto ei ole erehtymätön, vaikka sisältö kertookin ikuisista totuuksista.

Pelastushistoriallinen raamattukäsitys hyväksyy sen, että ajat ovat Raamatun synnyn jälkeen muuttuneet. Monia Raamatun ohjeita saatetaankin siis pitää aikaansa sidottuina eikä niitä siksi enää oleteta noudatettavan. Raamattu jaetaan keskeisiin ja vähemmän keskeisiin asioihin. Esimerkiksi Paavalin ohje naisen vaikenemisesta seurakunnassa voidaan nähdä aikaansa sidottuna neuvona, jota meidän aikamme kirkkojen ei enää tarvitse noudattaa. Ongelmaksi jää kuitenkin yhä se, kuka määrittää, mikä Raamatussa on keskeistä ja mikä ei.

Eksistentiaalinen raamattukäsitys

Eksistentiaalisen raamattukäsityksen mukaan Raamatun tekstit ovat kaksikerroksisia: niissä on **ajaton** ja **syvällinen** sekä aikasidonnainen, pinnallinen taso, jolla tarkoitetaan myyttejä. Nykyajan ihminen ei voi ymmärtää tekstejä omakohtaisesti ellei niitä riisuta myyteistä. Kun näin tehdään, paljastuu kertomusten ydin, jonka voi ymmärtää ajasta ja paikasta riippumatta.

Raamattu on eksistentialistille jumalallinen teos siinä mielessä, että sen ajaton ydin on Jumalan sanaa. Raamatun inhimillisyys taas näkyy siinä, että sen kirjoittajat olivat sidoksissa omaan aikaansa ja silloisiin ajattelutapoihin. Eksistentialistien mukaan esimerkiksi Raamatun ajan kolmikerroksiseen maailmankuvaan ei ole paluuta. Eksistentiaalinen raamattukäsitys ei etsi Raamatun taustalta mitään suurta pelastussuunnitelmaa, vaan väittää Raamatun kertovan Jumalasta, jonka ihminen voi kohdata **arjessaan**. Raamatussa kerrotut ihmeet eivät ole oleellisia, vaan tärkeintä on Raamatun vapauttava sanoma: ihminen saa jättää syyllisyyden taakseen ja elää armosta.

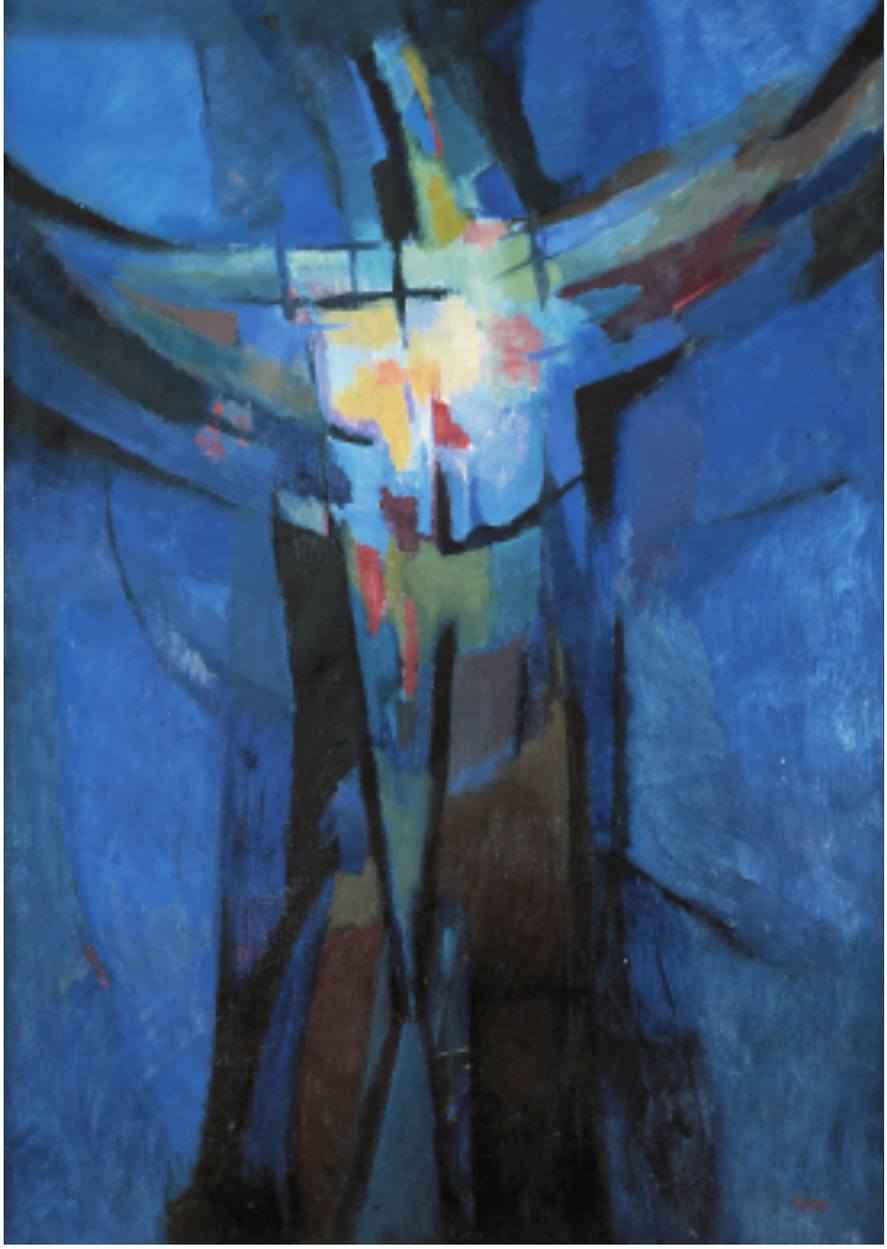

Moderni tulkinta Jeesuksesta ristillä. Onni Oja, Ristiinnaulittu.

Jeesuksen ylösnousemuksen eksistentialisti voi selittää siten, että Jeesus kyllä kuoli ja jäikin kuolleeksi, mutta hänen ajatuksensa jatkoivat elämäänsä. Oikea raamatuntulkinta löytyy, kun ihminen pohtii Raamatun avulla omaa olemustansa, aitoa ihmisyyttä.

Eksistentiaalista raamattukäsitystä on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se antaa suuren tulkinnan mahdollisuuden yksilölle, jolloin uskonnollisen yhteisön tulkintatapa jää helposti unohduksiin. Kriitikot korostavat myös, että tulkittavan tekstin historiallista taustaa ei pidä unohtaa.

Pelastushistoriallista ja eksistentiaalista raamattukäsitystä kutsutaan yhteisnimellä **liberaaleiksi raamattukäsityksiksi** vastakohtana fundamentalistiselle ja konservatiiviselle raamattukäsitykselle.

Yhteiskunnallisia tulkintoja

Raamattu on usein haluttu nähdä myös poliittisena kirjana. Sanoma **vapaudesta**, **tasa-arvosta** ja **lähimmäisenrakkaudesta** on saanut monet sorretussa asemassa olevat ja heidän puolustajansa vaatimaan, että Raamatun viesti on otettava todesta myös yhteiskunnallisessa elämässä.

Vapautuksen teologiasta nousevassa raamatuntulkinnassa Jeesus nähdään erityisesti huono-osaisten puolesta taistelevana hahmona. Häntä pidetään kristityn esikuva-

na. Aatteen kannattajien mielestä ei riitä, että sorretuille luvataan parempaa elämää kuoleman jälkeen, vaan sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta vastaan pitää taistella nyt. Vapautuksen teologia on syntynyt ja saanut kannatusta erityisesti maissa, joissa esiintyy yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta, esimerkiksi Etelä-Amerikassa.

Feministinen raamattukäsitys puolestaan nostaa esiin kysymyksen naisen asemasta. Raamattu kertoo paljon miehistä ja jopa Jumala kuvataan miehisillä termeillä. Feministisen tulkinnan mukaan olisi syytä alkaa käyttää Jumalasta myös naisellisia käsitteitä, koska naiset ovat yhtä lailla Jumalan kuvaksi luotuja. Yhteiskunnallisia tulkintatapoja on kritisoitu esimerkiksi siitä, että Raamattua käytetään liiaksi politiikan välineenä, ei uskonnollisena kirjana.

Tehtävät

1. Vastaa luvun perusteella seuraaviin kysymyksiin:
   - **a)** Miksi Raamattua tulkitaan eri tavoin?
   - **b)** Miten eri tavoin sitä tulkitaan?
   - **c)** Mikä merkitys eri tulkinnoilla on?
   - **d)** Mitä ongelmia eri tulkintatapoihin liittyy?
2. Vertaa eri raamattukäsityksiä toisiinsa.
3. Millainen on oma käsityksesi Raamatusta?
4. Tarkastele luvun kuvitusta. Millaisia raamattukäsityksiä löydät kuvien taustalta?
5. Miten eri raamattukäsitysten avulla voidaan tulkita Raamatun syntiinlankeemuskertomusta (1. Moos. 3)?

15. Vanhan testamentin historiakirjat

Vanha testamentti on sekä juutalaisten että kristittyjen pyhä kirja. Se jaetaan kolmeen osaan: historiakirjoihin, profeettakirjoihin sekä viisaus- ja runouskirjoihin. Kullakin kirjaryhmällä on ollut ja on oma käyttötarkoituksensa ja merkityksensä.

Juutalainen historiakäsitys

Israelin kansan historia nivoutuu oman aikansa suurvaltojen, kuten Egyptin, Babylonian, Assyrian ja Persian historiaan.

Juutalaiset jakavat kansana yhteisen historian. Lähtökohtana on usko siihen, että Jumala on antanut juuri heille **erityisen tehtävän** kaikkien kansojen joukossa. Tätä erityistä tehtävää perustellaan Raamatun kertomusten avulla. Vanhan testamentin antama kuva juutalaisista on rosoinen, toisinaan heidän kerrotaan noudatta-

Vanhan testamentin maailma

neen saamiaan käskyjä, toisinaan taas rikkoneen niitä vastaan.

Juutalaisten historia kuvataan Vanhassa testamentissa. **Myytti ja historia** kulkevat siellä käsi kädessä niin, että niitä on usein vaikea erottaa toisistaan. Silti kummallakin on tärkeä merkityksensä. Raamatun tekstit ovat luonteeltaan ensisijaisesti uskonnollista julistusta, jolle historia luo raamit. Historian tapahtumat nähdään todisteena Jumalan suosiosta tai epäsuosiosta. Vanhan testamentin näkemys historian kulusta eroaa monin paikoin historiantutkimuksen näkemyksestä.

Tutkijat ovat päätelleet, että Vanhassa testamentissa kuvattu juutalaisten historia on koottu useista lähteistä.

Juutalaisella miehellä on aamurukouksessa ja synagogajumalanpalveluksessa harteillaan rukousviitta eli tallit (kuvassa taustalla). Itkumuurilla hiljentyvän ortodoksijuutalaisen otsalla näkyvät rukouskotelot sisältävät katkelmia Mooseksen kirjoista.

Esimerkiksi kertomus kansan pakenemisesta Egyptistä Mooseksen johdolla lienee koskenut vain joitakin heimoja. Myöhemmin se on kuitenkin laajennettu koko kansaa koskevaksi kertomukseksi. Vanhassa testamentissa Israelin kansa halutaan nähdä Jaakobista polveutuvana kahdentoista heimon liittona, vaikka tosiasiassa kyse on alkujaan erillisistä heimoista.

Vanhan testamentin synty ja käyttö

Vanhaa testamenttia on koostettu pitkän ajan kuluessa ja monen ihmisen kirjoittamana. Vanhimmat kertomukset ovat syntyneet jo kauan ennen kuin niitä on alettu merkitä muistiin. Ne kulkivat **suullisena perimätietona** sukupolvelta toiselle, kunnes niitä alettiin koota noin 900-luvulla eKr. Uusimmat tekstit ovat ilmeisesti peräisin 150-luvulta ennen ajanlaskumme alkua. Juutalaiset määrittelivät ohjeellisen kirjakokoelman eli **kaanonin** vasta vuoden 100 jKr. tienoilla. Tuolloin oli tullut tarpeelliseksi tehdä pesäeroa hieman aiemmin syntyneeseen kristinuskoon.

Vanhan testamentin kirjojen ja niissä kerrottujen tapahtumien ajoittaminen on sitä vaikeampaa, mitä kauemmas historiassa mennään. Usein on kysymys erilaisten alun perin suullisten kertomusten yhdistämisestä yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi. Monet kirjat ovat lisäksi syntyneet **pitkällisen prosessin** tuloksena, joten niissä on hyvinkin eri-ikäistä ainesta. Esimerkiksi profeettakirjojen perustana on usein ollut jonkin profeetan ennustus tai muu sanoma. Jos ennustus on toteutunut, profeetta on saanut arvostusta ja hänen sanomaansa on alettu kirjoittaa muistiin ja tulkita edelleen.

Vanhassa testamentissa olevia tekstejä on käytetty hyvin erilaisiin tarkoituksiin. Juutalaiset painottavat sitä, että kirja kertoo heidän kansansa historian ja sisältää ohjeita **riittien suorittamisesta** ja arkielämästä. Kristityt ovat puolestaan lukeneet Vanhaa testamenttia ikään kuin Uuden testamentin kautta; ilman Vanhaa testamenttia Uutta testamenttia olisi vaikea ymmärtää. Uusi testamentti edustaa kristityille kuitenkin uudempaa jumalallista julistusta siitä, kuinka Vanhan testamentin ennustusten katsotaan toteutuneen Jeesus Nasaretilaisen elämässä ja toiminnassa.

Keskeisiä tapahtumia Israelin kansan historiassa

Vuoden 1000 eKr. tienoilla Välimeren itäpohjukassa syntyi kuningaskunta nimeltä Israel alueelle, jota on kutsuttu Kanaaninmaaksi. Varhaisimmat tutkijat olettivat, että kysymys oli alueelle parisataa vuotta aiemmin tunkeutuneiden paimentolaisten jälkeläisistä. Arkeologit ovat kuitenkin nykyään sitä mieltä, että kyseessä ei ollut mikään sotaisa maan valloitus, vaan ennemminkin suhteellisen rauhanomainen yhteiskunnallinen muutos. Kuningaskunnan taru jäi varsin lyhyeksi, sillä se jakautui jo 900-luvulla eKr. pohjoiseen Israelin ja eteläiseen Juudan valtioon. Vuonna 722 eKr. Israelin valtio kukistui Kaksoisvirtainmaan assyrialaisten vallatessa sen. Puolitoista vuosisataa myöhemmin vuonna 587 eKr. Babylonia valloitti Juudan tuhoten Jerusalemin. Silloin tuhoutui myös Jerusalemin temppeli, joka oli rakennettu 900-luvulla eKr. kuningas Salomon toimesta.

Kun babylonialaiset valloittivat Juudan, he pakottivat sen asukkaita muuttamaan Babylonian alueelle. Väestönsiirroilla haluttiin estää kapinan viriäminen valloitetuilla alueilla. Tämä ns. pakkosiirtolaisuuden aika oli merkittävä ajanjakso niin juutalaisuuden kehittymisen kuin Vanhan testamentin kirjojen synnynkin kannalta.

Kun Persia sitten kukisti Babylonian vallan, israelilaiset saivat palata takaisin omille asuinseuduilleen. Osa palasi, osa jäi uuteen kotimaahansa. Israelin kansaa alettiin pakkosiirtolaisuuden jälkeen kutsua juutalaisiksi. Juutalaisiksi luettiin niin entisen Juudan kuin entisen Israelinkin asukkaat. Juutalaisuuden voidaan katsoa syntyneen pakkosiirtolaisuuden aikana, kun kansalla oli vieraissa oloissa tarve ylläpitää omaa kansallista ja uskonnollista identiteettiään. Jerusalemiin paluun jälkeen tuli ajankohtaiseksi uuden temppelin rakentaminen. Se aloitettiin vuonna 520 eKr. jolloin alkoi ns. toisen temppelin aika.

Pakkosiirtolaisuuden jälkeen juutalaisilla ei ollut enää omaa valtiota, vaan alue oli siirtynyt persialaisten hallintaan. 300-luvulla eKr. alueelle tulivat taas uudet hallitsijat, tällä kertaa kreikkalaiset. Vallanpitäjien edustama hellenistinen kulttuuri pyrki sulauttamaan itseensä myös juutalaisuuden. Juutalaiset nousivat vastustamaan kehitystä 100-luvulla eKr. Tätä kapinaa on kutsuttu makkabealaissodaksi.

Eräs Vanhan testamentin keskeisimpiä kertomuksia on Israelin kansan vaellus Egyptistä Luvattuun maahan. Matkaa tehtiin Raamatun mukaan Mooseksen johdolla Siinain erämaan halki.

Raamatun jumalakuvat

Vanhan testamentin jumalakuvassa on **monolatrisia** piirteitä. Muiden jumalien palvelu on kiellettyä, koska Jahve oli nimenomaan Israelin Jumala. Muiden jumalien olemassaoloa ei siis sinänsä kielletty (esim. 5. Moos. 10:17). Erityisesti alkukertomuksissa Jumalalla on myös **antropomorfisia** eli ihmisen kaltaisia piirteitä (esim. 1. Moos. 3:8). **Monoteismi** tuli juutalaisuuteen noin 500-luvulla eKr. Se ilmenee esimerkiksi Jesajan kirjassa (luvut 40–66).

Muiden jumalien olemassaolo kiellettiin juutalaisuudessa vähitellen kokonaan. Jumalien persoonat tulivat osaksi Jahven ominaisuuksia tai Jahven tahtoa noudattaviksi palvelijoiksi, enkeleiksi. Israelin Jumalasta tuli Raamatun mukaan muiden jumalien tuomari (esim. Ps. 82:1–8)

Vanhan ja Uuden testamentin jumalakuvat poikkeavat osin toisistaan. Uuden testamentin jumalakuva on korostetun monoteistinen. Vaikka Jumala edustaa transsendenttisuutta eli tuonpuoleisuutta, ilmoittaa Hän itsensä ihmisen, Jeesus Nasaretilaisen, hahmossa. Uuden testamentin mukaan Jumalassa korostuu erityisesti rakkaus (esim. 1. Joh. 4:7–18). Jumalan rakkaus ei ulotu vain Israelin kansaan vaan koko maailmaan (esim. Joh. 3:16).

Toora eli Pentateukki – VT:n historiakirjojen perusta

Vanhan testamentin viittä ensimmäistä kirjaa, Mooseksen kirjoja, kutsutaan hepreankielellä Tooraksi. Se on juutalaisille Raamatun tärkein osa. Raamatuntutkijat käyttävät teoksesta nimitystä Pentateukki eli 'viisiosainen kirja'. Sitä kutsutaan myös 'laiksi' tai 'opetukseksi'. Viisi Mooseksen kirjaa ei ole alun perin ollut yhden kirjoittajan teos, vaan se on ilmeisesti koottu kolmesta tai neljästä eri lähteestä. Kirjan nimi viittaa yhteen päähenkilöön, ei kirjoittajaan.

Pentateukki kertoo uskosta siihen, että Israelin kansa on **Jumalan valitsema kansa**, jonka Jumala vapautti Egyptin orjuudesta ja jolle Hän osoitti muutenkin rakkauttaan. Uskonnollisen ja yhteiskunnallisen **elämän perusohjeet** löytyvät Pentateukista.

Pentateukin perusjuonteena on kertomus israelilaisten yhteisestä myyttisestä historiasta: se alkaa kertomuksella maailman luomisesta ja jatkuu muilla niin kutsutuilla **alkukertomuksilla**, joissa selitetään esimerkiksi pahuuden syytä ja olemusta. Tämän jälkeen kertomukset ovat tärkeiden henkilöhahmojen varassa aina Abrahamista Moosekseen asti. Nämä henkilöt toimivat joko suositeltavina tai varoittavina esimerkkeinä siitä, miten ihmisen pitäisi elää.

Kertomusta Israelin kansan historiasta täydennetään monilla papistolle ja myös tavallisille ihmisille annettavilla ohjeilla. **Ohjeilla** on edelleen suuri merkitys juutalaiselle yhteisölle, esimerkiksi viikoittaisen lepopäivän eli sapatin viettoa perustellaan Mooseksen kirjan tekstillä (2. Moos. 20:8–12). Arkisen aherruksen keskeyttävän sapatin vietto alkaa kotona, kun perheenäiti sytyttää kaksi

Juutalaisuuden juhlat perustuvat usein Tooran tapahtumiin. Pääsiäisenä muistellaan aikaa, jolloin Jumala vapautti Israelin kansan Egyptin orjuudesta. Kuvan perhe juhlii pääsiäistä piknikillä Länsi-Jerusalemissa.

kynttilää ennen auringonlaskua ja lukee siunauksen. Sapatin vastaanotto tapahtuu sen jälkeen synagogassa. Sapatti on edelleen juutalaisen viikon kohokohta.

Myös **Kymmenen käskyä** (2. Moos. 20:3–17 ja 5. Moos. 5:7–21) sisältyvät Pentateukkiin. Niiden merkitystä perustellaan sillä, että itse Jumala on antanut ne kansalleen. Juutalaiset ajattelevat, että kyseessä on Israelin kansan ja heidän jumalansa, Jahven, välinen liitto: koska Jumala rakastaa ja suojelee kansaansa, tämä osoittaa kuuliaisuuttaan noudattamalla Jahven antamia käskyjä. Ajatus liitosta on erittäin tärkeä juutalaisille; kristityt pitävät Kymmentä käskyä eettisinä perusohjeina. Niissä annetaan ohjeet sekä Jumalan kunnioittamiseen että ihmisten keskinäiseen kanssakäymiseen. Samantyyppisiä ohjeita on kaikissa kulttuureissa, ja usein niille on annettu lisää painoarvoa nimeämällä ne jumalallisiksi.

Viides Mooseksen kirja on alun alkaen ollut osa toista teosta ja se on sittemmin liitetty Pentateukkiin. Tässä kirjassa on perusteltu Israelin kansan erityisasema (5. Moos. 4:32–40). Kirja sisältää myös lakeja ja säädöksiä ja päättyy kertomukseen Mooseksen kuolemasta.

Muut historiakirjat

Pentateukin lisäksi Vanhan testamentin historiakirjoihin luetaan ns. deuteronomistinen sekä kronistinen historiateos. **Deuteronomistinen historiateos** on tutkijoiden mukaan ollut alun perin yhtenäinen teos, mutta myöhemmin se on jaettu osiin. Ensimmäinen osa Deuteronomium on liitetty osaksi Pentateukkia. Lisäksi teokseen kuuluvat Joosuan kirja, Tuomarien kirja, Samuelin kirjat sekä Kuningasten kirjat. Teos on ilmeisesti valmistunut vuoden 550 eKr. tienoilla. Deuteronomistinen historiateos jatkaa israelilaisten historiaa Mooseksesta eteenpäin Kanaaninmaan valloituksesta Jerusalemin hävitykseen vuonna 587 eKr. Teoksessa keskeisellä sijalla on ajatus tekojen seurauksista: kun Israelin kansa unohti Jumalan ja kaiken sen, mitä Jumala oli sille tehnyt, sen asiat alkoivat mennä huonosti. Teos selittää siis kansan joutuneen pakkosiirtolaisuuteen tottelemattomuutensa vuoksi.

Deuteronomistisen historiateoksen kirjoittajat vaikuttivat vahvasti juutalaisen opin kehittymiseen. He painottivat sitä, että juutalaisilla on vain yksi Jumala, Jahve, jota voidaan palvoa vain yhdessä paikassa, Jerusalemin temppelissä. He korostivat myös katumuksen merkitystä silloin, kun ihminen tietää toimineensa väärin. Tämä on nähty juutalaisen eettisen ajattelun perustana. Myös Jumalan ja Israelin kansan välinen liitto tulee selvästi esille deuteronomistien kirjoituksissa.

Juutalaisen kodin ovenpielessä on raamatunlauseita sisältävä pieni kotelo mezuza. Raamatusta löytyy kehotus sen käyttöön (5. Moos. 6:4–9).

Kronistinen historiateos on deuteronomistista nuorempi. Se on kirjoitettu vuosien 400 ja 200 eKr. välisenä aikana. Teokseen kuuluvat Aikakirjat sekä Esran ja Nehemian kirjat. Kronistisen historiateoksen kokoajat ovat käyttäneet lähteenään deuteronomistista historiateosta. Ajatus kärsimyksestä synnin seurauksena tulee Aikakirjoissa selkeästi esille. Esran ja Nehemian kirjat ovat jatkoa Aikakirjoille.

Myös **Ruutin ja Esterin kirjat** luetaan Vanhan testamentin historiakirjoihin. Kirjat ovat luonteeltaan rohkaisevia ja opettavaisiakin tarinoita. Molempien teosten historiallisuus on hyvin kyseenalainen, mutta kertomuksina ne ovat tärkeitä. Niitä yhdistää naisnäkökulma, sillä kummassakin teoksessa kerrotaan, kuinka nainen toimii neuvokkaasti miesvaltaisessa yhteisössä. Lisäksi Ruutin kirjassa on tärkeänä teemana aina ajankohtainen pakolaisuus ja Esterin kirjassa syrjityn kansanosan asema.

Alkukertomukset Raamatun peruskertomuksina

Alkukertomuksia voidaan tulkita monin eri tavoin. Niitä voidaan pitää myyttisinä selityksinä ihmistä askarruttaviin kysymyksiin. Yksittäinen tapahtuma ei ole tärkeä, vaan se, mitä tämä tapahtuma kertoo maailmasta ja ihmisestä. Esimerkiksi syntiinlankeemuskertomuksessa keskeistä on ihmisen halu olla enemmän kuin miksi hänet on alunperin luotu.

Alkukertomuksia ovat:

- Luomiskertomukset (1. Moos. 1–2) kertovat maailman ja ihmisen olevan Jumalan luomia
- Syntiinlankeemuskertomus (1. Moos. 3), jolla on selitetty sitä, miksi maailmassa on pahaa
- Veljesmurha (1. Moos. 4), joka kertoo pahuuden vaikutuksista maailmassa
- Nooan arkki ja vedenpaisumus (1. Moos. 6–8), jossa kerrotaan siitä, kuinka Jumala pettyy pahaan maailmaan ja tuhoaa sen lähes täysin pelastaen kuitenkin Jumalalle kuuliaisen Nooan ja hänen arkkiinsa päässeet ihmiset ja eläimet
- Babylonin torni (1. Moos. 11:1–9), jonka avulla on selitetty sitä, että ihmiset puhuvat eri kieliä eivätkä näin ollen vaivattomasti ymmärrä toisiaan.

Tehtävät

1. Poimi luvusta 5 tärkeintä käsitettä ja käännä ne parhaiten osaamallesi vieraalle kielelle.

2. Mikä on Pentateukin keskeinen sisältö ja merkitys juutalaisille ja kristityille?

3. Syntiinlankeemuskertomuksen ihmiset söivät kielletyn hedelmän kuolemaa uhmaten. He uskoivat vakuutuksen: "...teidän silmänne avautuvat ja teistä tulee Jumalan kaltaisia, niin että tiedätte kaiken, sekä hyvän että pahan". Mieti historiasta esimerkkejä, joissa ihminen on toiminut Jumalana. Mitä siitä on seurannut?

4. Lue Raamatusta Ruutin kirja. Kirjan keskeisimmät naiset ovat Noomi ja Ruut. Millaisen kuvan teksti antaa näistä naisista? Kerro omin sanoin kirjan tarina.

5. Kertaa luku 2 ja lue Raamatusta Kainin ja Abelin tarina (1. Moos. 4). Pohdi,

a) miksi tarinaa on kerrottu ja miksi se on päätynyt Raamattuun.

b) millainen tarinan Jumala mielestäsi on.

16. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa

Vanhassa testamentissa ei kerrota pelkästään Israelin kansan vaiheista, vaan se sisältää myös muunlaisia tekstejä. Profeetta-, runous- ja viisauskirjallisuudella on suuri merkitys niin yhteiskunnallisessa kuin uskonnollisessakin mielessä. Se on myös olennainen osa länsimaisen kirjallisuuden historiaa.

Profeettojen tehtävät

Profeetoista puhuttaessa mieleen tulee yleensä ensimmäisenä **ennustaminen**. Se oli Vanhan testamentin aikaan yksi profeettojen tehtävä, mutta ei suinkaan ainoa. Profeetat olivat **yhteiskunnan kriitikkoja,** joilla oli sanottavaa erityisesti aikoina, jolloin yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus oli uhattuna. Profeetan tehtävä ei useinkaan ollut helppo. Hän sai kielteisen vastaanoton, sillä hänen pyrkimyksensä ei ollut miellyttää, vaan osoittaa, missä kohdin ihmiset toimivat väärin.

Profeetta Jeremia välitti Jumalan tahdon aikalaisilleen. Raamatun mukaan Baruk kirjoitti sanelun mukaan Jeremian sanat kirjakääröön (Jer. 36). Gustave Doré, Baaruk kirjoittaa Jeremian ennustukset.

Erityisesti profeettoja esiintyi Israelissa 700–500-luvulla eKr. Ennen Israelin kansan pakkosiirtolaisuuteen joutumista profeetat moittivat kansaa sen huonosta elämästä ja varoittivat tulevasta tuhosta. Tuhon tultua profeetat keskittyivät **lohduttamaan** ja valamaan **uskoa tulevaisuuteen**.

Profeetat katsoivat olevansa Jumalan asialla: he eivät puhuneet omiaan, vaan pitivät itseään **Jumalan viestien välittäjinä**. Profeetat eivät kirjoitta-

neet itse viestejään muistiin, vaan sen tekivät heidän kuulijansa. Tyypillistä profeettakirjoille on, että ne ovat syntyneet jonkin profeetallisen julistuksen pohjalta. Tätä julistusta on sittemmin kommentoitu ja siihen on lisätty myös kertomuksia profetian vaikutuksista. Näin ollen kukin Vanhan testamentin profeettakirja on syntynyt pitkällisen prosessin tuloksena.

Profeettojen sanoma ja merkitys

Profeetoilla oli yleensä kaksi teemaa. Ensinnäkin he **varoittivat** kansaa sekoittamasta israelilaisten ja kanaanilaisten uskontoa keskenään. Kanaanilaiset olivat Palestiinan alueella asuva kansa, joiden jumalan, Baalin, palvonta oli profeettojen julistuksen mukaan epäjumalanpalvontaa ja askel kohti kansan tuhoa. Toinen seikka, johon profeetat puuttuivat, oli **yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus**. Heidän mukaansa oli esimerkiksi väärin vaieta vaurauden epätasaisesta jakautumisesta yhteiskunnassa.

Profeetan arvostus riippui yleensä siitä, kuinka hyvin hänen ennustustensa katsottiin toteutuneen. Kun pakkosiirtolaisuuden aika koitti, arvoon nousivat ne profeetat, jotka olivat ennustaneet tuhoa. Muiden profeettojen julistus menetti merkityksensä, ja heidät unohdettiin.

Juutalaisuudessa profeettojen merkitys on ollut suuri, koska he olivat Israelin kansaa kohdanneiden vaiheiden **selittäjiä**. Kristityt ovat lukeneet profeettakirjoja toisaalta **ennustuksina** tulevasta **Messiaasta** – joka kristittyjen tulkinnan mukaan oli Jeesus – toisaalta ajattomana **yhteiskunnallisena kritiikkinä**. Muslimeille profeetoilla on myös tärkeä merkitys, katsoihan Muhammed itse jatkavansa samaa perinnettä. Muhammedin mukaan häntä edeltäneitä profeettoja olivat muun muassa Nooa, Abraham, Mooses ja Jeesus.

Profeetat Jesaja ja Aamos

Profeettakirjat on perinteisesti jaettu **suuriin ja pieniin profeettoihin**. Kyse ei ole kirjojen erilaisesta arvostuksesta, vaan niiden laajuudesta. Jesaja edustaa ns. suuria profeettoja. **Jesajan kirja** on

Laulujen laulussa kuvataan rakkaussuhdetta. Rakastavaiset lentävät taitelija Marc Chagallin maalauksessa taivaalla painovoimaa uhmaten. Marc Chagall, Sketch for "Song of Songs IV". 1954–1967.

hyvä esimerkki pitkällisen prosessin tuloksena syntyneestä profeettakirjasta. Se ei ole alun perin ollut yhtenäinen teos, vaan koottu kolmesta eri lähteestä. Ensimmäinen osa, luvut 1–39, on kirjoitettu vuosien 750–700 eKr. välillä. Tämän osan kirjoittaja varoittaa kansaa epäoikeudenmukaisuudesta ja vääränlaisesta jumalanpalveluksesta. Hän kuitenkin uskoo siihen, että Jumala voi estää kansaa uhkaavan tuhon.

Toinen Jesajan kirjan osa, luvut 40–55, on kirjoitettu pakkosiirtolaisuuden aikana 500-luvulla eKr. Tässä osassa ennustetaan aikojen paranevan. Pakkosiirtolaisuuden aikana kiteytynyt juutalainen oppi näkyy siinä, että osan kirjoittaja puhuu ensimmäistä kertaa Vanhassa testamentissa monoteismista – siitä, että on olemassa vain yksi ainoa Jumala, juutalaisten Jumala.

Jesajan kirjan kolmas osa, luvut 56–66, on kirjoitettu pakkosiirtolaisuuden jälkeen, ja kirjoittajia on ollut useita. Kansa oli päässyt palaamaan takaisin Palestiinaan, mutta kaikki ei ollutkaan hyvin.

Kirjassa tämä selitetään sillä, että kansa ei taaskaan muistanut Jumalaansa ja Hänen käskyjään. Kirjoittajat luovat kuitenkin uskoa parempaan.

Aamos kuuluu ns. pieniin profeettoihin. Profeetta Aamos vaikutti ilmeisesti 700-luvun puolivälissä eKr. Tuohon aikaan Israelin valtiolla meni taloudellisesti hyvin. Monet rikastuivat, toiset taas köyhtyivät: yhteiskunnassa alkoi olla suuri ero rikkaiden ja köyhien välillä. Aamoksen mukaan moni rikas kartutti varallisuuttaan nimenomaan toisten ihmisten kustannuksella. Siksi hän vaati rehellisyyttä kaupankäyntiin ja köyhistä huolehtimista. Aamoksen esittämä kritiikki on siis varsin ajatonta. Osa kirjassa esitetystä kritiikistä voikin olla peräisin Aamosta myöhemmiltä vuosisadoilta.

Toinen asia, johon Aamos puuttui, oli jumalanpalvelus. Israelilaisten jumalanpalveluksiin oli alkanut tulla kanaanilaisia piirteitä, joita Aamos halveksui. Hän painotti, ettei hienoinkaan jumalanpalvelus miellytä Jumalaa, jos ihminen elää väärin. Oikean elämäntavan korostus onkin tyypillistä Aamokselle.

Vanhan testamentin apokryfikirjat

Apokryfikirjoja ei hyväksytty ohjeelliseen kirjakokoelmaan eli kaanoniin, vaikka ne liittyivätkin Raamatun kertomusperinteeseen. Heprealaisen Raamatun ja kristittyjen Vanhan testamentin kaanon eroavat toisistaan apokryfikirjojen suhteen. Ennen ajanlaskumme alkua juutalaisia tekstejä alettiin kääntää kreikaksi, koska moni Israelin ulkopuolella asuva juutalainen oli kreikankielinen. Näihin kreikankielisiin kokoelmiin otettiin myös sellaisia kirjoja, joita hepreankieliseen kaanoniin ei hyväksytty. Kristityt alkoivat myöhemmin käyttää nimenomaan kreikankielistä versiota Vanhasta testamentista, ja niin apokryfikirjat tulivat kristilliseen Vanhan testamentin kaanoniin. Niiden käyttö kuitenkin vaihtelee kirkkokunnasta toiseen.

Vanhan testamentin apokryfikirjoihin kuuluu kertovia tekstejä, kuten Juditin kirja ja Tobitin kirja; Sirakin kirjassa puolestaan annetaan elämänohjeita. Ensimmäinen makkabealaiskirja kertoo juutalaisten kapinasta hellenististä hallitsijaa vastaan, joka pyrki juurruttamaan hellenistisen kulttuurin juutalaisuuteen. Kirjaa pidetään varsin arvokkaana historian lähteenä.

Job kokee elämässään täydellisen haaksirikon. Kaikki maallinen hyvä, terveys mukaan lukien, viedään häneltä pois. Henry Wuorila-Stenberg, Job. 2006.

Runous Vanhassa testamentissa

Vanhassa testamentissa on myös lauluja. **Psalmien kirja** on toiminut alun perin juutalaisen seurakunnan rukous- ja virsikirjana. Myöhemmin myös kristityt ovat käyttäneet teosta rukouskirjana. Psalmeja on kolmenlaisia: hymnit, valituspsalmit ja kiitospsalmit. Niiden kirjoittajista ei ole varmaa tietoa. Monet niistä on merkitty kuningas Daavidin nimiin, mutta tutkijat ovat sitä mieltä, että vain osa Daavidin nimissä kulkevista psalmeista on todella hänen kirjoittamiaan. Psalmien kirja on koottu viimeistään 200-luvulla eKr. Tuohon aikaan saatettiin merkitä tekstejä muiden, merkittävien ihmisten nimiin, jotta niille saatiin enemmän arvovaltaa.

Laulujen laulua voidaan lukea niin uskonnollisena kuin eroottisenakin tekstinä. Aikojen kuluessa sen on tulkittu kuvaavan Jumalan ja hänen kansansa suhdetta, mutta sitä voidaan pitää myös kuvauksena ihmisten välisestä rakkaudesta. Kauniit ja runsaat kielikuvat jättävät lukijan mielikuvitukselle tilaa. On arveltu, että kirja olisi peräisin hellenistiseltä aikakaudelta 300–200-luvulta eKr.

Vanhan testamentin viisauskirjallisuus

Jobin kirja ja **Sananlaskujen kirja** lienevät molemmat peräisin 300-luvulta eKr. Jobin kirja koostuu kahdesta alkuaan erillisestä osasta. Kehyskertomuksessa kerrotaan Jobista, rikkaasta ja hurskaasta miehestä, joka joutuu kokemaan monenlaisia kärsimyksiä. Kerto-

muksen lomassa kulkee keskusteluosio, jossa Jobin ystävät pyrkivät selittämään Jobin koettelemuksia. Jobin kirjassa keskeisenä teemana on kysymys syyttömän kärsimyksestä. Miksi maailmassa hyvä ei aina saakaan palkkaansa? Miksi näyttääkin käyvän päinvastoin?

Sananlaskujen kirja puolestaan sisältää tiivistettyä viisautta. Lyhyillä lauselmilla annetaan ohjeita jokapäiväiseen elämään. Tärkeintä olisi oppia erottamaan viisaus tyhmyydestä. Sananlaskuille on tyypillistä yleisinhimillisyys ja yleismaailmallisuus.

Hellenismin ja eritoten kreikkalaisen filosofian vaikutukset näkyvät selvästi **Saarnaajan kirjassa**, joka on peräisin 200-luvun lopulta eKr. Se on Vanhan testamentin nuorimpia kirjoituksia. Saarnaaja antaa varsin pessimistisen kuvan maailmasta korostaessaan kaiken katoavaisuutta, vaikka kehottaakin lukijaa nauttimaan Jumalan lahjoista, ruuasta, juomasta ja hyvästä seurasta.

Negatiivinen perussävy on myös **Valitusvirsissä**. Sodat ja niistä johtuva kärsimys ovat ajattomia teemoja maailmanhistoriassa. Valitusvirsiin on koottu israelilaisten Jerusalemin vuonna 587 eKr. tapahtuneen tuhon ja pakkosiirtolaisuuden jälkeisiä tuntoja. Ne ovat rakenteeltaan taidokasta runoutta.

Tehtävät

1. Tee kolme kysymystä luvun sisällöstä kurssikokeeseen.
2. Mikä oli profeettojen tehtävä?
3. Kertaa s. 124 oleva tietolaatikko ja kappale 16. Miksi pakkosiirtolaisuus on ollut tärkeä ajanjakso juutalaisten historiassa?
4. Etsi Sananlaskuista ajatus, joka on mielestäsi ajankohtainen. Perustele.
5. Etsi Psalmeista, Jobin kirjasta tai Saarnaajan kirjasta sinua puhutteleva elämänviisaus.

17. Uuden testamentin evankeliumit

Uusi testamentti alkoi syntyä vähitellen ensimmäisen kristillisen vuosisadan aikana. Alussa kristityt lukivat juutalaisten pyhiä tekstejä omissa kokouksissaan. Jeesuksesta ja hänen merkityksestään kertovat tekstit saivat kuitenkin varsin pian oman sijansa. Se tieto, mikä meille on Jeesuksesta periytynyt, on häneen uskoneiden ihmisten välittämää.

Evankeliumien synty

Uusi testamentti alkaa neljällä evankeliumiksi kutsutulla kirjalla. Kirjojen taustalla on **suullinen ja kirjallinen perimätieto** Jeesuksen sanoista, teoista ja vaikutuksesta. Kukin evankelista on koonnut käytössään olleesta aineistosta kokonaisuuden, jossa hänen

Synoptisten evankeliumien syntyteoria

persoonalliset korostuksensa näkyvät. Evankeliumien kirjoittajista ei ole varmaa tietoa, sillä heidän nimensä on lisätty kirjoihin vasta 100-luvulla jKr. Kirjoittajat eivät todennäköisesti ole olleet tapahtumien silminnäkijöitä.

Koska evankeliumit ovat syntyneet verrattain myöhään, niihin on vaikuttanut seurakunnissa käyty opillinen keskustelu. Niinpä kyse ei aina olekaan aidoista Jeesuksen sanoista, vaan mukana on jo niiden tulkintaa. Evankelistat ovat valinneet tiettyjä tekstejä ja jättäneet toisia pois. Evankeliumit onkin koottu **yksittäisistä kertomuksista**, **perikoopeista**, suuremmaksi kokonaisuudeksi.

Evankeliumit eivät ole Raamatussa ikäjärjestyksessä. Ensimmäiseksi on sijoitettu kirjoista toiseksi vanhin, **Matteuksen evankeliumi**. Sitä on pidetty kristillisen kirkon tärkeimpänä evankeliumina, koska se oli laajasti levinnyt ja yleisesti seurakunnissa käytetty teksti. Tutkijoiden mukaan kirja on kirjoitettu vuosien 80–100 jKr.

Evankeliumien kulttuuritausta

Uusi testamentti syntyi kreikkalais-roomalaisen ja juutalaisen kulttuurin keskellä. Palestiinan alue oli vuodesta 63 eKr. alkaen ollut Rooman provinssi. Ensimmäinen kristillinen vuosisata oli niin juutalaisuuden kuin syntymässä olleen kristinuskon kannalta epävakaata aikaa. Moni Rooman keisari näki erityisesti kristinuskon uhkana valtakunnan yhtenäisyydelle. Esimerkiksi ensimmäisellä vuosisadalla keisari Nero syytti kristittyjä Rooman palosta ja alkoi vainota heitä.

Kristinuskon oppi muotoutui varsin pitkälti juuri ensimmäisen vuosisadan aikana. Uuden uskon kannattajien oli päätettävä kantansa monenlaisiin opillisiin ja käytännöllisiin asioihin. Hellenistisessä maailmassa oli esimerkiksi tavallista kertoa tarinoita ihmeidentekijöistä. Osa evankeliumeissa kuvatuista Jeesuksen tekemistä ihmeistä kerrotaankin juuri hellenistisellä tarinatekniikalla. Myös Jeesuksesta käytetty kunnianimitys ”Jumalan Poika” oli tunnettu niin hellenistisessä kuin juutalaisessa perinteessä. Jumalan Poika -termin käytöllä kristityt halusivat korostaa Jeesuksen erityislaatuisuutta. Hänen katsottiin olevan Jumalan ainoa poika, kaikkien antiikissa tunnettujen jumalan poikien yläpuolella oleva hahmo. Hyvin keskeiseksi nousi myös keskustelu Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Yleisitämaisen ylösnousemususkon puitteissa haettiin selityksiä Jeesuksen ylösnousemukselle. Myös ajatus Jeesuksesta kaikkien ihmisten sijaiskärsijänä nousi vahvasti esille. Kun odotettu Jeesuksen toinen paluu ei tapahtunutkaan niin pian kuin oli odotettu, alettiin pohtia sitä, millaista elämää kristityn pitäisi elää.

välillä, jolloin kristinusko oli jo levinnyt suhteellisen laajalle Rooman valtakunnassa. Tämän kirjan kirjoittajasta ei tiedetä paljon. Hän on tuntenut hyvin Vanhan testamentin, sillä hän vetoaa kirjassaan usein siihen, että Vanhan testamentin ennustukset toteutuivat Jeesuksen toiminnassa ja opetuksissa.

Vanhin evankeliumeista on Uuteen testamenttiin toiseksi sijoitettu **Markuksen evankeliumi**. Se on kirjoitettu 60-luvun loppupuolella jKr. Evankeliumin kirjoittaja on tuntematon, vain hänen etunimensä on jäänyt tiedoksi jälkipolville. Kirja on todennäköisesti kirjoitettu Roomassa. Markus kirjoitti kirjaansa noin kolmekymmentä vuotta Jeesuksen kuoleman jälkeen. Jeesuksen henkilökohtaisesti tunteneiden määrä alkoi huveta, joten nähtiin tarpeelliseksi koota yhteen kaikki se Jeesusta koskeva tieto, joka siihen asti oli kulkenut suullisena perimätietona tai irrallisina muistiinpanoina.

Luukkaan evankeliumi on kaksiosaisen teoksen ensimmäi-

Uuden testamentin maailma

Lähde: Kuula, Nissinen, Riekkinen: Johdatus Raamattuun, Kirjapaja 2003.

Juudealla on perinteisesti tarkoitettu kahta asiaa. Toisaalta sillä viitataan Jerusalemin ympäristöön ja toisaalta juutalaisten asuttamaan alueeseen. Juudea oli Jeesuksen elämän aikana Rooman provinssi eli hallintoalue.

Evankeliumien kirjoittajat ovat saaneet omat symbolinsa. Matteuksen symboli on siivekäs ihminen (Jumalan ihmiseksi tuleminen), Luukkaan härkä (uhrieläin temppelissä), Johanneksen kotka (hengen korkeus) ja Markuksen leijona (ääni erämaassa – Johannes Kastaja). Kuva Espanjan Alhambrasta.

nen osa, toinen on Apostolien teot. Evankeliumi on kirjoitettu 80–90-luvulla jKr. Kirjoittajana on pidetty Paavalin apulaista lääkäri Luukasta, mutta varmasti asiaa ei tiedetä.

Tutkijat ovat tulleet siihen tulokseen, että sekä Matteus että Luukas ovat tunteneet Markuksen tekstin omia teoksiaan kirjoittaessaan. Tämän lisäksi heillä on ollut käytössään niin kutsuttu Q-lähde, Jeesuksen puheiden kokoelma, joka ei ole säilynyt jälkipolville. Matteuksella ja Luukkaalla on ollut myös omia lähteitään, joilla he ovat täydentäneet Markukselta ja Q-lähteestä saamaansa aineistoa. Näitä kolmea evankeliumia kutsutaan **synoptisiksi** eli yhdessä katsoviksi evankeliumeiksi. Evankeliumit muistuttavat jäsentelyltään ja sisällöltään toisiaan, vaikka niissä kirjoittajien persoonalliset korostukset näkyvätkin.

Johanneksen evankeliumi on evankeliumeista nuorin ja eroaa selvästi kolmesta muusta. Se on kirjoitettu vuoden 100 jkr. tienoilla. On mahdollista, että Johannes on tuntenut aiemmin kirjoitetut evankeliumit. Johannes on kuulunut kristilliseen yhteisöön, joka on jo selkeästi irtautunut juutalaisuudesta ja elänyt kreikkalais-roomalaisen kulttuurin keskellä.

Evankeliumien sisältö

Evankeliumeissa on monenlaisia kertomuksen lajeja. **Jeesuksen elämänvaiheet** muodostavat rungon, jonka varaan evankeliumit rakentuvat. Evankeliumeissa on **Jeesuksen puheita** ja evankelistat kertovat, että Jeesus käytti puhuessaan paljon **vertauksia**, joiden avulla hän selitti asioita. Käytetyillä kielikuvilla ja esimerkeillä arkisesta elämästä Jeesus halusi sanomansa tulevan ymmärretyksi (esim. Matt. 13:44–50). Kertomukset Jeesuksen ihmeistä täydentävät evankeliumien Jeesus-kuvaa. **Ihmekertomuksissa** Jeesus esiintyy Jumalan valitsemana lähettiläänä. Varhaisimpien ihmekertomusten (esim. Mar. 10:51–52) sanoma oli painottaa Jeesuksen herättävän sairaassa ihmisessä uskon, jonka kautta hän parantuu.

Matteus on jäsentänyt aineistoaan Jeesuksen opetuksista pitkien puheiden muotoon. Tunnetuin näistä on **Vuorisaarna** (luvut 5–7). Puheissa käsitellään paljolti sitä, miten kristityn tulisi elää. Matteus halusi myös osoittaa lukijoilleen, että se, mitä Vanhassa testamentissa oli ennustettu, toteutui Jeesuksen elämässä ja opetuksessa. Kirja onkin kuin **todistuspuheenvuoro** muille juutalai-

Jerusalemin Vanhassa kaupungissa kristityt kulkevat ”Via Dolorosaa” eli kärsimysten tietä. Perinteen mukaan Jeesus kantoi ristiään juuri tällä reitillä.

sille. Matteus ei hylännyt Vanhan testamentin opetuksia vaan katsoi Jeesuksen täydentävän niitä. Vuorisaarnassa tulee hyvin esiin se, että Matteus näkee Jeesuksen tulkinneen juutalaista lakia uudella tavalla.

Markus korostaa **Jeesuksen kärsimystä** ja sen merkitystä. Jeesus vältti Markuksen mukaan tuomasta esille sitä, että hänellä oli jumalallisia valtuuksia. Markus kertoo, että Jeesus toistuvasti kielsi ihmisiä kertomasta muille heitä kohdanneista ihmeistä. Opetuslapsetkaan eivät Markuksen mukaan täysin ymmärtäneet Jeesuksen merkitystä ennen hänen ylösnousemustaan.

Luukkaan Jeesus on **syntisten ja sorrettujen** puolella. Esimerkiksi kertomus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10: 25–37) nostaa muiden ihmisten hyljeksimään kansaan, samarialaisiin, kuuluvan miehen muiden esikuvaksi. Luukas korostaa Jumalan pelastussuunnitelmaa, joka jakautuu hänen mukaansa kolmeen vaiheeseen: Israelin aika, jonka tunnusomaiset piirteet olivat laki ja profeetat, Jeesuksen aika sekä sitä seuraava evankeliumin levittämisen aika. Israelin Jumalasta tuli tämän prosessin myötä kaikkien kansojen Jumala. Luukas korostaa sitä, että Jumala toimii maailmassa Pyhän Hengen välityksellä.

Johanneksen evankeliumi eroaa muista siinä, että tulkinnat Jeesuksen opetuksista on viety muita evankeliumeja pidemmäl-

le. Johanneksen Jeesus on varmempi omasta erityislaatuisuudestaan ja asemastaan Jumalan Poikana kuin muiden evankeliumien Jeesus. Johannes on pyrkinyt luomaan Jeesuksen opetuksiin pohjautuvaa, rakkautta korostavaa, kristillistä oppia.

Historiallinen Jeesus

Evankeliumit eivät ole ensisijaisesti historiallisia tekstejä, vaan **uskonnollista julistusta**, ja siksi historiallisen Jeesuksen hahmottaminen niiden perusteella on vaikeaa. Synoptisia evankeliumeja pidetään historiallisesti luotettavampina kuin Johanneksen evankeliumia. Kaiken kaikkiaan ongelmana on kuitenkin se, että silminnäkijöiden todistuksia Jeesuksesta ei ole säilynyt kirjallisessa muodossa. Kristilliselle yhteisölle Jeesuksen ylösnousemuksella oli ratkaiseva merkitys. Evankeliumien antama kuva Jeesuksesta onkin siksi sidoksissa ylösnousemususkoon.

Karkea kuva historiallisesta Jeesuksesta voidaan kuitenkin luoda. Ajanlaskumme alun aikoihin Galileassa vaikutti kiertelevä opettaja nimeltään **Jeesus Nasaretilainen**. Hän julisti tulevaa Jumalan valtakuntaa, mikä ilmeisesti aiheutti sen, että vallanpitäjät suhtautuivat häneen kielteisesti. Jeesuksen pelättiin aiheuttavan toiminnallaan levottomuuksia roomalaisia miehittäjiä vastaan. Jeesuksen mukana kulki ihmisiä, niin miehiä kuin naisiakin, kuuntelemassa hänen opetuksiaan.

Hän tunsi todennäköisesti myös toisen uskonnollisen opettajan Johannes Kastajan, joka kastoi hänet. Jeesuksen lapsuudesta tiedetään vain hyvin vähän evankeliumien pohjalta, joten historiallinen kuva jää varsin hauraaksi. Noin 30-vuotiaana Jeesus aloitti julkisen toimintansa, jota kesti suhteellisen lyhyen ajan. Tietoa Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta pidetään historiallisesti varmana.

Jeesuksen oletetulla syntymäpaikalla Betlehemissä sijaitsee Syntymäkirkko. Sen vanhin osa on rakennettu jo 300-luvulla. Kirkkoa käyttävät katolilaiset, ortodoksit ja armenialaiset kristityt 1600-luvulla tehdyn sopimuksen mukaisesti.

Jeesuksen merkitys

Jeesuksen merkitystä on tulkittu eri tavoin kuluneen kahden vuosituhannen aikana. Kristillinen kirkko pitää häntä Jumalan Poikana, kolmiyhteisen Jumalan yhtenä persoonana. Kristillisen käsityksen mukaan evankeliumeissa kuvattu Jeesuksen kuolema ja erityisesti ylösnousemus ovat tärkeitä tapahtumia ihmisen pelastumisen kannalta. Usko siihen, että Jeesus kuoli kaikkien syntien takia, on keskeinen osa kristinuskoa.

Jeesusta on myös pidetty merkittävänä opettajana. Hänen käsityksiään esimerkiksi toisten ihmisten kohtelemisesta ja luottavaisesta elämänasenteesta on pidetty arvossa. Joku taas saattaa pitää Jeesusta kaikkien radikaalien esikuvana, joka tämän ajattelun mukaan olisi pelkäämättä vastustanut valtaapitäviä. Jeesuksen ohjeita väkivallan välttämisestä on pidetty pasifismin lähteenä.

Koraanissa, muslimien pyhässä kirjassa, mainitaan Jeesus kaiken kaikkiaan 14:ssä eri suurassa eli luvussa. Jeesus kuvataan esimerkillisenä ihmisenä. Koraanin mukaan hän ei kuollut ristillä, vaan Jumala pelasti hänet jollakin mystisellä tavalla ja nosti suoraan luokseen. Muslimeille Jeesus ei missään tapauksessa ole Jumala, vaan selkeästi Jumalan alapuolella oleva olento, yksi suurimmista profeetoista.

Tehtävät

1. Laadi luvusta tekstiviestin kaltainen lyhyt teksti, josta ilmenee, mitä uutta opit.
2. Mistä evankeliumit kertovat?
3. Mitä asioita eri evankeliumit painottavat?
4. Mitä historian Jeesuksesta tiedetään? Vertaa evankeliumien antamaa kuvaa Jeesuksesta historialliseen Jeesus Nasaretilaiseen.
5. Millainen on oma kuvasi Jeesuksesta ja mihin se pohjautuu? Pohdi, mitkä asiat vaikuttavat modernin Jeesus-kuvan muotoutumiseen.
6. Lue Raamatusta Jeesuksen opetuksista koottu Vuorisaarna (Matt. 5–7).
   - **a)** Poimi saarnasta sen keskeisimmät opetukset.
   - **b)** Valitse opetuksista ne, joista itse olet samaa mieltä.

18. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet

Jo ennen kuin ilmeni tarvetta Jeesuksen opetusten kokoamiseksi evankeliumien muotoon, oli syntynyt kristillisiä seurakuntia, joissa kaivattiin apua monenlaisissa opillisissa ja käytännöllisissä kysymyksissä. Vanhimpia Uuden testamentin tekstejä ovat muutamat näille seurakunnille lähetetyt kirjeet. Kirjeiden lisäksi Uudessa testamentissa on kristinuskon alkuajoista kertova Apostolien teot, jota on pidetty ensimmäisenä kirkkohistoriana.

Paavali Apostolien tekojen keskushahmona

Apostolien teot on sijoitettu Uudessa testamentissa heti evankeliumien jälkeen, ja se jatkaa siitä, mihin evankeliumit jäävät. Apostolien tekojen kirjoittaja on sama henkilö, joka kirjoitti myös Luukkaan nimissä kulkevan evankeliumikirjan.

Apostolien tekojen keskushahmoksi nousee apostoli Paavali. Hän oli **kahden kulttuurin perillinen**. Paavali sanoo itse (Fil. 3:2–6, Gal. 1:13–14) olleensa nuorena miehenä erittäin kiihkeä **juutalainen**, sillä hän kuului äitinsä puolelta farisealaiseen suuntaukseen. Fariseukset olivat oppineita juutalaisia, jotka eivät juurikaan panneet painoa poliittiselle toiminnalle. Nuorelle Paavalille oli tärkeää juutalaisen lain noudattaminen. Kristittyjä hän piti jumalanpilkkaajina. Paavalin toinen kulttuurinen lähtökohta oli **hellenismi**. Hellenistisen perinnön turvin hän hallitsi kreikkalaisen sivistyksen ja kielen. Juuri tämä tausta mahdollisti myöhemmin lähetysmatkojen tekemisen kreikkalaisille alueille.

Apostolien teoissa kerrotaan Saulin (myöhemmin Paavalin) kääntymisestä kristityksi; Ap.t. 9:1–19. Caravaggion maalaus kertomuksesta vuodelta 1610.

Apostolien teoissa kerrotaan Paavalin elämän käännekohdasta ja elämästä sen jälkeen. Paavalin kerrotaan olleen matkalla Damaskoksen kaupunkiin, kun hän koki voimakkaan **kääntymiskokemuksen**. Tämän jälkeen

entisestä kiihkeästä fariseuksesta ja kristittyjen vainoajasta tuli kristinuskon puolestapuhuja. Merkiksi uudesta elämästään Paavali vaihtoi jopa nimeä: Sauluksesta tuli Paulus eli Paavali.

Usko siihen, että Jeesus oli ollut juutalaisten odottama Messias, alkoi levitä juutalaisten keskuudessa. Vähitellen myös ei-juutalaisten eli pakanoiden piirissä alkoi kiiriä käsitys, että Jeesus ei ollut tärkeä vain juutalaisten odotettuna Messiaana, vaan koko maailman pelastajana.

Paavalin merkitys kristinuskon syntyprosessissa oli merkittävä. Hän korosti opetuksessaan sitä, että Jeesus ei ollut kuollut ja noussut ylös vain juutalaisten, vaan kaikkien ihmisten puolesta. Jerusalemissa 40-luvulla pidetyssä apostolien kokouksessa keskusteltiin siitä, pitäisikö kristityksi kääntyvän pakanan alkaa noudattaa juutalaista lakia. Paavalin mukaan Mooseksen laki ei koskenut heitä ja tämä kanta voitti. Voidaan sanoa, että tästä päätöksestä alkoi kristinuskon irtautuminen juutalaisuudesta omaksi uskonnokseen.

Apostoli Paavali on kristinuskon ensimmäinen merkittävä opin muotoilija. Osa hänen kirjeistään on vanhempia kuin evankeliumit. Kristillisessä taiteessa Paavalia on ikuistettu jo varhaisista vuosisadoista lähtien. Kuvassa ravennalainen mosaiikkityö 500-luvulta.

Paavali seurakuntien perustajana

Paavalin tehtäväksi oli tullut viedä **sanomaa evankeliumista ei-juutalaisille**. Hän kiersi opettamassa ja sai kristinuskolle lisää kannattajia. Hänen matkansa ulottuivat Jerusalemista aina Roomaan asti. Matkoillaan Paavali perusti moniin kaupunkeihin seurakuntia ja neuvoi niiden johtajille ja tavallisille seurakuntalaisille, millaista elämää kristityn ja kristillisen seurakunnan tuli elää.

Apostoli Paavali teki **useita lähetysmatkoja** varsinkin kreikkalaisiin kaupunkeihin, kuten Korinttiin, Ateenaan ja Filippiin. Apostolien teot kertoo juuri näistä matkois-

ta. Kuuluisa on esimerkiksi kuvaus (Ap.t. 17:22–31), jossa Paavali saapuu Ateenaan ja pitää puheen Areiopagilla, perinteisellä oikeusistuntopaikalla Akropolis-kukkulan juurella. Puheessaan Paavali kertoo ateenalaisille, että se tuntematon jumala, jota aiemmin on palvottu, on nyt ilmoittanut itsensä. Hyvä kreikkalaisen perinteen tuntemus auttoi näin Paavalia lähestymään kuulijoitaan oikeasta näkökulmasta.

Paavalin suuri haave oli edetä lähetystyössään Hispaniaan, nykyiseen Espanjaan saakka. Perimätiedon mukaan Paavali oli matkalla kohti Espanjaa, kun hänet vangittiin Roomassa ja lopulta mestattiin miekalla roomalaisen käytännön mukaisesti vuonna 67 jKr.

Paavalin kirjeiden opetuksia

Lähetysmatkojen seurauksena eri puolille Välimeren aluetta oli syntynyt pieniä kristillisiä seurakuntia, joihin Paavali piti yhteyttä kirjeitse. Vanhin kirjeistä on Ensimmäinen tessalonikalaiskirje, joka on kirjoitettu noin vuonna 50 jKr.

Kirjeissään Paavali **vastasi** kysymyksiin, joita seurakunnat olivat hänelle esittäneet. Seurakuntalaisten väliset suhteet, suhtautuminen epäjumalille uhrattuun ruokaan, seksuaalietiikka ja yleisesti ottaen kysymykset kristityn elämästä askarruttivat seurakuntalaisia. Paavali teki kirjeissään myös **teologisia linjauksia**; tärkeimpänä näistä voidaan pitää hänen käsitystään siitä, että ihminen pelastuu vain **uskomalla Kristukseen**, ei noudattamalla lakia tai tekemällä hyviä tekoja. Tämän linjauksen Paavali esitti kirjeessään roomalaisille.

Paavalin **Roomalaiskirjettä** on luettu ja tulkittu ahkerasti eri aikoina kristillisessä kirkossa. Hänen näkemyksensä uskon pelastavasta voimasta oli hyvin merkityksellinen muun muassa 1500-luvulla eläneelle luterilaisen kirkon perustajalle, Martin Lutherille.

Paavali ei itse ajatellut kirjoittavansa tekstejä, joita luettaisiin satoja ja tuhansia vuosia hänen jälkeensä. Hän odotti Kristuksen toisen tulemisen olevan varsin lähellä, mutta ihmisten tuli kuitenkin jatkaa tavallista elämäänsä. Kristuksen paluuseen saattoi varautua vain uskomalla, kaikki muu oli turhaa.

Paavalin nimissä kirjoitetut kirjeet

Uudessa testamentissa on muitakin kuin Paavalin kirjoittamia kirjeitä. Paavalin kuoltua seurakunnissa kaivattiin edelleen ohjeita ja vastauksia uusiin kysymyksiin. Koska Paavalia arvostettiin, kirjeitä seurakunnille kirjoitettiin hänen nimissään. Tämä ei ollut tuohon aikaan epätavallista.

Paavalin koulukunta, joka kirjeitä kirjoitti, pyrki noudattamaan oppi-isänsä teologiaa. Kirjeissä on kuitenkin havaittavissa niin teologisia ja tyylillisiä kuin kirjoittajan ja seurakuntien tilanteisiin liittyviä eroja. Esimerkiksi käytetyt termit ja lauseiden rakenteet ovat erilaisia. Tällaisia kirjeitä ovat esimerkiksi Kolossalais- ja Efesolaiskirjeet.

Paavalin koulukunnan kirjoittamat kirjeet eivät ole enää pelkästään yhdelle seurakunnalle tiettyyn tilanteeseen tarkoitettuja, vaan niiden joukossa on useammille seurakunnille osoitettuja kirjeitä. Osa kirjeistä on osoitettu seurakuntien johtajille, ja niissä annetaan ohjeita seurakuntien asioiden järjestämiseen.

Apostolien tekojen (Ap.t. 17:22 –31) mukaan Paavali piti kuuluisan puheensa Ateenan keskustassa sijainneella oikeusistuinpaikalla, Areiopagilla. Areiopagi oli aivan Akropolis-kukkulan juurella.

Muut Uuden testamentin kirjeet

Paavalin ja hänen koulukuntansa kirjoittamien kirjeiden lisäksi Uudessa testamentissa on kuusi muuta kirjettä. Laajin näistä on **Kirje heprealaisille**. Sitä pidettiin kauan Paavalin kirjoittamana, mutta tämä ei nykytietämyksen valossa pidä paikkaansa. Kirjeen kirjoittaja muistuttaa lukijoita uskon perusasioista ja painottaa Kristuksen merkitystä.

Loput Uuden testamentin kirjeet ovat pienimuotoisia, osa varsin lyhyitä, paljolti **eettisiä ohjeita sisältäviä kirjeitä**. Niiden kirjoittajina on kirkon perinteessä pidetty Jeesuksen opetuslapsia tai veljiä, mutta todellisuudessa tekstit ovat myöhäisemmältä ajalta eikä näidenkään kirjeiden todellisia kirjoittajia tiedetä.

Tehtävät

1. Tee käsitekartta, josta ilmenee Paavalin merkitys kristinuskolle.

2. Mikä on Uuden testamentin kirjeiden tarkoitus ja sisältö?

3. Esitä perusteluja seuraavalle väitteelle: ”Paavali on Jeesuksen ohella toinen kristinuskon perustajista”.

4. Pohdi,
   a) mikä oli Uuden testamentin kirjeiden merkitys kristinuskon leviämiselle
   b) millä keinoin uskontojen opit leviävät nykyään.

5. Kirjeessä filippiläisille on kuuluisa ns. Kristus-hymni Fil. 2:6–11. Lue teksti ja pohdi, mitä kristinuskon oppeja se sisältää.

19. Raamatun ilmestyskirjallisuus

Kreikan sana ’apokalypsis’ tarkoittaa ilmestystä. Raamatun ilmestyskirjallisuus eli apokalyptiikka kuvaa maailmanlopun tapahtumia. Tapahtumat on ilmestyskirjoissa kuvattu näkyjen ja vertauskuvien kautta. Ilmestyskirjallisuutta on läpi kirkon historian tulkittu hyvin monella tavalla ja joskus sen kuuluminen pyhään kirjallisuuteen on jopa kyseenalaistettu sanoman vaikeaselkoisuuden vuoksi.

Apokalyptiikan keskeiset piirteet

Apokalyptiikka kuvaa maailmanlopun tapahtumia, joista käytetään nimitystä **eskatologia**. Tapahtumia kuvataan unien ja näkyjen avulla, **peitekielellä** ja **vertauskuvallisesti**. Myös apokalyptiikassa paljon käytetty **lukusymboliikka** on peitekieltä. Koska ilmestyskirjat eli **apokalypsit** on kirjoitettu peitekielellä, niitä on myös tulkittu aina uudestaan uusissa historiallisissa tilanteissa.

Apokalyptinen kirjallisuus on syntynyt **vainottujen ja sorrettujen** ihmisten parissa. Apokalyptiikassa maailma nähdään usein hyvän ja pahan taistelukenttänä. Tyypillinen apokalypsi kuvaakin Jumalan dramaattista puuttumista maailmanhistoriaan: vaikka hyvä näyttäisi olevan ensin alakynnessä, se kuitenkin lopulta voittaa viimeisessä taistelussa pahaa vastaan. Voiton jälkeen hyvät ihmiset saavat elää uudessa maailmassa ikuisesti ja pahat tuomitaan tuhoon. Apokalyptiikka onkin **toivon teologiaa**, joka julistaa tietyssä historian hetkessä kärsiville lohdutusta ja pelottelee kristittyjä pysymään taistelussa hyvän puolella.

Juutalaisuuden ja varhaiskristillisyyden piirissä on ollut liikkeellä useita apokalypsejä. Niistä Raamatun kaanoniin on valittu **Danielin kirja** Vanhaan testamenttiin ja **Johanneksen ilmestys** Uuteen testamenttiin. Muut apokalypsit ovat karsiutuneet pois joko liiallisen monitulkintaisuutensa tai poliittisen tulenarkuutensa vuoksi.

Danielin kirjan tapahtumat sijoittuvat Persian kuninkaiden hoviin. Kirjassa mainitaan myös kuningas Dareios. Dareioksen reliefikuva Persepoliksesta.

Apokalyptikko Daniel

Kristittyjen Vanhan testamentin kaanonin profeettakirjoihin kuuluva Danielin kirja on apokalypsi. Danielin kirja on peräisin 160-luvulta eKr., vaikka sen tapahtumat on sijoitettu 500-luvulle eKr. Danielin kirja onkin tyypillinen ”tapahtumien jälkeinen ennustus”. Siinä on ennustettu Babylonian ja Persian valtakuntien jo tapahtunut tuho; toteutuneella ennustuksella ennustettiin näin peitekielisesti tuhoa myös apokalypsin kirjoitusajan hellenistisille hallitsijoille.

Daniel ei varsinaisesti ole profeetta vaan juutalainen korkean koulutuksen saanut nuori mies, **enteiden tulkitsija**, joka näkee näkyjä ja tulkitsee unia. Danielin kirjan kuvaamat tapahtumat tapahtuvat **Babylonian ja Persian** kuninkaiden hovissa, missä juutalainen pakkosiirtolainen Daniel tulkitsee kuninkaiden unia paremmin kuin paikalliset unientulkitsijat. Daniel ei kuitenkaan suostu kumartamaan kuninkaan patsasta, minkä vuoksi hänet laitetaan tuliseen uuniin. Lisäksi kateelliset virkaveljet järjestävät Danielin leijonien luolaan, mutta Jumala pelastaa hänet aina pinteestä. Tämän seurauksena kuninkaat käskevät kansaa palvelemaan juutalaisten Jumalaa.

Danielin kirjan kirjoittamisen aikoihin 160-luvulla eKr. juutalaiset kapinoivat **hellenistisiä hallitsijoita** vastaan Palestiinassa. Vieraat hallitsijat olivat häpäisseet Jerusalemin temppelin epäjumalankuvilla ja juutalaisia oli kielletty harjoittamasta uskontoaan. Tästä syystä yksi Danielin kirjan viesti on, että hallitsijoiden tulisi olla oikeudenmukaisia ja antaa juutalaisten jälleen harjoittaa uskontoaan julkisesti. Koska olisi ollut poliittisesti liian vaarallista sijoittaa tarina silloiseen maailmanaikaan, istutettiin Danielin tarina juutalaisten pakkosiirtolaisuuteen. Lukijat kuitenkin ymmärsivät, että tarinan persialaiskuninkailla

tarkoitettiin oikeasti hellenistihallitsijoita ja omasta uskostaan kiinni pitävällä Danielilla juutalaisia, jotka eivät suostuneet luopumaan uskostaan hellenistihallitsijoiden painostuksen alla.

Danielin kirja sisältää myös näkyjä, jotka kuvaavat tulevia maailmanvaltoja ja niiden tuhoutumista. Näin se ennustaa tuhoa hellenistisille hallitsijoille, jotka taistelivat toisiaan vastaan Aleksanteri Suuren valtakunnan raunioilla Danielin kirjan kirjoittamisen aikoihin.

Johanneksen ilmestys

Johanneksen ilmestys eli Ilmestyskirja on Uuden testamentin apokalypsi. Se on kirjoitettu 90-luvulla jKr. Vähässä-Aasiassa, ja siinä on kuvattu lopun aikoja kirjoittajan unenomaisten näkyjen pohjalta. Apokalypsin kirjoittaja Johannes kertoo olevansa vangittuna ja antaa ymmärtää, että kristityt kärsivät kovista **vainoista**. Hänen näkynsä kuvaavat myös suuria kärsimyksiä, joita kristityt tulevat vielä kokemaan; jos he kestävät kärsimykset, heille luvataan entistä **parempi tulevaisuus**. Tutkijoiden mukaan kirjassa kuitenkin liioitellaan kärsimyksiä, joiden keskellä kristittyjen kerrotaan eläneen. Historiantutkimuksen valossa onkin ilmeistä, että tuohon aikaan kristityt saivat elää varsin rauhallista elämää Rooman valtakunnassa.

Uusimman tutkimuksen mukaan Johanneksen ilmestys on **apokalyptinen kannanotto** keisarikulttiin ja muihin ei-kristillisiin ta-

Yksi Danielin kirjan parhaiten tunnetuista tarinoista on Danielin vangitseminen leijonien luolaan. Tarinan mukaan leijonat säikkyivät Danielia suojelevaa enkeliä eivätkä hyökänneet hänen kimppuunsa. Briton Riviere, Daniel in the Lion´s Den. 1872.

Johanneksen ilmestyksessä (Ilm. 6:1–8) kuvataan neljää tuomiopäivän ratsua: valkoisen ratsun selässä jousikätinen valloittaja, punaisen ratsun selässä miekkaa kantava sodanlietsoja, mustan ratsun selässä vaakaa kantava nälän tuoja ja tuhkanharmaan ratsun selässä itse kuolema. Ilmestyskirjan tekstin mukaan ratsut tuovat sodan, nälänhädän ja ruton.
Albrech Dürerin puupiirros vuodelta 1498.

Pedon merkki

Johanneksen ilmestyksessä puhutaan ”pedon merkistä”, joka tarkoittaa pedon nimeä tai tämän nimen lukua. Antiikin aikana kreikan ja heprean kielessä kirjaimilla oli myös lukuarvo, esimerkiksi o-kirjaimen lukuarvo oli 6.

Ilmestyksessä pedon luvuksi annetaan käsikirjoituksesta riippuen 666 tai 616. Tämä saattoi viitata Neroon, Rooman keisariin. Kristittyjen vainojen katsotaan alkaneen keisari Neron vainoista v. 64, joissa apostoli Pietari kristillisen perinteen mukaan kuoli. Joskus luvun on myös tulkittu tarkoittavan Hitleriä tai muita modernin ajan ”hirmuhallitsijoita”.

Johannes yhdistää ilmestyksessään ”pedon merkin” erityisesti kaupankäyntiin: kenelläkään ei ole Rooman valtakunnassa lupa myydä tai ostaa mitään ilman, että heillä on ”pedon merkki” oikeassa kädessä tai otsassa. Tutkijat arvelevat, että Johannes on ehkä yrittänyt varoittaa kristittyjä kauppiaita kreikkalais-roomalaisten kauppiasyhdistysten toimintaan liittyneistä ”pakanallisista” tavoista tai kaupankäynnin mukanaan tuomien rikkauksien vaaroista.

poihin, joiden keskellä ensimmäiset kristilliset seurakunnat elivät. Toisena teemana Johanneksen ilmestyksessä on kaupankäynti; valtakunnan pääkaupunki Rooma rikkauksineen kuvataan Saatanan hallitsemaksi kaupungiksi, jonka kanssa Vähän-Aasian kristittyjen kauppiaiden ei pitäisi olla tekemisissä. Johanneksen ilmestyksen viesti oman aikansa lukijoille oli, että Jumala tietää historian tapahtumat etukäteen ja kristityt perivät lopussa voiton, kunhan eivät liiaksi mukaudu Rooman valtakunnan ”pakanallisiin” tapoihin.

Johanneksen ilmestys on yksi Raamatun eniten tulkituista kirjoista. Kirja sisältää runsaasti lukumystiikkaa. Lukumystiikan mukaan eri luvuilla on oma merkityksensä, esimerkiksi Johanneksen ilmestyksessä usein toistuva luku seitsemän merkitsee täydellisyyttä. Ilmestyskirjassa seikkailee myös enkeleitä ja omituisia eläin- ja ihmishahmoja, joiden merkitys ei ole ollut välttämättä selvä kirjan ensimmäisillekään lukijoille. Symbolien hämäryys ja selittämättömyys kuuluukin juuri apokalyptiikkaan.

Kanadalaisen taiteilijan Laurence Aclandin moderni näkemys apokalyptiikasta vuodelta 2003.

Tehtävät

1. Selitä omin sanoin,
   - **a)** miksi apokalyptiikka on syntynyt
   - **b)** mikä on Raamatun apokalyptisten teosten keskeisin sanoma.

2. Kuvaile tarkemmin yhden Raamatun apokalypsin syntytarina.

3. Millaisia tyylikeinoja apokalyptikot käyttivät teoksissaan? Miten ne vaikuttivat tekstin ymmärrettävyyteen omana aikanaan? Entä nykyisin?

4. Pohdi, missä määrin Raamatun apokalypsit ovat omaan aikaansa sidottua poliittista propagandaa ja missä määrin niitä voidaan pitää ajattomina rohkaisu- ja pelottelupuheina kristityille.

5. Tarkastele kuvaa sivulla 152.
   - **a)** Mitä apokalyptiikalle tyypillisiä piirteitä kuvassa on nähtävissä?
   - **b)** Mistä tietää, että kyseessä on moderni tulkinta apokalyptiikasta?

6. Kertaa luku 14 ja pohdi, miten eri raamattukäsitykset tulkitsevat Johanneksen ilmestystä (esim. Ilm. 6:12–16).

Raamattu kulttuurissa

20. Raamatun tutkiminen

21. Raamatun kääntäminen

22. Raamattu kirkon kirjana

23. Raamatun vaikutus taiteeseen

24. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta

Pietarinkirkko, Vatikaani

MVNDO REFVLG
O PET

20. Raamatun tutkiminen

Raamatun tutkiminen on Raamatun tekstien ja Raamatun syntyajan maailman historiallista tutkimusta. Se antaa tietoa juutalaisten, Jeesus Nasaretilaisen ja varhaisten kristittyjen elämästä. Raamattua tutkitaan kuin mitä tahansa kirjaa, mutta sen merkitystä kristittyjen pyhänä kirjana ei tutkimuksessa kuitenkaan kyseenalaisteta.

Raamatun tekstien tutkimus

Raamatun kirjat ovat syntyneet pitkän ajan kuluessa, mikä asettaa suuria haasteita tutkimukselle. Kun modernilla romaanilla on yleensä yksi kirjoittaja ja sen julkaisuaika on helposti selvitettävissä, on Raamatun kirjoittajia ollut useita kymmeniä ja kirjoitustyö on kestänyt yhteensä noin 1200 vuotta.

Historiallisen raamatuntutkimuksen vanhin tutkimustapa on **tekstikritiikki**. Raamatun kirjoista oli kristillisten seurakuntien käytössä antiikin aikana useita käsin kopioituja tekstiversioita. Raamatun kirjoja on myös kopioitu vuosisatojen ajan ennen kuin nykyisin käytössä olevat tekstit kanonisoitiin eli julistettiin kirkon pyhäksi kirjaksi. Kopioitaessa sattui kirjoitusvirheitä, ja joskus kopioijat tekivät teksteihin omia muutoksiaan. Tekstikritiikkiä harjoittavat raamatuntutkijat yrittävät löytää Raamatun kirjojen alkuperäisiä tekstiversioita.

Kaikki nykypäivään asti säilyneet Raamatun tekstit ovat toimitustyön tuloksia myöhemmiltä aikakausilta. Siksi myös tekstien **toimitustyötä** tutkitaan. Tätä historiallisen raamatuntutkimuksen osa-aluetta kutsutaan **redaktiokritiikiksi**. Redaktorit ovat toimittajia, Raamatun kirjojen lopullisia kokoajia. Redaktiohistorian tutkijat tutkivat sitä, mistä lähteistä redaktorit ovat koonneet yksittäiset Raamatun kirjat. Esimerkiksi evankeliumien kirjoittajat ja toimittajat ovat käyttäneet Jeesuksen sanojen kokoelmaa lähteenään, mikä selittää omalta osaltaan tekstien samankaltaisuutta.

Hepreankielinen teksti 400- tai 500-luvulta.

Lähellä redaktiokritiikkiä on **kirjallisuuskriittinen** tutkimusote. Se pyrkii selvittämään ne raamatunkohdat, joissa tekstien toimittajat ovat tehneet muutoksia pohjateksteihin. Ensimmäiset Raamatun kirjallisuuskriitikot huomasivat, että 5. Mooseksen kirjan lopussa kerrotaan Mooseksen kuolemasta. Tästä tutkijat päättelivät, että ainakaan Mooses ei ole voinut tätä tekstiä kirjoittaa, vaan jonkun on täytynyt toimittaa tekstiä Mooseksen kuoleman jälkeen. Nykytutkimuksen mukaan Mooses ei olekaan kirjojensa kirjoittaja vaan juutalaisten historian merkkihenkilö, jonka nimiin Mooseksen kirjat on laitettu. Myös osa Paavalin nimissä kulkevista kirjeistä on jonkun muun myöhemmin kirjoittamia.

Raamatun käännösten tutkiminen

Alkuperäisten tekstiversioiden jäljittämisessä auttaa myös Raamatun varhaisimpien **käännösten** tutkiminen. Vanha testamentti on kirjoitettu pääosin **hepreaksi**, osin arameaksi. Vanhan testamentin varhaisin käännös on **kreikankielinen Septuaginta**, jonka vanhimmat osat ovat peräisin 250-luvulta eKr. Varhaiset kristityt lukivat Vanhaa testamenttia nimenomaan Septuaginta-käännöksenä.

Uusi testamentti on kirjoitettu **kreikaksi**. Kreikkaa puhuttiin Välimeren itäosissa yleiskielenä. Siksi Uuden testamentin kirjoittajat päättivät kirjoittaa kirjansa kreikaksi. Uuden testamentin varhaisimmat käännökset on tehty **syyriaksi, koptiksi ja latinaksi**.

Jeesuksen äidinkieli oli aramea, jota puhuttiin Galilean maaseudulla. Vain muutamia Jeesuksen lausahduksia on kirjattu Uuteen testamenttiin arameaksi. Heprea oli Jeesuksenkin synagogassa lukeman lakikirjan, Tooran, kieli ja juutalaisten kirjakieli.

Käännöksiä tutkittaessa voidaan pohtia esimerkiksi sitä, kuinka sanatarkka käännös on, miten tekstin **tyyli** on valittu tai mitkä ovat olleet kääntäjien **teologiset motiivit**. Kääntäjä joutuu tekemään valintoja sopivia sanoja hakiessaan ja usein tehdyt valinnat ovat samalla tekstin tulkintaa. Käännös kertoo käännöksen tekijästä ja siitä kieliympäristöstä, missä hän on käännöksensä tehnyt. Käännösten kautta tutkijat pääsevät käsiksi myös siihen, miten kieli on muuttunut aikojen kuluessa. Raamatun tekstit antavatkin tutkijoille arvokasta aineistoa esimerkiksi kreikan kielen kehityksestä noin viidensadan vuoden ajalta.

Raamatuntutkimuksen uusia suuntia

Raamatuntutkijat ovat nykyisin kiinnostuneita siitä, millainen oli se muinaisen Lähi-idän ja antiikin Kreikan ja Rooman maailma, jossa Raamattu on syntynyt. Tutkijoiden on ymmärrettävä esimerkiksi, millaista elämää paimentolaiset viettivät Lähi-idässä satoja vuosia ennen ajanlaskun alkua, sillä tämä oli se elämänpiiri, jossa Vanha testamentti syntyi. Tutkijoita kiinnostaa myös, miten roomalaiset hallitsivat Palestiinaa ajanlaskun alussa, jolloin Uu-

Uuden testamentin apokryfikirjojen tutkimus

Erityistä huomiota ovat raamatuntutkimuksessa viime aikoina saaneet Uuden testamentin apokryfikirjat. Apokryfikirjat ovat varhaiskristillistä kirjallisuutta, jota ei ole valittu Uuden testamentin lopulliseen kaanoniin. Tekstit ovat usein syntyneet pienten kristillisten yhteisöjen ja filosofikoulujen keskuudessa ja ne poikkeavat Uuden testamentin muiden kirjojen sanoman päälinjoista. Tunnetuin tällainen yhteisö oli gnostilaiset, joiden nimi tulee kreikan kielen tietoa tarkoittavasta sanasta 'gnoosis'. Gnostikot uskoivat, että heillä oli salaista tietoa kristinuskon todellisesta sanomasta. Heidän keskuudessaan kirjoitettiin muun muassa Marian, Tuomaan ja Juudaksen evankeliumit, joissa korostetaan, että Magdalan Maria, epäilevä Tuomas ja kavaltaja Juudas saivat Jeesukselta tietoonsa erityisiä salaisuuksia, joita kukaan muu ei tiennyt. Valtakirkko kuitenkin tuomitsi gnostilaiset ajatukset harhaoppina myöhempinä vuosisatoina. Nykytutkimus yrittää selvittää esimerkiksi sitä, sisältääkö gnostilainen Tuomaan evankeliumi Uuden testamentin evankeliumeja vanhempia Jeesuksen sanoja ja millaisia ovat olleet gnostilaiset yhteisöt verrattuina muihin sen ajan kristillisiin yhteisöihin.

Italialaisen taiteilijan näkemys Magdalan Mariasta 1500-luvun alusta kuvaa Marian hurskaana ja oppineena naisena. Pieni alabasteriruukku viittaa Luukkaan evankeliumin kertomukseen, jossa "syntinen nainen" voiteli Jeesuksen jalat hyväntuoksuisella voiteella. Kristillinen perinne on usein tulkinnut naisen Magdalan Mariaksi. Arvokkaita voiteita säilytettiin antiikin aikana nimenomaan alabasteriruukuissa.

dessa testamentissa kuvatut tapahtumat tapahtuivat. Raamattua tutkitaan osana oman aikansa Lähi-idän kirjallista perinnettä ja kreikkalais-roomalaista kirjallisuutta. Kaikista antiikin teksteistä Raamattu on ylivoimaisesti tutkituin. **Kirjallisuustieteen** avulla tutkijat ovat saaneet selville, että Raamatusta löytyy samoja aiheita kuin varhaisemmista sumerilaisista ja babylonialaisista teksteistä. Raamattua voidaankin tutkia myös **intertekstuaalisesti**, jolloin tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, miten Raamatun kirjat viittaavat toisiinsa. Näin saadaan selvitettyä muun muassa se, mitä Vanhan testamentin kirjallisuutta Uuden testamentin kirjoittajat tunsivat

Qumranin tekstilöydöt

Vuonna 1947 Kuolleenmeren rannalla sijaitsevista Qumranin luolista löydettiin Vanhan testamentin tekstejä sisältäneitä kirjakääröjä ja muita juutalaisten uskonnollisia kirjoituksia. Siitä lähtien kirjakääröjen sisältö on ollut tutkijoiden mielenkiinnon kohteena.

Qumranin kirjakääröjen löytyminen v. 1947 oli yksi viime vuosisadan arkeologisista sensaatioista, joka uutisoitiin ympäri maailmaa. Tuolloin kaksi paimenpoikaa löysi lampaita laiduntaessaan Qumranin kallioluolasta saviruukkuihin kätkettyjä hapertuneita papyruskääröjä. Kääröt osoittautuivat vanhimmiksi tunnetuiksi Vanhan testamentin käsikirjoituksiksi. Kääröt oli kätketty luoliin turvaan jo antiikin aikana, Palestiinan roomalaismiehityksen aikoihin.

Qumran sijaitsee nykyisessä Israelissa Kuolleenmeren rannalla. Rannan yhdestätoista kallioluolasta on löydetty sittemmin kaiken kaikkiaan 800 käsikirjoituskatkelmaa, jotka pitävät sisällään tekstejä kaikista Vanhan testamentin kirjoista lukuun ottamatta Esterin ja Nehemian kirjoja. Koska tekstit ovat vanhimpia Raamatun tutkijoiden käytössä olevia Vanhan testamentin käsikirjoituksia, ne ovat tutkijoille erityisen arvokkaita. Arvokkaita ne ovat myös siksi, että löydöt on tehty Israelista, jonka historiaa useimmissa Vanhan testamentin kirjoissa kuvataan. Näin sekä kirjojen kirjoitusajankohta että löytöpaikka tuovat teksteille tutkimuksellista lisäarvoa.

Kuolleenmeren rannalla vierailleville turisteille myydään matkamuistoina pienoismalleja kirjakääröjen säilytyksessä käytetyistä saviruukuista.

ja käyttivät kirjoittaessaan Uutta testamenttia. Uudessa testamentissa esimerkiksi viitataan usein Vanhan testamentin profeettakirjoihin.

Nykyisin raamatuntutkijat tutkivat myös **sosiologian** ja **mediatutkimuksen** keinoin sitä, miten raamatunlukijat ymmärtävät Raamattua ja miten Raamattu näkyy viestinnän, mainonnan ja pop-kulttuurin mielikuvamaailmassa.

Raamattutieteen tutkimustulosten perusteena ei voi käyttää vetoamista johonkin auktoriteettiin, esimerkiksi Jumalaan. Raamattutieteen tuloksia korjataan tarvittaessa tieteen yleisten periaatteiden mukaisesti. Tutkimustulosten perusteluiden tulee olla tiedeyhteisön vapaasti arvioitavissa.

Tehtävät

1. Tee neljä kysymystä, joihin luvun teksti ei vastaa, mutta joihin haluaisit saada vastauksen alan asiantuntijalta.

2. Kertaa luvut 15,17 ja 20.

a) Miten Raamatun kirjoittaminen on eronnut tavallisesta kirjankirjoitusprosessista?

b) Missä määrin se on ollut samanlainen kuin minkä tahansa muun kirjan kirjoitusprosessi?

c) Miten Raamatun kirjoitustapa on vaikuttanut sen sisällön muotoutumiseen?

3. Pohdi,

a) miksi Raamatun alkukielten osaaminen on tärkeää raamatuntutkijalle

b) mitä seurauksia raamatuntutkimukselle olisi siitä, jos Raamattua tutkittaisiin vain käännöksistä, esim. suomalaiset tutkisivat vain suomenkielistä Raamattua, saksalaiset saksankielistä jne.

4. Miten raamatuntutkija selittää Raamatun sisällä olevat ristiriitaisuudet? Poimi tekstistä mahdollisia selityksiä.

5. Pohdi, miksi Raamatun tieteellistä tutkimusta ei aina hyväksytä.

21. Raamatun kääntäminen

Raamattua käännetään eri kielille, koska kristinuskoon sisältyy velvoite tehdä lähetystyötä jokaisen omalla äidinkielellä. Raamatun kääntäminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi, jossa eri alojen asiantuntijat työskentelevät yhdessä. Perusteellisella työllä pyritään siihen, että tämän päivän kristityt voisivat ymmärtää monta tuhatta vuotta vanhoja, erilaisessa kulttuuriympäristössä kirjoitettuja tekstejä.

Raamatun kääntämisen historiaa

Vanhan testamentin vanhin käännös on **kreikankielinen Septuaginta**, joka käännettiin hepreasta 250–100 eKr. Egyptin Aleksandriassa. Septuaginta tarkoittaa numeroa seitsemänkymmentä, millä viitataan tarinan mukaan niihin seitsemäänkymmeneen kääntäjään, jotka tekivät Septuagintan käännöstyön. Käännös tehtiin Palestiinan ulkopuolella asuville ns. hellenistijuutalaisille, jotka puhuivat kreikkaa. Septuagintaa käyttivät hellenistijuutalaisten lisäksi myös varhaiset kristityt. Kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina Raamatun osia käännettiin muille kielille, koska kaikki eivät osanneet Raamatun alkukieliä hepreaa ja kreikkaa. Kun kristinusko levisi Välimeren ympäristöstä itään ja pohjoiseen, syntyi uusia raamatunkäännöksiä. Raamattua käännettiin esimerkiksi armenian, gootin ja slaavin kielelle.

Koko Raamattu käännettiin latinaksi 300–400-luvun taitteessa. Tämä **latinankielinen** käännös on nimeltään **Vulgata**, mikä tarkoittaa tavalliselle kansalle tehtyä versiota Raamatusta.

Raamattua alettiin kääntää eurooppalaisille kansankielille erityisesti 1500-luvulta alkaen. Nainen lukee Raamatun hollanninkielistä käännöstä Gerrit Dounin maalauksessa vuodelta 1630.

Nykyisin Raamattu leviää myös sähköisesti: kännykkään voi tilata haluamiaan katkelmia.

Raamatun kääntämisen merkitys kielelle ja kulttuurille

Lähetystyön myötä Raamattua on käännetty yli 2400 kielelle. Kokonaisuudessaan Raamattu on käännetty runsaalle neljällesadalle kielelle eli noin 6 prosentille kaikista maailman kielistä. Monissa kulttuureissa kirjakieli on luotu juuri raamatunkäännöstyön yhteydessä.

Nykyisin käännöstyötä tehdään monien alkuperäiskansojen parissa esimerkiksi Venäjällä, Papua-Uudessa-Guineassa ja monissa Etelä-Amerikan maissa. Suomen Pipliaseura on rahoittanut käännöstyötä muun muassa vienankarjalan, vuorimarin ja udmurtin kielille. Lukutaito-opetus liittyy olennaisena osana moniin käännösprojekteihin. Luku- ja kirjoitustaidon avulla alkuperäisväestöt voivat paremmin puolustaa oikeuksiaan ja ylläpitää omaa kulttuuriaan.

Kristityissä kulttuureissa Raamatun vaikutus kieleen on selkeästi nähtävissä. Raamatusta ovat peräisin esimerkiksi monet **sanonnat**, **sananlaskut ja kielikuvat**, joita suomalaiset käyttävät arjessaan. ”Joka toiselle kuoppaa kaivaa, se itse siihen lankeaa” on yksi esimerkeistä. Myös ”epäilevä Tuomas”, ”helmiä sioille” ja ”silmä silmästä” ovat alun perin raamatullisia sanontoja ja kielikuvia. Monet **erisnimetkin** ovat suoraan Raamatusta otettuja tai suomalaiseen asuun muutettuja. Moni on tietämättään jonkun Raamatun henkilön kaima. Esimerkiksi Juho tulee Johannes Kastajasta ja Petteri apostoli Pietarista. Maria ja Saara ovat myös Raamattuun pohjautuvia nimiä.

Raamatunkäännöksiä nykykielelle

Keskiajan lopulla Raamattua alettiin kääntää eurooppalaisille kansankielille: 1300-luvulla Raamattu käännettiin englanniksi, 1400-luvulla italiaksi ja espanjaksi, 1500-luvulla ranskaksi ja saksaksi. Suomenkielinen Uusi testamentti ilmestyi Mikael Agricolan (n. 1507–1557) käännöksenä vuonna 1548 ja koko Raamattu monien kääntäjien yhteistyön tuloksena vuonna 1642. Viron kielelle Raamattu käännettiin 1700-luvulla, kiinaksi 1800-luvulla ja monille afrikkalaisille heimokielille 1900-luvun kuluessa. Raamatunkäännöstyötä tehdään yhä: esimerkiksi Papua-Uudessa-Guineassa Raamattua on käännetty 350 kielelle saarivaltion kaiken kaikkiaan 830 kielestä.

Käännösperiaatteet

Ennen kuin kirjapainotaito keksittiin 1400-luvun puolivälissä, jokainen raamatunteksti oli kopioitava käsin. Koska loppuun kuluneet käsikirjoitukset

hävitettiin, meille säilyneet Vanhan testamentin käsikirjoitukset ovat pääosin keskiajalta. Tärkeimmät säilyneistä Uuden testamentin kreikankielisistä käsikirjoituksista ovat kuitenkin peräisin 300–400-luvulta.

Perinteisesti Raamattua on käännetty **muodollisen** kääntämisperiaatteen mukaisesti eli **sanatarkasti**. Tavoitteena on ollut, että käännös heijastaa mahdollisimman tarkasti alkuperäisen tekstin kieliasua, sanastoa ja tyyliä. Vaikka monet vanhemmat käännökset on tehty sana sanalta, kääntäjät ovat kuitenkin käytännössä poikenneet tästä periaatteesta. Sanasta sanaan tapahtuva kääntäminen onkin oikeastaan mahdotonta, koska siinä ei huomioida sanojen lauseyhteydestä tulevaa merkitystä. Sanatarkka kääntäminen aiheuttaa helposti sen, että lukija ymmärtää tekstin merkityksen väärin – esimerkiksi sanonnat tuottavat kääntäjille päänvaivaa.

Alkutekstiä ei nykyisin jäljitellä sana sanalta, vaan ajatus ajatukselta. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjät pyrkivät luontevaan kielen ilmaisuun, jossa alkutekstin merkitys käännetään selkeälle ja sujuvalle kohdekielelle. Tällaista periaatetta kutsutaan **dynaamiseksi eli sisällön mukaiseksi kääntämiseksi**. Kohdekielen rakenteet voivat

Suomalainen lähetystyöntekijä lukee Kakapanin alkeiskoulun oppilaille tianginkielisen tarinan Papua-Uudessa-Guineassa.

olla hyvin toisenlaisia kuin lähtökielen, jolloin ymmärrettävää sanastoa joudutaan miettimään kauan. Kääntäjän on siis tunnettava hyvin kummankin kielen ilmaisutavat. Lisäksi hänellä täytyy olla hyvä kulttuurintuntemus, mikä mahdollistaa erilaisten tapojen ja niihin liittyvien ilmaisujen ymmärtämisen. Lisähaasteen tuo myös ajallinen etäisyys: Raamatun tekstit kertovat satojen vuosien takaisesta maailmasta. Dynaamista käännöstyötä on kritisoitu siitä, että kääntäjät voivat tulkita alkutekstien sisältöjä uudelleen, jolloin tekstin alkuperäinen merkitys muuttuu. Kielen kääntäminen on kuitenkin aina väistämättä myös kielen välittämien merkitysten tulkintaa.

Sisällön mukainen käännöstyö vaatii monien **asiantuntijoiden yhteistyötä**: kielitieteilijät, eksegeetit eli raamatuntutkijat, arkeologit, historioitsijat, kirjailijat ja runoilijat tuovat käännöstyöhön oman tietonsa ja näkökulmansa. Tavoitteena on täsmällinen, ymmärrettävä ja virheetön kieli sekä hyvä tyyliasu. Koko Raamatun kääntäminen kestää monia vuosia, kun kääntäjät pyrkivät luomaan käännettävästä alkutekstistä ymmärrettävää nykykieltä. Kielen toimivuutta testataan moneen kertaan, jotta saadaan selville, onko käännösteksti kielellisesti helppolukuista ja asiasisällöltään ymmärrettävää.

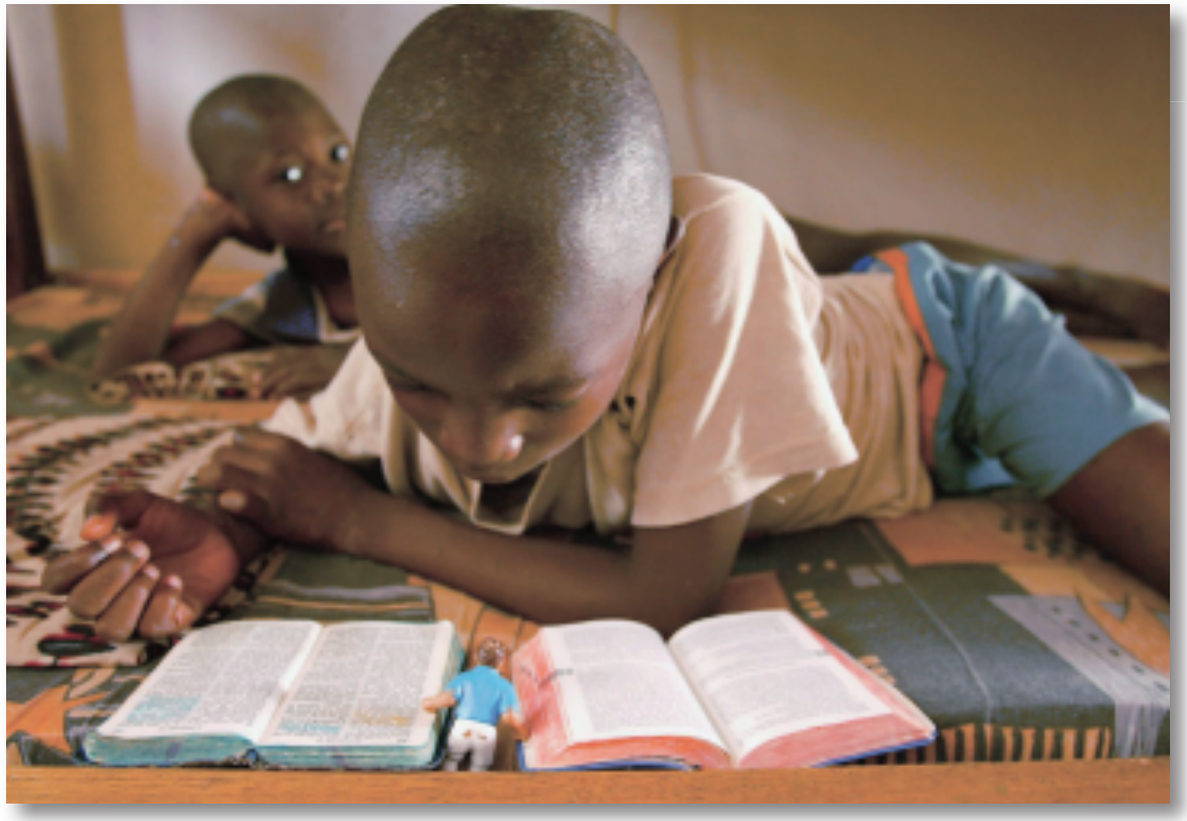

Raamatun käännöstyö jatkuu yhä aktiivisena monien paikallisten heimokielten parissa Afrikassa. Poika lukee Raamattua orpokodissa Bouakessa, Norsunluurannikolla.

Myös eri kirkkokuntien edustajat antavat käännösprosessin aikana palautetta käännöksistä. Kirkkokuntien eriävät opilliset tulkinnat ovatkin osittain johtuneet Raamatun eri käännösversioiden erilaisista sanamuodoista. Esimerkiksi katolisen kirkon 400-luvulta vuoteen 1979 asti käyttämässä vanhassa latinankielisessä Vulgatassa oli lukuisia käännösvirheitä, jotka oli jo korjattu uskonpuhdistajien tekemässä kansankielisten Raamattujen käännöstyössä 1300-luvulta alkaen. Vuodesta 1979 asti katolinen kirkko on käyttänyt uutta latinankielistä Nova Vulgataa, joka on toimitettu Raamatun alkukielistä uusimman tutkimustiedon mukaan.

Agricolan 10 käskyä

Ne Kymenen Käskyt:
Ele cumardha weraita Jumaloita.
Ele turhanmainitze sinun Jumalas Nime.
Pyhite Lepopeiue.
Cunnioita sinun ises ia sinun eites
ettes cauuanelläisit.
Ele tapa.
Ele hooritee.
Ele warghasta.
Ele ole wäre todhistaija
sinun lehemeises wastan.
Ele pydhe sinun lehemeises honetta.
Sinun lehemeises Emende/Paluelia/Pica
caria/iucta/ia mite sinun lehemeiselles onopi.

Raamattu ja uudet käännökset

Raamattua käännetään uudelleen, koska **kieli ja kulttuuri** ovat **muuttuneet** aikojen kuluessa niin paljon, ettei vanhoja sanoja ja sanontoja enää ymmärretä. Esimerkiksi vuoden 1938 raamatunkäännöksen lause ”Kuinka näet rikan, joka on veljesi silmässä, mutta et huomaa malkaa omassa silmässäsi?” käännettiin vuoden 1992 raamatunkäännöksessä siten, että ’rikka’ korvattiin tutummalla sanalla roska ja katon tukihirttä tarkoittava ’malka’ korvattiin uudemmalla ja yksinkertaisemmalla sanalla hirsi. Sen sijaan vanhahtava maallista omaisuutta tarkoittava ’mammona’ säilytettiin uusimmassakin vuoden 1992 raamatunkäännöksessä.

Raamattua käännetään uudestaan myös siksi, että **tutkimusmenetelmien kehitys** tuo jatkuvasti uutta tietoa siitä, millaisia Raamatun alkutekstit ovat olleet. Myös uudet käsikirjoituslöydöt voivat muuttaa Raamatun tulkintatapoja. Tämä tekee Raamatun käännöstyöstä haasteellista: kääntäjien on tunnettava myös raamatuntutkimuksen uusimmat tutkimustulokset. Esimerkiksi Markuksen evankeliumin loppu (16: 9–20) on vuoden 1992 raamatun-

käännöksessä pantu hakasulkeisiin, sillä uusimman tutkimuksen mukaan se ei ole kuulunut alkuperäiseen tekstiin, vaan katkelma on lisätty myöhemmin Markuksen evankeliumin käsikirjoitukseen. Katkelmaa ei ole kuitenkaan poistettu uusimmastakaan raamatunkäännöksestä, koska sen katsotaan olevan tärkeä osa raamatullista perinnettä.

Suomeksi koko Raamattu on käännetty neljä kertaa. Ensimmäistä, vuonna 1642 ilmestynyttä, ja toista, vuonna 1776 ilmestynyttä, raamatunkäännöstä on nykylukijan melko vaikea ymmärtää. Vuonna 1938 ilmestyneen käännöksen kieli on huomattavasti tutumpaa. Tämä käännös tehtiin sanatarkan kääntämisen periaatteen mukaisesti suoraan alkukielistä. Uusin käännös otettiin käyttöön vuonna 1992. Se on tehty dynaamisen käännösperiaatteen mukaisesti. Suomessa on käännetty joitakin raamatuntekstejä myös eri murteille. Tällöin alkutekstinä on kuitenkin käytetty suomenkielistä Raamattua.

1. Tee itsellesi lunttilappu luvun keskeisestä sisällöstä koetta varten.

2. Mitä tarkoitetaan Raamatun käännösperiaatteilla? Millaisia haasteita niihin liittyy?

3. Millaista erityisasiantuntemusta Raamatun käännöstyössä tarvitaan?

4. Mikä merkitys Raamatun käännöstyöllä on ollut suomalaiselle kulttuurille? Entä nykypäivän pienille kansoille?

5. Kertaa luvut 13, 20 ja 21. Selvitä, miten teologinen tutkimus, raamatuntutkimus ja Raamatun kääntäminen liittyvät toisiinsa.

6. Miksi Raamattua käännetään aina uudestaan? Miksi Suomessa ei voitaisi yhä käyttää v. 1642 raamatunkäännöstä? Käytä apunasi tietolaatikossa olevia Agricolan 10 käskyä.

22. Raamattu kirkon kirjana

Raamattu yhdistää kaikkia kristittyjä, sillä se on kristittyjen kaanon eli pyhien kirjoitusten ohjeellinen kokoelma. Myös kirkkojen välisessä ekumeniassa Raamatulla ja raamatunkäännöstyöllä on tärkeä sija. Tästä huolimatta kirkoilla on erilaisia näkemyksiä Raamatusta. Erimielisyydet liittyvät Raamatun kaanonin laajuuteen ja sen ohjeellisuuden sekä tulkinnan periaatteisiin. Raamattu siis paitsi yhdistää myös erottaa kristittyjä.

Kaanonin laajuus

Kristinuskossa ei ole yhteistä päätöstä siitä, mitä Raamatun kaanon sisältää. Käytännössä erot koskevat **apokryfisiä kirjoja** ja niiden merkitystä. Katolisen kirkon osalta päätös tehtiin vuonna 1546 Trenton kirkolliskokouksessa siten, että latinankielisestä **Vulgata-käännöksestä** tuli kirkon kaanon. Katolisen kirkon kaanoniin on Vanhan testamentin 39 kirjan ja Uuden testamentin 27 kirjan lisäksi luettu mukaan apokryfisia kirjoja. Ortodoksisessa kirkossa ei ole yhteistä päätöstä kaanonista mutta perusratkaisu on käytännössä samantyyppinen kuin katolisessa kirkossa. Ortodoksit katsovat, että apokryfikirjoilla on kirkon perinteessä oma vakiintunut asemansa.

Protestanttisissa kirkoissa apokryfikirjoja ei pidetä ohjeellisina, mutta esimerkiksi luterilaisuudessa niitä on kuitenkin pidetty hyödyllisinä lukea. Niitä ei ole liitetty osaksi Suomen evankelisluterilaisen kirkon käyttämää raamatunkäännöstä. Reformoidussa kirkossa apokryfiset kirjat on hylätty.

Hääpari suutelee papin ojentamaa Raamattua ortodoksisessa vihkiseremoniassa. Suutelu ilmentää pyhän kirjan kunnioitusta.

Raamattu ja traditio

Kristillisissä kirkoissa Raamatulla on keskeinen rooli kirkon opin ja elämän määrittelyssä. Katolisen ja ortodoksisen kirkon elämässä Raamatun rinnalla korostetaan myös sen tradition eli perimätiedon merkitystä, jonka kirkko välittää sukupolvelta toiselle. Esimerkiksi katolisessa kirkossa on 1950-luvulla hyväksytty oppi Neitsyt Marian taivaaseenottamisesta. Sen katsotaan sopivan yhteen Uuden testamentin sisällön kanssa, vaikka kyseistä tapahtumaa ei sellaisenaan teksteissä olekaan.

Ortodoksisessa kirkossa tärkeimpinä perimätiedon lähteinä pidetään seitsemän ensimmäisen koko kirkkoa koskeneen kirkolliskokouksen päätöksiä (vuosina 325–787). Myös ensimmäisinä vuosisatoina eläneiden kirkkoisien opetuksilla on tärkeä merkitys myöhemmin eläneille kristityille. Traditio ei silti merkitse vain asioiden perimistä edellisiltä sukupolvilta, vaan myös niiden aktiivista välittämistä seuraaville.

Yksin Raamattu -periaate

Läntisen eli katolisen kirkon hajaantuessa syntyi 1500-luvulla protestanttisia kirkkoja, joiden opetus Raamatusta poikkesi silloisen katolisen kirkon opetuksesta. Esimerkiksi luterilaisuudessa korostetaan, että **Raamattu** on **ylin ohje** uskoa ja oppia koskevissa asioissa, ja kirkon traditio hyväksytään silloin, kun se on sopusoinnussa Raamatun opetuksen kanssa. Luterilaisessa perinteessä kaikilla Raamatun kirjoilla ei ole kuitenkaan samaa merkitystä. Martin Luther painotti niiden tekstien merkitystä, jotka korostivat sanomaa Kristuksesta. Esimerkiksi Uuden testamentin Kirje roomalaisille oli Lutherin mielestä yksi tärkeimmistä Raamatun kirjoista.

Vaikka Raamatun merkitystä on luterilaisuudessa haluttu painottaa, kristillistä oppia on jouduttu selittämään myös erillisissä teksteissä, kuten katekismuksissa. Myöhemminkin on käyty keskusteluja siitä, mikä on Raamatun mukaan oikein ja mikä ei. Tällaista on ollut esimerkiksi keskustelu papin viran avaamisesta naisille.

Osassa protestanttisia kirkkoja yksilön oikeutta tulkita Raamattua on korostettu niin paljon, että kristillisen yhteisön perinteinen tapa tulkita Raamattua on unohdettu. Myös Raamatun arvovallan korostus on **johtanut erilai-**

Kun pappi kastaa lapsen, kastepöydällä on kastemaljan lisäksi Raamattu ja kynttilä. Tilaisuuden aikana pappi tai joku seurakuntalaisista lukee Raamatusta kastekäskyn.

Amerikkalainen pappi julistaa Raamatun sisältöä liikenteen keskellä New Yorkissa. Lähetystyössä Raamattu ja sen sanoma ovat pääosassa.

siin tulkintoihin ja lopulta uusien protestanttisten liikkeiden syntyyn. Esimerkiksi Raamatussa mainittu Jeesuksen toinen tuleminen johti adventtikirkon perustamiseen 1800-luvulla. Sen tärkeäksi opilliseksi korostukseksi muodostui ajatus Jeesuksen paluusta maan päälle. Protestanttiset kirkot ja yhteisöt eivät siis ole muodostaneet yhtä tulkintaa Raamatun opetuksesta.

Raamatun käyttö luterilaisessa kirkossa

Raamattua käytetään luterilaisessa kirkossa monin tavoin. **Jumalanpalveluksissa** luetaan Raamattua ja saarnassa pappi selittää ja tulkitsee Raamatun tekstejä seurakunnalle. Apuna Raamatun tekstien selittämises-

sä papilla on erilaisia Raamatun kommentaareja eli selitysteoksia. Myös erilaisissa **pyhissä toimituksissa**, kuten kastetilaisuudessa, luetaan Raamattua. Monissa seurakunnissa järjestetään **raamattupiirejä**, joissa opiskellaan Raamatun sisältöä ja sanomaa.

Luterilaisen kirkon yleisin Raamatun tulkinta on pelastushistoriallinen: Raamatussa nähdään olevan punainen lanka, joka kulkee luomisesta syntiinlankeemuksen ja Jeesuksen uhrikuoleman kautta lopullisen pelastuksen tapahtumiin. Toisaalta kirkon sisällä on hyvinkin erilaisten tulkintatapojen kannattajia.

1. Tee tiivistelmä luvun sisällöstä.
2. Vertaa katolisen, ortodoksisen ja luterilaisen kirkon näkemystä Raamatun kaanonista.
3. Mikä on Raamatun ja tradition suhde toisiinsa katolisessa, ortodoksisessa ja protestanttisissa kirkoissa?
4. Miten olet nähnyt Raamattua käytettävän erilaisissa kirkollisissa tilaisuuksissa?
5. Pohdi, millaisia raamatuntulkintatapoja luterilaisen kirkon piirissä esiintyy.
6. Uskonpuhdistaja Martin Lutherin mielestä Raamatun tuntemus on tärkeä taito kristitylle. Selvitä, miten Luther itse edisti Raamatun tunnetuksi tekemistä elämänsä aikana.

23. Raamatun vaikutus taiteeseen

Raamatun vaikutus länsimaiseen kulttuuriin näkyy selkeimmin taiteiden alueella. On sanottu, että uskonto virtaa verenä taiteen suonissa, millä tarkoitetaan sitä, että taide kuvaa aina jollakin tapaa myös taiteilijan maailmankatsomusta. Monet taiteilijat hyödyntävät töissään Raamatun kertomuksia ja aiheita, joten taideteos voidaan nähdä tekijänsä uskontunnustuksena, jonka avulla hän tuo esiin itselleen tärkeitä arvoja ja ajatuksia. Uskonnon ja Raamatun tuntemus helpottavat tällaisen taiteen ymmärtämistä.

Raamatun vaikutus taiteeseen on historian kuluessa ollut kahtalainen: toisaalta monet taiteilijat ovat halunneet taiteessaan kuvata Raamatun tapahtumia kuvin, sävelin tai tekstein, toisaalta taiteilijat ovat voineet käyttää Raamatun sanomaa epäsuoremmin taiteensa lähteenä.

Taide Raamatun kertomusten välittäjänä

Taide voi kuvata todellisuutta sellaisena kuin se on tai luoda uuden tulkinnan. Monesti taiteilijoille asetetaan vaatimus kuvata Raamatun kertomuksia sellaisena kuin ne Raamatussa esitetään. Jos elokuvan käsikirjoittaja lisää tai poistaa jotakin olennaista esimerkiksi Jeesuksen elämästä, hänen **tulkintansa** helposti ärsyttää ja hämmentää muita. Uusi tulkinta Jeesuksesta koetaan loukkauksena pyhää kohtaan. Yksi tällainen elokuva on ollut Kristuksen viimeiset kiusaukset (1988), jossa Jeesus ristillä kärsiessään alkaa kuvitella elävänsä kuin tavallinen mies, jolla on rakkaussuhde Magdalan Mariaan.

Erityisesti moderni taide on kohdannut vastustusta, koska sen ymmärtäminen voi olla vaikeaa. Modernin taiteen onkin sanottu kyseenalaistavan itsestäänselvyyksinä pidettyjä totuuksia, tekevän kysymyksiä ja etsivän niihin uusia vastauksia. Kristinuskon kohdalla tämä on tarkoittanut esimerkiksi Raamatun uskonnollis-moraalisen arvovallan kyseenalaistamista. Myös kirkkoja insti-

Kielletty ja sallittu kuva

Juutalaisessa perinteessä kuvien käyttöön on suhtauduttu kaksijakoisesti. Juutalaisessa kymmenen käskyn kokoelmassa toinen käsky kieltää kuvien teon. Kuvakiellon on tulkittu tarkoittavan joko vain uskonnollisten kuvien käyttöä tai ihmisen kuvaamista. Uskonnollisten kuvien käyttökiellon on nähty heijastelleen juutalaisten tarvetta erottua heitä ympäröineistä kansoista, joille jumalten kuvat ja patsaat olivat keskeisiä uskonnollisia rituaalivälineitä. Jumalan kuvaaminen on juutalaisessa perinteessä ollut ehdottomasti kiellettyä, koska Jumala on näkymätön ja siten myös kuvaamaton. Historian kuluessa kuvia on käytetty synagogien koristelussa ja rituaaliesineissä, mutta keskiajalta lähtien synagogissa ei saanut enää kuvata ihmistä. Lievempi tulkinta on sallinut kuvien käytön ja esimerkiksi juutalainen taiteilija Marc Chagall (1887–1985) on ammentanut taiteessaan aiheita juuri Raamatun kertomuksista.

Kristinuskossa on katsottu, että Jumalan tulo ihmiseksi Jeesuksen hahmossa poisti kuvakiellon. Kristinuskon alkuaikoina kuvat toimivat symboleina, joista kristityt saattoivat tunnistaa toisensa. Tällaisena symbolina käytettiin esimerkiksi kalaa. Kalan kreikankielinen nimitys 'ikhthys' merkitsi lyhennystä sanoista "Jeesus Kristus, Jumalan Poika, Vapahtaja". Keskiajalla kuvat palvelivat lukutaidotonta kansaa, joka saattoi kirkkojen seiniin maalattujen kuvien avulla oppia Raamatun kertomuksia sekä pyhimyslegendoja.

tuutioina on kritisoitu. Jos taiteen avulla esitetään **kritiikkiä** kristinuskon oppia tai kirkkoa kohtaan, voidaan taide kokea uhkana uskonnolle. Portugalilaisen Jose Saramagon (s. 1922) romaani Jeesuksen Kristuksen evankeliumi sai ilmestyessään vuonna 1991 ristiriitaisen vastaanoton, koska se poikkesi joidenkin mielestä liikaa Raamatun evankeliumien sisällöstä.

Kuvan merkitys kristinuskossa

Kristillisessä perinteessä sekä kuvan maalaaminen että sen katselu voi olla **uskonnonharjoitusta**. Ikonimaalarin on perehdyttävä kuvaamaansa aiheeseen lukemalla Raamattua. Katolisen kirkkorakennuksen seiniä koristaa yleensä neljäntoista kuvan sarja. Nämä niin kutsutut ristintien asemat kuvaavat Jeesuksen kärsimyshistoriaa ja kiertäessään kirkkoa ja pysähtyessään kuvien ääreen katolilainen mietiskelee Jeesuksen kärsimystä sekä kristinuskon merkitystä elämässään.

Kuvataiteilijat ovat kautta vuosisatojen luoneet **mielikuvia raamatunajan maailmasta**. Kuvat ja patsaat kuvaavat Raamatun tapahtumia ja henkilöitä, kuvatuimmat hahmot ovat Jeesus ja Maria. Jeesuksen ulkonäkö on vaihdellut aikakausien ja tyylisuuntien mukaisesti: Kristusta on kuvattu muun muassa maailmanhallitsijana, opettajana ja tuomarina. Eri maanosissa Jeesusta kuvataan eri tavoin: afrikkalainen taiteilija esittää Jeesuksen yleensä mustaihoisena kun taas Latinalaisessa Amerikassa Jeesuksen päässä voi nähdä sombrerohatun.

Ikonit ovat ortodoksiselle kirkolle tyypillinen tapa kuvata Raamatun henkilöitä ja tapahtumia. Ikonin maalauksessa käytetään perinteisiä tapoja ja kuva-aiheita. Kuvassa ikoni Kristus kaikkivaltias.

Raamatun vaikutus kirjallisuuteen

Monet kirjallisuuden klassikkoteokset käsittelevät **raamatullisia aiheita**. Venäläinen kirjailija Fjodor Dostojevski (1821–1881) kirjoitti raamatullisista teemoista, kuten kristillisestä rakkaudesta, vapaudesta ja vastuusta. Jeesuksen elämästä ja opetuksista aiheensa ammentaneiden kirjojen määrä on valtava. Toinen venäläinen kirjailija Leo Tolstoi (1828–1910) ihannoi erityisesti Jeesuksen vuorisaarnassa esiintyviä eettisiä **periaatteita**: tasa-arvoa, väkivallattomuutta ja lähimmäisenrakkautta. Suomalaisista kirjailijoista esimerkiksi Harri Sirola (1958–2001) on kirjoittanut romaanin Jeesus Enkelinpoika Nasaretilainen, jonka päähenkilö on Jeesus. Useissa Mika Waltarin (1908–1979) teoksissa kristinusko on vaikuttavana tekijänä ja kulttuurisena ympäristönä. Esimerkiksi teoksen Valtakunnan salaisuus tapahtumat sijoittuvat ajallisesti Jeesuksen ristiinnaulitsemiseen ja sitä seuranneeseen aikaan.

Monien romaanien päähenkilö voidaan tulkita niin sanotuksi **Kristus-hahmoksi**, joka on romaanissa pelastava ja uhrautuva henkilö. Esimerkiksi John R.R. Tolkienin (1892–1973) fantasiakirjassa Taru sormusten herrasta (1954–55) päähenkilö Frodo Reppulin on tulkittu toimivan Kristus-hahmon tavoin. Romaanien pettureita voidaan kutsua Juudas-hahmoiksi; viaton ja nöyrä nainen viittaa Neitsyt Mariaan, Jeesuksen äitiin.

Raamatun kirjoista tehdään jatkuvasti myös uusia versioita. Ranskalainen nykykirjailija Michel Tournier (s. 1924) on kirjoittanut esimerkiksi luomiskertomuksesta erilaisia tulkintoja. Yhdessä niistä kerrotaan, miten Jumala loi musiikin Aatamin ja Eevan ollessa paratiisissa.

Kirjallisuudenlajit Raamatussa

Raamatuntekstien kirjoittajilla on kaikilla oma tyylinsä, johon aikakauden juutalais-kristillinen sekä hellenistinen kulttuuri ovat vaikuttaneet. Raamattu sisältää **suorasanaista kerrontaa** ja **runoutta**. Vanhan testamentin kertomuksissa ja tarinoissa käytetään konkreettisia ja selkeitä ilmauksia. Toisaalta tarinat ovat täynnä vertauskuvia, jolloin lukijan täytyy tulkita tekstiä. Tekstien tarkoituksena on puhutella, ei miellyttää ja viehättää. Monet Vanhan testamentin kertomuksista ovat myyttisiä tai historiallisia kertomuksia: alkukertomukset edustavat myyttisiä kertomuksia, Kuningasten kirjat historiallisia. Tämän lisäksi Vanhasta testamentista löytyy **pakina**, Joonan kirja.

Heprealaisen runouden keskeinen ominaisuus on parallelismi eli saman ajatuksen toistaminen eri sanoin vähintään kahdesti. Vanhasta testamentista löytyy sekä maallista että uskonnollista runoutta. Maallista runoutta edustaa Laulujen laulu, uskonnollista psalmit ja profeettakirjallisuus. Profeettakirjallisuus sisältää kiitoslauluja, psalmit taas hymnejä sekä valituslauluja. Raamatun **aforismit** eli mietelmät edustavat yleisitämaista viisautta. Näitä ovat sananlaskut ja arvoitukset.

Antiikin **elämäkerrat** ja suurten opettajien muistelmat luovat pohjan evankeliumeille, jotka myös kertovat henkilöhistoriaa. Apostolien teot taas muistuttaa juoneltaan kreikkalaista romaania, jossa sankarit seikkailevat ja selviävät erilaisista koettelemuksista. Myös Uuden testamentin **kirjeet** on kirjoitettu niin kuin julkiseen levitykseen tarkoitetut kirjeet tuolloin kirjoitettiin.

Raamattu ja musiikki

Vanhassa testamentissa on paljon lauluina käytettyä aineistoa, laajimpana kokonaisuutena **Psalmien kirja**. Muualta Vanhasta testamentista löytyy erilaisia musiikin lajeja: palvonta-, pilkka- ja lemmenlauluja sekä valituksia. Juutalaisuudessa lauluja on käytetty paljon muun muassa opiskeltaessa oman kansan historiaa ja sen pyhiä tekstejä.

Kirkkomusiikki on tyypillisintä kristillistä musiikkia. Sitä edustavat liturginen musiikki, virret, kuorolaulu ja urkumusiikki. Vanhan testamentin psalmeja ja Uuden testamentin kiitosvirsiä on laulettu jo kristillisen kirkon alkuvuosikymmeninä. Myös jumalanpalveluksissa käytetty musiikki, kuten virret, pohjautuvat Raamatun kertomuksiin ja niiden tulkintaan.

Länsimaisen kulttuurin tunnetuimpia musiikkiteoksia ovat pääsiäisen tapahtumista kertoviin evankeliumeihin sävelletyt teokset. Johann

Sebastian Bachin (1685–1750) säveltämiä Matteus- ja Johannes-passioita esitetään joka pääsiäinen monissa kirkoissa. Bach on säveltänyt myös joulunajan tapahtumat jouluoratorioksi.

Gospelmusiikki edustaa uutta hengellistä musiikkia ja sillä tarkoitetaan Amerikan mustien keskuudessa syntynyttä hengellisen laulun perinnettä. Gospelin taustalla ovat perinteiset negro spiritual -laulut, joita mustat orjat työssään lauloivat. Näiden laulujen aihepiiri löytyy Vanhasta testamentista. Nykyisin gospelmusiikiksi kutsutaan modernin rytmimusiikin keinoin esitettyä hengellistä musiikkia. Musiikin tyylit vaihtelevat heavymusiikista etnopohjaisiin lauluihin.

Myös musiikissa, jota ei perinteisesti mielletä uskonnolliseksi, voidaan pohtia syvällisestikin uskontoon liittyviä elämänkysymyksiä. Monet iskelmä- ja rock-musiikin sanoittajat ottavat kantaa uskonnollisiin aiheisiin. Lauluissa esiintyy myös selvää kristillistä symboliikkaa ja raamatullisia kielikuvia. Myös musiikkivideoissa vilahtelee Raamattuun viittaavia hahmoja tai symboleja.

Raamattu ja teatteri

Raamatun kertomukset tarjoavat paljon aineksia teatteritaiteelle, ovathan monet niistä varsin dramaattisia. Juutalaisessa perinteessä teatteriin on kuitenkin perinteisesti suhtauduttu varsin kielteisesti,

Raamatun tekstejä voidaan tehdä eläviksi draaman keinoin. Suomessa esitetään monilla paikkakunnilla pääsiäisen aikaan Jeesuksen kärsimystä kuvaavia näytelmiä.

koska senkin on katsottu rikkovan kuvakieltoa. Kuitenkin 1500-luvulta lähtien juutalaisetkin ovat esittäneet näytelmiä, joiden teemat ovat monesti olleet joko raamatullisia tai juutalaisten historiasta kertovia. Niiden avulla on haettu kansallista yhtenäisyyttä muun muassa juutalaisvainojen aikana.

Monissa kristillisen valtakulttuurin maissa näytelmien aiheet olivat alun perin raamatullisia. Esimerkiksi ensimmäiset suomalaiset näytelmät 1800-luvulla olivat suoraan **Raamatun tekstien pohjalta** kirjoitettuja, kuten esimerkiksi Aleksis Kiven (1834–1872) Lea (1869). Nykyään lähinnä koulujen joulujuhlista tuttu Tiernapojat-näytelmä on kansanomainen kuvaus Jeesuksen syntymästä.

Raamatulliset aiheet elokuvien teemoina

Monet kuuluisat elokuvaohjaajat ovat käsitelleet töissään raamatullisia aiheita. Vanhan testamentin tapahtumista on tehty useita erilaisia versioita. **Mooses** on Vanhan testamentin henkilöistä suosituin. Hänen elämästään on tehty pitkiä elokuvia sekä animaatioelokuva Egyptin prinssi (1998), joka kertoo Mooseksen nuoruudesta. Puolalainen ohjaaja

Leonardo da Vinci kuvasi vuonna 1498 maalauksessaan viimeistä ehtoollista. Olli Saarela käytti saman aiheen toisintoa elokuvassaan Rukajärven tie vuonna 1999.

Krzysztof Kieslowski (1941–1996) on ohjannut elokuvan Kymmenen käskyä (1989), jossa jokaista käskyä käsitellään erikseen nykyajan näkökulmasta.

Ehdottomasti suosituin elokuvan aihe on kuitenkin **Jeesus**. Yleensä Jeesuksen elämä kuvataan evankeliumien mukaan. Elokuvan käsikirjoittajan ja ohjaajan tehtäväksi jää ratkaista, miten paljon elokuvaan lisätään Raamattuun kuulumattomia kohtauksia. Joskus saatetaan keksiä uusia henkilöhahmoja ja sivujuonia, jotta tarina saadaan etenemään eheämmin. Jeesus-elokuvista voidaan nähdä, miten elokuvan tekijät ovat halunneet tulkita Raamattua. Pier Paolo Pasolinin (1922–1975) elokuvassa Evankeliumi Matteuksen mukaan (1964) Jeesus ei puhu juuri lainkaan toisesta tulemisestaan. Elokuvassa korostetaan Jeesuksen ristiriitaa vallassa olevien uskonnollisten auktoriteettien kanssa. Pasolini käytti Matteuksen evankeliumia lähes sellaisenaan elokuvansa käsikirjoituksena ja elokuvan näyttelijät olivat kaikki amatöörejä.

Osa Jeesus-elokuvista perustuu evankeliumien sijasta modernille käsikirjoitukselle. Tällöin elokuvissa esiintyvä Jeesus on usein erilainen, perinteestä poikkeava.

Hänet voidaan esittää esimerkiksi tehtävästään tietämättömänä nuorena miehenä tai pelkästään inhimillisenä olentona. Kriitikot ja katsojat ovat nähneet monissa ei-raamatullisissakin elokuvissa **raamatullisia teemoja**. Esimerkiksi villinlännen filmeissä on sankarin roolissa nähty pelastavan Jeesus-hahmon piirteitä.

Tehtävät

1. Tee käsitekartta kappaleesta.

2. Katso kirjassa olevia Jeesus-kuvia ja pohdi, mikä niistä miellyttää sinua eniten. Perustele.

3. Mieti, millainen on mielestäsi hyvä kristillinen taideteos.

4. Miksi Raamatun pohjalta tehdyt taideteokset voivat herättää ristiriitaisia tunteita?

5. Kertaa luvut 9 ja 23. Pohdi esimerkkien avulla, miten kristillisessä taiteessa korostuu
   a) opetuksellinen näkökulma
   b) esteettinen näkökulma
   c) uskonnon harjoittamisen näkökulma.

6. Valitse jokin tuntemasi musiikkikappale, joka käsittelee kristillistä teemaa. Valmistaudu esittelemään oma tulkintasi kappaleen sanoituksesta.

24. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta

Raamattu on ollut vuosisatojen ajan länsimaisen yhteiskunnan arvopohjan muokkaaja. Raamatun vaikutus ulottuu taiteiden lisäksi arkeen, elintapoihin, käsityksiin oikeasta ja väärästä sekä lainsäädäntöön ja politiikkaan.

Raamattu luo länsimaisen ajanlaskun

Kaikkien länsimaissa asuvien syntymävuosi ilmoitetaan gregoriaanisen kalenterin mukaan. Se on ollut käytössä ympäri Eurooppaa 1600-luvulta lähtien. **Vuosiluku** kertoo, montako vuotta on kulunut **Jeesuksen syntymästä**. Myös **viikonpäivien määrä** perustuu Raamattuun. Päiviä on **seitsemän**, koska Vanhan testamentin luomiskertomuksen mukaan Jumala loi maailman kuudessa päivässä ja seitsemäntenä päivänä hän lepäsi. Juutalaisten lepopäivä eli sapatti on lauantaina, koska se on heidän mukaansa viikon viimeinen päivä. Kristityt pitävät **sunnuntaita** pyhäpäivänä, koska se on Jeesuksen **ylösnousemuksen** päivä. Kalenterivuoden aikana monet Raamattuun perustuvat juhlapäivät ovat länsimaisissa yhteiskunnissa vapaapäiviä.

Moni julkisyhteisö ja instituutio käyttää vaakunoissaan kristillistä symboliikkaa. Oxfordin yliopiston vaakunan keskiössä on Raamattu, jossa lukee latinaksi: ”Jumala on minun valkeuteni”. ’Illuminatio’ tarkoittaa myös viisautta ja oivallusta.

Raamatun vaikutus länsimaiseen arvopohjaan

Raamattu on vaikuttanut merkittävästi länsimaiseen **eettiseen** ajatteluun eli käsityksiin siitä, mikä on oikein ja väärin. Vanhan testamentin tunnetuimmat elämänohjeet ovat Kymmenen käskyä. **Kymmenen käskyn** ajatukset

Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa ehdokkaiden uskonnolliseen kantaan ja kielenkäyttöön kiinnitetään erityistä huomiota. Joskus jopa koko vaalituloksen sanotaan ratkenneen ehdokkaiden uskontoa koskevien lausuntojen perusteella.

oikeasta ja väärästä vaikuttavat länsimaiseen näkemykseen siitä, mikä on hyväksyttyä tai tuomittavaa toimintaa.

Uuden testamentin eettiset ohjeet löytyvät Jeesuksen **Vuorisaarnasta**. **Lähimmäisenrakkauden** periaate sekä käsitys jokaisen ihmisen **ihmisarvosta** ovat vaikuttaneet myönteisesti länsimaiseen ihmiskäsitykseen. Ihmisarvon kunnioittaminen on lisännyt lasten- ja naistenoikeuksia ja edistänyt myös sairaanhoidon ja muiden sosiaalisten palvelujen kehitystä. Myös YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa ja lasten oikeuksien julistuksessa näkyy ihmisarvon kunnioittamisen periaate.

Raamatullinen retoriikka Yhdysvaltojen politiikassa

Yhdysvalloissa poliitikot käyttävät puheissaan paljon viittauksia Raamattuun ja kristinuskon historian ilmiöihin. Yhdysvaltojen presidenteillä on tapana päättää puheensa toivotukseen ”Jumala siunatkoon Amerikkaa”. Poliitikot siteeraavat puheissaan Raamattua halutessaan vakuuttaa kuulijoita asiansa oikeellisuudesta tai lohduttaa maata kohdanneiden katastrofien jälkeen. Esimerkiksi vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Yhdysvaltojen silloinen presidentti G. W. Bush siteerasi Johanneksen evankeliumin kohtaa ”Valo loistaa pimeydessä, pimeys ei ole saanut sitä valtaansa” viitaten valolla Yhdysvaltoihin ja pimeydellä maan vihollisiin. Presidenttien puheissa on myös korostettu amerikkalaisten roolia ”valittuna kansana” tai oikeutettu sodankäyntiä puhumalla ”ristiretkestä” kansainvälistä terrorismia vastaan. Toisaalta Bush on ensimmäinen Yhdysvaltojen presidentti, joka on juhlinut muslimien juhlapäiviä ja korostanut uskontojen välistä vuoropuhelua yhteiskuntarauhan takaajana.

Yhdysvalloissa on uskonnonvapaus. Suurin osa kansalaisista on kristittyjä mutta maassa on myös huomattavat juutalais- ja muslimivähemmistöt. Nykyisin poliitikot pyrkivät ottamaan muihin uskontoihin kuuluvien kansalaisten uskonnon huomioon valitsemalla raamatunkohtia, jotka ovat mahdollisimman paljon kaikkien uskontojen hengen mukaisia. Erityisen suosittua tässä tarkoituksessa on Psalmien runollisuudessaan monitulkintainen kieli.

Yhdysvaltojen dollariin on kirjoitettu sanat ”In God we trust”.

Raamatun väärästä hyväksikäytöstä voidaan puhua silloin, kun Raamatusta etsitään perusteluja hyökätä joitain ihmisryhmiä vastaan. Raamatun vaikutus yhteiskuntaan ei siis ole yksiselitteinen. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikana käytettiin tiettyjä Raamatun kohtia juutalaisvastaisessa propagandassa. 1500-luvulta lähtien eurooppalaiset valloittivat monia kansoja lähetystyön nimissä, vaikka taustalla olikin enemmän poliittisia pyrkimyksiä. Lähimmäisenrakkauden ja ihmisoikeuksien piiriin luettiin pitkään vain eurooppalaiset, ei valloitettuja kansoja.

Raamattu ja vallankäyttö yhteiskunnassa

Raamatun vaikutus on selvästi nähtävissä myös länsimaisessa lainsäädännössä. Raamattu antaa kuitenkin ristiriitaisia ohjeita väkivallan tai pakkovallan käytöstä. Siten esimerkiksi kuolemanrangaistukselle löytyy Raamatusta perusteluja sekä puolesta että vastaan. Suomalaisen rikosoikeuden perusteet on keskiajalta lähtien löydetty Raamatusta.

Uuden testamentin kirjeet ja Vuorisaarna vastaavat eri tavoin kysymykseen siitä, kuuluuko kristityn totella vai uhmata vallanpitäjiä. Paavali uskoi maailmanlopun olevan lähellä, minkä vuoksi jäljellä oleva aika piti käyttää kristinuskon sanoman levittämiseen, ei yhteiskunnallisten olojen muuttamiseen. Hän suhtautuukin kirjeissään torjuvasti siihen, että kristityt pyrkisivät muuttamaan vallalla olevia oloja. Tämän perusteella on ajateltu, että köyhien ja sorrettujen ei ole sopivaa vaatia oikeuksiaan ja muutosta yhteiskuntaan. Toisaalta Jeesuksen Vuorisaarnaa on tulkittu siten, että kristityillä on oikeus ja velvollisuus muuttaa maailmaa **oikeudenmukaisempaan** suuntaan.

Vaikka länsimaisissa yhteiskunnissa politiikka on nykyisin selvästi erkaantunut uskonnosta, monissa maissa Raamatulla on melko näkyvä asema yhteiskunnallisessa keskustelussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa poliittiset johtajat käyttävät puheissaan raamatullista **retoriikkaa**. Loppujen lopuksi Raamatun yhteiskunnallinen vaikutus ei suoraan johdu sen sisällöstä. Lukijan maailmankatsomus sekä hänen tapansa tulkita Raamattua vaikuttavat siihen, millainen merkitys Raamatulla on yhteiskunnallisessa elämässä.

Monilla kansanjuhlilla on kristillinen alkuperä. Venetsian karnevaaleja on juhlittu keskiajalta lähtien paastoon laskeutumisen merkkinä 40 päivää ennen pääsiäistä. Nykyisin juhlien kristillinen merkitys on kuitenkin jäänyt taka-alalle.

Raamattu, perhe ja seksuaalisuus

Länsimaisissa yhteiskunnissa ajatellaan perheen olevan yhteiskunnan perusyksikkö. Erityisesti Vanhassa testamentissa korostetaan perheen ja suvun merkitystä. Muinaisen Lähi-idän yhteiskunnassa lapset olivat vanhemmilleen vanhuudenturva. Uudessa testamentissa käsitys perheen merkityksestä on monipolvisempi: Jeesuksella ei ollut omaa perhettä eikä varhaiskristillisyys kannustanut perheen perustamiseen. Paavalin ajatus maailmanlopun läheisyydestä vaikutti siihen, että **asketismi** eli uskonnonharjoitukselle omistettu elämä nähtiin antiikin aikana perhe-elämää suositeltavampana vaihtoehtona. Tästä syystä esimerkiksi kirkollinen avioliittoon vihkiminen on vasta keskiajalla syntynyt tapa.

Raamatulla ja sen tulkinnalla on ollut selkeä vaikutus myös siihen, miten seksuaalisuus koetaan länsimaisessa yhteiskunnassa. Kristillisiä kirkkoja ja yhteisöjä on usein syytetty **seksuaalikielteisyydestä**. Paavalin opetuksia tulkittiinkin alkukirkossa siten, että seurakuntalaisille suositeltiin täydellistä pidättäytymistä sukupuolielämästä. Myöhemmin kirkossa syntyi tulkinta, jonka mukaan seksuaalisuus ja sukupuolielämä kuuluivat vain avioliittoon. Esimerkiksi esiaviolliseen seksiin on suhtauduttu kirkoissa kielteisesti. Raamatusta löytyy kuitenkin sekä ihmisen **seksuaalisuutta myönteisesti** että kielteisesti kuvaavia tekstejä. Esimerkiksi Vanhan testamentin runokirja Laulujen laulu kuvaa ihmisen seksuaalisuutta kolmannen Mooseksen kirjan puhtaussääntöjä suvaitsevammin. Toisaalta ensimmäisen

Näkymä Sloveniasta.

Mooseksen kirjan alkua, jossa Jumala kehottaa Adamia ja Eevaa lisääntymään ja täyttämään maa, on käytetty kirkoissa joskus perusteluna sille, että lasten hankkiminen ja perhe-elämä olisi erityisesti Jumalan tahdon mukainen elämäntapa.

Viime aikoina on kirkkojen piirissä keskusteltu paljon myös **homoseksuaalisuudesta**, johon eräät länsimaat ovat ottaneet kirkkoja vapaamman linjan. Kun keskustellaan homoseksuaalisuudesta, ei ole perusteltua vedota vain yhteen Raamatun kohtaan, vaan näkemykseen on etsittävä perusteluja laajemmin, esimerkiksi ihmiskuvasta ja tieteen näkemyksistä. Koska Raamattu ei ole yksiselitteinen kirja, voidaan eri Raamatun kohtia tulkita ja painottaa hyvinkin eri tavoin.

Tehtävät

1. Poimi luvun keskeiset käsitteet ja käännä ne parhaiten osaamallesi vieraalle kielelle.

2. Miten Raamatun vaikutus näkyy länsimaisessa ajanlaskussa?

3. Mitkä Vanhan testamentin ja Uuden testamentin sisällöt ovat vaikuttaneet eniten länsimaisiin käsityksiin oikeasta ja väärästä?

4. Mitkä yhteiskunnan käytännöt ovat saaneet vaikutteita Raamatun eettisistä opetuksista?

5. Mikä on mielestäsi olennaisin asia, johon Raamattu on vaikuttanut länsimaisessa yhteiskunnassa? Perustele.

6. Kertaa luku 10. Arvioi väitettä ”Länsimaista yhteiskuntaa ei voi ymmärtää ilman Raamatun tuntemusta”.

Sanasto

agnostismi
ei-tieto, näkemys, jonka mukaan todellisuuden perusluonnetta ei voida lopullisesti määritellä

ahimsa-periaate
intialainen elämänkunnioittamisen periaate, ei-väkivallan -periaate

aikido
Kaukoidästä länteen levinnyt itsepuolustus- ja taistelulaji

aivofysiologia
aivojen rakenteen tutkimus

alkukertomukset
ensimmäisen Mooseksen kirjan alussa olevia kertomuksia, myyttejä, jotka antavat vastauksia elämän peruskysymyksiin

alkuperäiskansa
tietyllä rajatulla alueella vaikuttava kansa, joka on asuttanut aluetta ennen siirtolaisten tuloa, esimerkiksi Australian aboriginaalit

Allah
islamin uskossa jumalan nimi, suomennettuna jumala

Amaterasu
Japanin šintolaisuudessa auringonjumalan nimi

amuletti
esine, jossa uskotaan olevan salaperäistä voimaa noituutta, sairautta ja onnettomuutta vastaan

animismi
usko sieluihin tai henkiin erilaisten ilmiöiden syynä

apokalyptiikka
ilmestyskirjallisuus, jossa kerrotaan lopun ajoista

apokryfikirjat
a) Vanhan testamentin kreikankieliseen käännökseen, Septuagintaan, kuuluneita kirjoja, joita juutalaiset eivät hyväksyneet heprealaiseen Raamattuun, mutta jotka kuuluvat eräiden kristillisten kirkkokuntien Vanhaan testamenttiin **b)** Uuden testamentin ulkopuolelle jääneitä kirjoja, joiden ei katsottu olevan tarpeeksi luotettavia, jotta ne olisi hyväksytty Uuden testamentin kaanoniin

apostolinen uskontunnustus
lännen kristikunnan uskontunnustus, kehittyi Rooman seurakunnan kastetunnustuksesta

arkeologia
tieteenala, joka tutkii menneisyyttä esineiden ja muinaisjäännösten pohjalta

arvo
asia, jota ihminen tavoittelee sen itsensä tai sen avulla saavutettavan päämäärän vuoksi, etiikan peruskäsite

asketismi
elämäntapa, jossa itsehillinnällä ja hyveiden harjoittamisella on tärkeä merkitys

astrologi
henkilö, joka tähtikartan avulla tekee horoskoopin eli astrologisen tulkinnan. Taivaankappaleiden sijainnin perusteella uskotaan voitavan ennustaa tulevaisuutta.

ateismi
ei jumalaa -ajatus, jumalan olemassaolon kieltäminen

auktoriteetti
valta, arvovalta, vaikutusvalta, johon luotetaan usein ilman kritiikkiä

bindi
intialaisten naisten käyttämä otsamerkki

brahman
hindulaisen ajattelun mukaan maailmankaikkeuden perusvoima, maailmansielu

bramiini
intialaisessa kastijärjestelmässä ylimmän kastin, pappiskastin jäsen

Buddha
valaistunut, buddhalaisuuden perustaja ja uskon kohde, siviilinimeltään Siddhartha Gautama

darsana
näkeminen, intialaisessa kulttuurissa esim. jumalpatsaan katselu

dharma
buddhalaisuudessa opin kokoelma, hindulaisuudessa laki, sääntö tai normien kokoelma

dogmatiikka
tieteenala, joka tutkii uskonnon oppia

dualismi
näkemys, jonka mukaan todellisuuden perusrakenne muodostuu kahdesta yhtä vahvasta voimasta, esimerkiksi jatkuvasta hyvän ja pahan taistelusta

ei-tieteellinen
selitys, joka ei pyri olemaan tieteen kriteerejä noudattava

eettinen
asia, johon liittyy hyvän ja pahan, oikean ja väärän ulottuvuus

ekologia
ihmisten ja ympäristön vuorovaikutusta tutkiva tiede, oppi eläinten ja kasvien suhteesta ympäristöönsä

eksegetiikka
raamattutiede, tieteenala, joka tutkii Raamattua

eksistenssi
olemassaolo; se, mikä on

eksistentialismi
ihmisen olemassaoloon liittyvä, filosofiassa suuntaus, jonka mukaan olemassaolo edeltää olemusta

ekumenia
kristillisten kirkkojen välinen yhteistyö

elämänkatsomus
yksilön katsomus siitä, millainen maailma on ja mikä siinä on arvokasta

empiirinen tutkimus
kokemukseen tai havaintoihin perustuva tapa selittää maailmaa

epätieteellinen
selitys, joka ei täytä tieteen kriteerejä

etiikka
oppi hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Filosofian osa-alue.

etninen
kansallinen, tiettyyn kansaan tai rotuun rajoittuva

evankeliumi
ilosanoma, hyvä sanoma

evoluutio
tasainen kehitys, oppi, jonka mukaan luonto kehittyy jatkuvasti ilman ulkopuolista vaikutusta

fariseukset
juutalainen uskonnollinen puolue, pyrki noudattamaan Mooseksen lakia mahdollisimman tunnollisesti

feminismi
naisten ja miesten tasa-arvoisuuden korostaminen, naisen näkökulman esilläpitäminen

feministinen raamattukäsitys
käsitys, jonka mukaan Raamattua pitää tulkita naisnäkökulmasta

fideismi
uskonnonfilosofinen suuntaus, joka korostaa uskonnollisen uskon erityislaatua

filosofia
tiede, joka tutkii todellisuuden, toiminnan ja käsitteiden alkuperustetta, ”viisaustiede”

folklore
kansanperinne

fundamentalismi
pitäytyminen uskonnon perustavina pidettyihin periaatteisiin. Fundamentalistinen pyhän kirjan tulkintatapa tarkoittaa kirjaimellista tulkintaa, jossa uskotaan pyhän kirjan kirjaimelliseen totuuteen ja erehtymättömyyteen.

gospelmusiikki
kristinuskoa ilmentävä, eri musiikkityyleillä esitetty musiikki

gregoriaaninen kalenteri
1500-luvulla syntynyt, myöhemmin ympäri Eurooppaa levinnyt ajanlaskun tapa; nimitys tulee paavi Gregoriuksesta, jonka toimesta aiemmin käytössä ollutta juliaanista kalenteria muokattiin.

heeros
kreikkalaisiin tarustoihin liittyvä käsite sankarista, joka on ihmisten ja jumalten välimuoto

hellenismi
Aleksanteri Suuren valloituksista 300-luvulla eKr. alkanut kreikkalais-itämainen kulttuurikausi, joka kesti noin kolmesataa vuotta itäisen Välimeren alueella

heprealainen Raamattu
juutalaisten Raamattu, vastaa pääosin kristittyjen Vanhaa testamenttia

hinajanabuddhalaisuus
buddhalaisuuden ns. eteläinen suuntaus

hindu
hindulaisuuden kannattaja

homo religiosus
uskonnollinen ihminen, näkemys, jonka mukaan ihmisen peruspiirteisiin kuuluu uskonnollisuus

homo sapiens sapiens
viisas, viisas ihminen; ihmisen virallinen lajinimitys

humanismi
keskiajan lopulla syntynyt liike, joka korosti ihmistä ja ihmisyyttä antiikin ihanteiden mukaisesti

hypoteesi
oletus, ehdotus ratkaisuksi tutkittavaan ongelmaan

identiteetti
yksilön ominaispiirteiden kokonaisuus, yksilön tai yhteisön käsitys itsestään

ideologia
aatemaailma, tietyn aatesuuntauksen oppien kokonaisuus, eroaa uskonnosta siinä, ettei siihen liity tuonpuoleisuutta eikä uskonnollista palvontaa

idän kirkko
Itä-Euroopan alueilla vaikuttava kristillinen kirkkokunta, ortodoksinen kirkko

ihmiskuva
tiedoista muodostuva kokonaisnäkemys siitä, mikä ihminen on, esimerkiksi psykologinen tai biologinen ihmiskuva

ikebana
japanilaiseen perinteeseen liittyvä kukkienasettelutaide

ikoni
kuva, pyhäinkuva, erityisesti ortodoksisen kirkon käyttämä taidemuoto

ilmestyskirjallisuus
ks. apokalyptiikka

ilmoitususkonto
uskonto, jonka opetuksen katsotaan perustuvan Jumalalta saatuun ilmoitukseen

initiaatiomeno
vihkitoimitus, jonka avulla yksilö siirretään asemasta toiseen yhteisössä, esimerkiksi monissa alkuperäiskulttuureissa pojat initioidaan miehiksi ja tytöt naisiksi tietyin toimenpitein

Intelligent design
”älykäs suunnittelu”. Erityisesti Yhdysvalloissa esillä oleva ajattelutapa, jonka mukaan todellisuus on parhaiten selitettävissä oletuksella älykkäästä suunnittelusta. Tiedeyhteisössä ei pidetä tieteenä.

islamistit
islamin uskon kannattajat, joiden tavoitteena on perustaa valtio, jossa islamin lait pätevät

itkumuuri
Jerusalemissa sijaitseva muuri, jota pidetään tuhotun temppelin jäännöksenä, juutalaisten pyhin paikka

Jahve
Vanhassa testamentissa Jumalasta käytetty nimitys

jang
kiinalaiseen maailmankaikkeusoppiin kuuluva käsite, todellisuuden luova, lämmin ja valoisa voima

jin
kiinalaisen maailmankaikkeusopin vastaanottava, kylmä ja pimeä voima

Jom Kippur
juutalaiseen vuosikalenteriin kuuluva juhlapäivä, suuri sovintopäivä

jooga
keskittymisen ja mietiskelyn menetelmä, jonka avulla yksilön sielu yritetään sulauttaa maailmankaikkeuden korkeampaan henkeen, alun perin intialainen menetelmä

jälleensyntyminen
yksilön sielun syntyminen uudelleen maan päälle uudessa olomuodossa, alun perin intialainen käsite

kaanon
sana on kreikkaa ja tarkoittaa suomeksi mittapuuta, ohjesääntöä, ohjeellista kirjakokoelmaa; ne kirjat, joiden on päätetty kuuluvan uskonnon pyhien kirjojen kokoelmaan

kadotus
erityisesti Lähi-idän uskontoihin liittyvä käsite sielun kuolemanjälkeisestä tilasta, jossa sielu joutuu ikuiseen eroon jumalasta

kalendaarirituaali tai kalendaaririitti
vuoden kierrossa toistuva uskonnollinen juhla ja siihen liittyvät toiminnot

kalligrafia
kaunokirjoitus, runsain koristein kirjoitettu teksti

Kanaaninmaa
Palestiinan ja Foinikian alue ennen israelilaisten tuloa maahan

kanonisointi
tekstin pyhäksi ja ohjeelliseksi määritteleminen

kansanusko
kansan keskuudessa ilmenevät uskonnolliset uskomukset

karate
Kauko-idässä syntynyt itsepuolustuslaji

karma
teko, intialainen käsite tekojen vaikutuksesta ja seurauksista

kastijärjestelmä
Intiassa vaikuttanut yhteiskunnallinen luokkajako, jolle on annettu myös uskonnollisia perusteluja

kenttätyö
tutkimusmenetelmä, jossa tutkija kerää tutkimusaineistonsa kansan tai kulttuurin keskeltä, esimerkiksi osallistumalla heimon tai ryhmän elämään

kirjauskonto
uskonto, jolla on kirjallista aineistoa, pyhiä tekstejä

kirkkohistoria
tieteenala, joka tutkii kristillisen kirkon kehitystä historiantutkimuksen keinoin

kirkkoisät
kristillisen kirkon ensimmäiset teologit

kirkko
a) maailmanlaajuinen kristittyjen yhteisö
b) kristittyjen kokoontumistila
c) kirkkokunta, tunnustuskunta

kirkkokunta
kristinuskossa vaikuttava suuntaus, jolla on oma tapansa tulkita kristinuskon oppeja, esimerkiksi katolinen kirkko, luterilainen kirkko jne.

kognitiivinen
tietoa koskeva, tiedollinen

kolme jalokiveä
buddhalainen käsitys uskovan kolmesta luottamuksen kohteesta: Buddha, oppi ja yhteisö

konflikti
ristiriita, riita tai selkkaus

koptilaisuus
egyptiläinen kristinuskon suuntaus

Koraani
muslimien pyhä kirja

korkeakulttuuri
vanhoihin, lähinnä jokilaaksoihin syntyneisiin kulttuureihin liittyvä nimitys, taide ja tiede oli näissä kulttuureissa kehittynyt varsin pitkälle

kosher
ruoan uskonnollista puhtautta määrittävä käsite juutalaisuudessa

kosketusmagia
uskomus, jonka mukaan toiseen ihmiseen voidaan vaikuttaa jonkin esimerkiksi hänelle kuuluvan esineen välityksellä

kosmologia
oppi maailmankaikkeuden järjestäytyneestä luonteesta

kreationismi
näkemys, jonka mukaan Raamatun luomiskertomus on myös tieteellisesti pätevä selitys maailman synnystä ja kehityksestä

kriisiriitti
uskonnolliset toiminnot, jotka suoritetaan, kun yhteisöä tai yksilöä kohtaa jokin ongelma, esimerkiksi sairaus tai kuolema

Krishna
yksi hindulaisuuden jumalhahmoista, ihmisen muodon saanut Višnu-jumala

Kristus
kristinuskossa Jeesuksesta käytetty nimitys, joka tarkoittaa kuningasta; taustalla kreikankielinen sana 'Kristos', joka tarkoittaa 'voideltua' eli kuningasta (ks. Messias)

kultti
uskonnolliset menot ja käytänteet; palvonta- ja jumalanpalvelusmenot; kultti-nimitystä käytetään myös uuteen uskonnolliseen yhteisöön viitattaessa

kulttuuri
sivistys, viljely, ihmisen toiminta ja tuotteet tekniikassa, tieteessä, taiteessa ja uskonnossa

Kymmenen käskyä
Raamatussa oleva (2. Moos. 20: 1–17), alunperin juutalaisuuteen liittyvä kymmenen elämänohjeen kokoelma

käytännöllinen teologia
tieteenala, joka tutkii teologian soveltamista käytäntöön

kääntymys
uskonnollinen tapahtuma, jossa yksilö kokee uskonnon merkityksen itselleen voimakkaana ja alkaa elää uskonnon oppien mukaan

lahko
uskonnollinen ryhmittymä, joka ei ole vielä rajautunut uskonnoksi tai kirkoksi

legenda
pyhimystaru, uskonnollinen kertomus jostakin erityisen merkitykselliseksi koetusta henkilöhahmosta

lineaarinen aikakäsitys
viivallinen; näkemys, jonka mukaan kehitys etenee koko ajan palaamatta alkuun

lukumystiikka
esim. juutalaisuudessa käytössä oleva tapa, jossa kullekin kirjaimelle on annettu lukuarvo, jolloin sanojen lukuarvo voidaan laskea

luomismyytti
kertomus maailmankaikkeuden synnystä; luomismyyttejä tunnetaan useimmista vanhoista kulttuureista ja niihin liittyy jumala tai jumalia, jotka teoillaan tai sanoillaan saavat todellisuuden syntymään

luonnonuskonto
lähinnä kirjoituksettomissa kulttuureissa vallinnut uskonto, jossa luonnon elementeillä on keskeinen merkitys, esimerkiksi puu, vuori tai aurinko muodostavat uskonnon ytimen

luonnonvalinta
luontoon ja sen kehitykseen kuuluva piirre, jossa parhaiten olosuhteisiin sopeutuva selviytyy

lähetysuskonto
uskonto, joka pyrkii saamaan lisää kannattajia

Lähi-idän uskonto
yhteisnimitys Lähi-idän alueella syntyneille uskonnoille juutalaisuudelle, kristinuskolle ja islamille

maailmankatsomus
kokonaisnäkemys maailmasta, koostuu maailmaa ja ihmistä koskevista tiedoista (maailmankuvasta), arvoista ja uskomuksista

maailmankuva
tietoihin perustuva näkemys maailman rakenteesta, sidottu omaan aikaansa ja vallitseviin tietoihin, esimerkiksi keskiajan maailmankuvassa maa oli universumin keskus

maailmanuskonto
yhteisnimitys suurille ja laajalle levinneille uskonnoille, tavallisimmin tarkoittaa hindulaisuutta, buddhalaisuutta, islamia, kristinuskoa ja Japanin ja Kiinan perinteisiä laajaa kannatusta nauttivia uskontoja, myös juutalaisuus luetaan maailmanuskontoihin historiansa ja kulttuurivaikutustensa vuoksi

maallinen
kaikki se, mikä ei uskonnollisesti ole pyhää; tämänpuoleiseen elämään liittyvää

magia
taikuus, taikominen, uskonnollisessa merkityksessä pyrkimys vaikuttaa tuonpuoleisuuteen, voidaan pitää myös yhtenä uskonnollisena riittinä

mahajanabuddhalaisuus
buddhalaisuuden pohjoinen suuntaus

makkabealaissota
juutalaisten kapina hellenististä hallintoa vastaan vuonna 165 eKr., juutalaiset saivat itsehallinnon

makrobioottinen
luonnon kokonaisuutta ja tasapainoa korostava, esim. ruokavalio

mana
ihmisissä, eläimissä tai esineissä piilevä yliluonnollinen voima

marxismi
Karl Marxin kehittämä yhteiskunnallinen näkemys ja poliittinen ideologia, korostaa yhteisomistusta, tasa-arvoa ja solidaarisuutta

materiaalinen
aineellinen, kaikki mikä on aistein havaittavaa

mayat
intiaanikansat Meksikossa ja Keski-Amerikassa

meditaatio
mietiskely, pyrkimys tavoittaa mielenrauha tai tuonpuoleinen erilaisin mietiskelytekniikoin

memoraatti
muistelo, lyhyt yksittäiseen yliluonnollisen ilmiön sisältävään tapahtumaan liittyvä kertomus

Messias
juutalaisten odottama, Vanhassa testamentissa ennustettu pelastaja; kristityt uskovat Jeesuksen olleen tämä Messias

mokša
hindulaisuuden mukaan tila, joka saavutetaan, kun yksilö yhtyy maailmankaikkeuteen; vapahdus jälleensyntymästä

monismi
näkemys, jonka mukaan todellisuus perustuu yhteen periaatteeseen tai voimaan

monolatria
uskonnollinen näkemys, jossa hyväksytään useita jumalia, mutta palvonta keskittyy vain yhteen

monoteismi
uskonnollinen näkemys, jonka mukaan on olemassa vain yksi jumala

moraali
asia, johon liittyy hyvän ja pahan, oikean ja väärän ulottuvuus, usein sidottu kulttuuriin, etiikan tutkimuskohde

moskeija
muslimien rukouspaikka

muslimi
islamin uskonnon kannattaja

mystikko
henkilö, joka haluaa kokea välittömän yhteyden sielunsa ja tuonpuoleisuuden kanssa

mytologia
jumaltarusto, esimerkiksi jonkun kieliryhmän tai kansan piirissä tunnettujen myyttien kokoelma

myytti
kertomus maailmankaikkeuden synnystä, rakenteesta tai toiminnasta, ns. suuri kertomus, jolle ei esitetä vaihtoehtoista mallia, esimerkiksi luomismyytti, vedenpaisumusmyytti jne.

myyttinen
tarunomainen; piirre, jossa korostetaan sitä, ettei asiaa voi järjellä tyhjentävästi selittää

nasiiri
Vanhan testamentin käyttämä nimitys henkilöstä, joka oli vihkiytynyt tai vihitty Jumalalle

nationalismi
kansallismielisyys, usein myös kansalliskiihko, johon liittyy oman asian voimakas ajaminen

naturalistinen
luonnonmukainen, luontoon perustuva

negro spiritual -laulut
Amerikan mustien keskuudessa syntynyt musiikkisuuntaus, jolle on tyypillistä rytmikkyys ja hengellinen sanoma

Neitsyt Maria
Jeesuksen äiti, katolisen kirkon tärkein pyhimys

neuroosi
lievä mielenterveyden häiriö, josta kärsivä ihminen kokee voimakasta ahdistusta

neuroteologia
suuntaus, jonka mukaan uskonnolliset kokemukset perustuvat aivojen toimintaan ja kuuluvat samaan luonnolliseen kokemusten jatkumoon kuin muutkin kokemukset

non-realismi
ei-realismi, filosofinen näkemys, jonka mukaan käsitteet, kuten jumala, eivät ole olemassa ihmisen ajattelun ulkopuolella

normi
sääntö, malli, ohje, normien avulla pyritään arvojen toteuttamiseen

ornamentti
erityisesti rakennustaiteessa käytetty koristekuvio, aiheet geometrisia tai esimerkiksi kasvien muotoja jäljitteleviä

ortodoksijuutalainen
puhdasoppinen juutalainen, juutalaisuuden sisäinen suuntaus, jossa pitäydytään tiukasti perinteisiin määräyksiin

Paavalin koulukunta
Paavalin ajatuksia kannattaneet varhaiskirkon opettajat ja teologit; suurin osa Uuden testamentin kirjeistä edustaa Paavalin koulukunnan ajattelua

pakkosiirtolaisuuden aika
israelilaisten siirtolaisuuden aika alkoi Babyloniassa, Kaksoisvirtainmaassa, Babylonian sotajoukkojen valloitettua Juudan alueen vuonna 587 eKr., päättyi Persian kukistettua Babylonian vallan vuonna 538 eKr.

panteismi
uskonnollinen näkemys, jonka mukaan jumaluutta on luonnossa kaikkialla, eikä kyse ole persoonallisesta voimasta

parsilaisuus
muinaisessa Persiassa syntynyt uskonto, jolla on nykyään kannattajia lähinnä Intiassa

paruusia
kristillisessä teologiassa käytetty käsite, joka tarkoittaa Kristuksen toista tulemista maailmaan

Parvati

naispuolinen hindujumala, jota palvotaan hedelmällisyyden turvaamiseksi

pasifismi
rauhanaate

passio
kärsimys, viittaa kristillisessä teologiassa Jeesuksen kärsimyksiin ennen kuolemaa ja ylösnousemusta

pelastus
uskontojen opetus kuoleman jälkeisestä palkinnon tilasta, voi tarkoittaa ikuista yhteyttä jumalaan tai vapautumista olemassaolosta ja kärsimyksestä

Pentateukki eli Toora
viisi Mooseksen kirjaa, raamatuntutkijoiden käyttämä nimitys

perikooppi
jumalanpalveluksessa luettava raamatunteksti

poikkitieteellisyys
useiden tieteiden kiinnostuksen kohde tai useiden eri tieteiden tulosten ja menetelmien hyödyntäminen

polyteismi
uskonnollinen näkemys, jonka mukaan on olemassa useita eri jumalia, monijumalaisuus

privatisoitunut
asia, josta on tullut henkilökohtainen ja johon yhteisöllä ei ole vaikutusta

profaani
maallinen, ei-pyhä

profeetta
uskonnollinen julistaja, jumalan tahdon ilmoittaja, ennustaja

profetia
profeetan ilmoitus

propaganda
pyrkimys vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen levittämällä käsityksiä ja oppeja

protestanttiset kirkot
1500-luvun lännen kirkon hajaannuksen pohjalta syntyneiden kirkkojen yhteisnimitys. Nimitys kuvaa vastalauseen esittämistä katolista kirkkoa kohtaan. Reformaation seurauksena syntyneet kirkot: luterilainen, anglikaaninen ja reformoitu kirkko.

protestiliike
liike tai ryhmä, joka esittää vastalauseen tai uuden näkemyksen vallitseviin oloihin ja asioihin

pseudotieteellinen
näennäistieteellinen, esim. näkemys, joka väittää olevansa tieteellinen mutta ei täytä yleisesti hyväksyttyjä tieteen kriteereitä

psykoanalyysi
Sigmund Freudin perustama psykologinen oppijärjestelmä, jossa korostetaan viettejä ja tiedostamattomia tarpeita, hoitomenetelmä

psykologia
ihmisen toimintaa tutkiva tiede

psyyke
sielu, mielenlaatu

pyhä
arkitodellisuudesta ja maallisesta erotettu, erityinen uskonnollinen arvo

Q-lähde
oletettu Jeesuksen puheiden kokoelma, jota Luukas ja Matteus ovat käyttäneet evankeliumiensa lähteenä

ramadan
muslimien paastokuukausi, jolloin paastotaan auringon noususta sen laskuun

rastafari
rastafarismia kannattava henkilö, tunnusmerkkinä nasiirilain mukainen leikkaamaton tukka ja parta

rastafarismi
1900-luvun alkupuolella Jamaikalla syntynyt mustien liike, joka yhdistää Vanhan testamentin opetuksia ja afrikkalaista mytologiaa

rationaalinen
järkiperäinen

rationalismi
järkiperäisyys, filosofinen suuntaus, jossa korostetaan järjen ensisijaisuutta kokemuksiin nähden

realismi
todellisuudentajuisuus, filosofiassa näkemys, jonka mukaan todellisuus on ihmisen tietoisuudesta ja ajattelusta riippumatta olemassa

redaktio
toimitustyö

redaktiokritiikki
raamatuntutkimuksen osa-alue, joka tutkii Raamatun kirjojen toimitustyötä

reformaatio
uskonpuhdistus, katolisen kirkon epäkohtia 1500-luvun alussa arvostelleiden liikkeiden yhteisnimitys. Reformaation seurauksena syntyivät protestanttiset kirkot.

resitointi
puhelaulu

retoriikka
puheoppi; puhetaito, taidokas sanallinen esitystapa

riitti
palvontatoimitus, uskonnoissa oleva tietyn kaavan mukaan suoritettava meno, esimerkiksi siirtymäriitti

rituaali
tietyissä uskonnollisissa toimituksissa noudatettavat palvontamenot ja niiden järjestys tai kaava; käytetään usein riitin synonyymina

sakraali
pyhä, erotuksena profaanista eli maallisesta

sakramentti
Jumalan näkymättömän armon näkyvä välikappale. Keskeisimpiä sakramentteja ovat kaste ja ehtoollinen. Sakramenttien lukumäärä vaihtelee kirkoissa kahdesta seitsemään.

samarialaiset
sekakansa, joka oli syntynyt väestönsiirtojen seurauksena Palestiinan alueella; juutalaiset eivät arvostaneet samarialaisia

sangha
buddhalaisen munkkiyhteisön nimitys

sapatti
juutalaisten pyhäpäivä, lauantai, juutalaisille viikon 7. päivä

satu
kertomuslaji, joka on sepitteellinen ja keksitty, mutta joka sisältää opetuksen

sekularisaatio
maallistuminen, yhteisön torjuvaa tai välinpitämätöntä suhtautumista uskontoon, sen uskomuksiin, käytäntöihin ja symboleihin; uskonnollisten arvojen merkityksen väheneminen yhteiskunnassa

Septuaginta
vuosina 250–100 eKr. syntynyt Vanhan testamentin kreikankielinen käännös

samaani
erityisesti arktisilla alueilla vaikuttaneissa alkuperäiskansojen kulttuureissa toimiva uskonnollinen johtohahmo, jonka tehtävä on luoda yhteys tämän- ja tuonpuoleisuuden välille

sharia
islamin opetusten mukainen yhteiskunnallinen laki

šiiamuslimi
islamin šiia-suuntauksen kannattaja, joita on erityisesti Iranissa

sielunvaellus
sielun syntyminen kuoleman jälkeen uudelleen maan päälle uudessa hahmossa ja ruumiissa

siirtymäriitti
uskonnollinen toimitus, jossa yhteisön jäsen tietyin uskonnollisin menoin siirretään yhteisössään sosiaalisesta asemasta toiseen

skientismi
tieteisusko, ajatus, jonka mukaan tiede voi ratkaista kaikki ongelmat

sosiaalinen
yhteisöllinen, ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen liittyvä

sosiaalistuminen
prosessi, jossa yksilö kasvaa tietyn yhteisön jäseneksi

spiritualiteetti
henkisyys, henkisten arvojen tärkeänä pitäminen; henkiset arvot voivat pitää sisällään myös hengellisiä arvoja

sumerit
Kaksoisvirtainmaan alueella vaikuttanut kansa ja korkeakulttuuri

sunnamuslimit
islamin pääsuuntauksen sunnalaisuuden kannattajat

supranormaali
yliluonnollinen

suura
Koraanin luku

syklinen
näkemys, jonka mukaan ei ole alkua eikä loppua, vaan jatkuvaa toistumista; ympyränmuotoinen

symboli
vertauskuva

symboliikka
vertauskuvallisuus, vertauskuvien ja merkkien käyttö

symbolijärjestelmä
vertauskuvien ja merkkien kokonaisuus ja niiden väliset suhteet

synagoga
juutalaisten jumalanpalveluspaikka

synkretismi
nimitys tietylle kulttuurille tai uskonnolle tyypillisten ajatusten ja arvojen sekoittumiselle ja yhteensulautumiselle jonkin toisen kulttuurin tai uskonnon kanssa

synoptiset evankeliumit
'yhdessä katsovat evankeliumit', Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit, jotka muistuttavat toisiaan rakenteeltaan ja sisällöltään

synti
kristillinen käsite niistä teoista, jotka ovat uskonnollisesti väärin ja erottavat ihmistä Jumalasta

systemaattinen teologia
tieteenala, joka tutkii kristillistä oppia, sen rakennetta ja kehitystä

tai chi
Kiinasta peräisin oleva itsepuolustus- ja liikuntalaji

tarina
juonellinen kertomus, johon voi sisältyä opetus tai yliluonnollinen kokemus, liittyy tavallisesti yhteen tapaukseen tai henkilöön

teismi
näkemys, jonka mukaan jumaluutta on

tekstikritiikki
raamatuntutkimuksen osa-alue, jossa pyritään jäljittämään Raamatun kirjojen alkuperäisiä tekstiversioita

temppeli
rakennus, jossa palvotaan jumalaa tai jumalia, käytössä erityisesti aasialaisissa uskonnoissa

teodikea
kärsimyksen ongelma, kysymys siitä, miksi maailmassa on kärsimystä, jos Jumala on kaikkivoiva, hyvä ja oikeudenmukainen

teologia
oppi Jumalasta; erityisesti kristinuskoa tutkiva tiede

tietoisuus
ihmisen kyky tietää ja tuntea itsensä ja ympäristönsä, kyky tiedostaa olemassaolo

tonttu
suomalaisen kansanperinteen mukaan useimmiten näkymätön ja hyväntahtoinen hahmo, esimerkiksi saunatonttu

Toora eli Pentateukki
viisi Mooseksen kirjaa, juutalaisille Raamatun tärkein osa

traditio
perinne

transsendenssi
tuonpuoleisuus, näkymätön todellisuus

Tripitaka
'kolme koria', buddhalaisten pyhä kirja

tuohus
ohut kynttilä, jota käytetään erityisesti ortodoksisessa kirkossa kuvaamaan rukousta

tuonpuoleisuus
aistein havaitsematon todellisuuden alue, johon kuuluvat jumala tai jumalat, kuoleman jälkeinen tila ja aika

tämänpuoleisuus
havaittava todellisuus, aika ennen kuolemaa

umma
islamin uskonnon kannattajien maailmanlaajuinen yhteisö

universaalinen
kaikkea käsittävä, yleismaailmallinen

uskonnonfilosofia
filosofian osa-alue, joka tutkii uskonnollisia väittämiä, esim. kysymystä Jumalan olemassaolosta; uskonnontutkimuksen yksi osa-alue

uskonnon uhri
henkilö, joka on kokenut uskonnon ahdistavana ja kielteisenä ilmiönä omassa elämässään

uskontotiede
tiede, joka tutkii uskontoja tieteellisin menetelmin, jakautuu useisiin osa-alueisiin

uskontunnustus
uskonnon oppien tarkasti määritelty kokonaisuus, joka on puettu lyhyeen, helposti muistettavaan muotoon, esimerkiksi apostolinen uskontunnustus kristinuskossa

uudestisyntyminen
uskoontulo; termiä käytetään nimenomaan kristinuskossa

Uusi testamentti
Raamatun uudempi osa (ks. Vanha testamentti), joka kertoo Jeesuksen elämästä ja toiminnasta sekä kristillisen kirkon synnystä ja alkuseurakunnan opista ja elämästä, pitää sisällään 4 evankeliumia, Apostolien teot sekä lukuisia opetuskirjeitä

valistus
1700-luvulla Euroopassa vaikuttanut ajattelusuuntaus, jota edustivat jotkut tiedemiehet ja kirjailijat, korosti järjen merkitystä ja hyveellistä elämää

Vanha testamentti
Raamatun vanhempi osa (ks. Uusi testamentti), joka pitää sisällään juutalaisen kansan historian, opin ja keskeiset myytit

vapautuksen teologia
1970-luvulla Latinalaisessa Amerikassa syntynyt teologinen virtaus, jossa korostetaan kristinuskon sosiaalisen vastuun merkitystä; sen mukaan kristinuskon keskeinen sanoma on sanoma vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta, joiden puolesta pitää yhteiskunnassa taistella

vedenpaisumus
useissa kulttuureissa tunnettu kertomus, jossa maa peittyy veteen, mutta kuitenkin yksi tai useampi ihminen pelastuu jatkamaan ihmiskuntaa; myytti, alkukertomus

Višnu
hindulainen rakkauden jumala, joka ylläpitää elämää

Vulgata
vuoden 400 jKr. tienoilla tehty Raamatun latinankielinen käännös, jota katolinen kirkko on pitänyt ohjeellisena; uusi versio Vulgatasta, ns. Nova Vulgata, julkaistiin vuonna 1979.

Vuorisaarna
Jeesuksen puheista koottu kokonaisuus, Matt. 5–7

yhtäläisyysmagia
magian alalaji, jossa uskotaan 'saman aiheuttavan samaa', esim. sadetta yritetään saada aikaiseksi pirskottamalla vettä ja matkimalla tanssiaskelin tai rummunlyönnein ukkosen ääntä

yliluonnollinen
tuonpuoleinen, luonnon ja aistein havaittavan ulkopuolella oleva

ympärileikkaus
juutalaisuudessa ja islamissa käytössä oleva siirtymäriitti, joka tehdään poikalapsille ja jossa lapsi liitetään uskontoon

Hakemisto

A
aforismi 176
agnostismi 24
Agricola, Mikael 166
ahimsa-periaate 67
aikakäsitys 37
aivotutkimus104
Akvinolainen, Tuomas 94
alkukertomus 125, 128
alkuperäiskansa 46
animismi 23
antropomorfinen 125
apokalyptiikka 148
apokryfikirjat 132, 168
Aristoteles 94
asketismi 186
ateismi 24
ateistinen rationalismi 93

B
Bhagavad Gita 31
bindi 69
Buddha 77
buddhalaisuus 27, 31, 34, 56
Bush, G.W. 183

C
Chuangtse-teos 31

D
Daodejing-teos 31
darsana 77
deuteromistinen historiateos 127
dogmatiikka 109
dualismi 22
dynaaminen kääntäminen 164

E
eksegetiikka 111
eksistenssi 33
eksistentiaalinen raamattukäsitys 118
ekumeniikka 109
elämänkatsomus 12
epäpuhdas ruoka 67
eskatologia 148
etninen 57
evankeliumit 135–142

F
feministinen raamattukäsitys 120
fideismi 93
Freud, Sigmund 103
fundamentalistinen 89
fundamentalistinen raamattukäsitys 115

G
gnostilaiset 159
gospelmusiikki 177
guru 92

H
harhaoppinen 63
hartauskirjallisuus 76
hautajaiset 45
hellenismi 134, 143, 149
helvetti 34, 38
hengellisyys 53
heprealainen Raamattu 30, 31, 115
hindulaisuus 19, 23, 27, 31, 34, 56
hindupuolue 87
hindutemppeli 73
historiallinen raamatuntutkimus 156
homo religiosus 10
homoseksuaalisuus 186
huntu 69
hyväntekeväisyystyö 70

I
ideologia 82
ihmekertomus 139
ihmisarvo 182
ihmiskuva 11
ikhthys 174
ikoni 175
ikonitaide 74
ilmestyskirjallisuus 148–153
imaami 42, 61
initaatiomeno 43
Intelligent Design 90
intertekstuaalisuus 159
islam 23, 31, 34, 56
islamisti 85
Israel 86, 121, 124

J
James, William 103
jooga 70
jumalallinen ilmoitus 30
Jumalan Poika 136, 142
Juudea 137
juutalaisuus 23, 31, 34, 56
jälleensyntyminen 34

K
kaanon 27, 123, 168
kalendaaririitti 45
Kalevala 20
kanonisointi 27
kansallinen seremonia 84
karma 35, 38, 45
karnevaali 185
kaste 56
kastijärjestelmä 79
kenttätyö 99, 103
Keskusteluja-teos 30, 31
Kiinan uskonnot 31
kiitosrukous 47
kirjallisuuskriittinen 157
kirjauskonto 26, 31
kirjoitukseton uskonto 26
kirkko 56, 59
kirkkohistoria 108
kirkkoisä 169
kirkkomusiikki 176
kirkkososiologia 110
Kivi, Aleksis 178
konservatiivinen raamattukäsitys 117
Komeito-puolue 87
koptikristitty 69
Koraani 28, 30, 31, 76, 142
kosher-ruoka 68
kosketusmagia 41
kosmologia 22
kotipuja 48
kreationismi 89
kriisiriitti 45
kristinusko 23, 34, 56
kristus-hahmo 175
kronistinen historiateos 127
kultti 57
kulttuuri 66
kulttuurinen ulottuvuus 15
kummi 50
kungfutselaisuus 30, 71
kuvakielto 174
Kymmenen käskyä 126
käytännöllinen teologia 110
käännösperiaatteet 163

L
lahko 58
legenda 22
liberaali raamattukäsitys 119
lineaarinen 37
lukusymboliikka 148
luomismyytti 19
luostari 61
Luther, Martin 109, 170
lähetysmatka 144

M
maailmankatsomus 11
maailmankuva 10, 66, 114
maailman uskonnot 16
maallinen 14
maallistuminen 53, 81
magia 41
Mahabharata 31
makrobioottinen ruokavalio 67
mana 24
marxismi 11
mediatutkimus 161
meditaatio 48
memoraatti 22
Messias 130
mokša 37
monolatria 23, 125
monoteismi 23, 125
monismi 21
Mooseksen laki 144
moraalitaju 35
moskeija 59
munkki 42
musta magia 41
mystikko 76

mytologia 21, 83
myytti 19, 122
myyttinen ulottuvuus 15

N
naispappeus 61
nationalismi 83, 86
naturalismi 11
Nero 136
neuroteologia 104
nirvana 37
Nova Vulgata 166

O
OM-tavu 78
ornamentti 77
ortodoksijuutalainen 82

P
paasto 49
Paavali 143–147
Paavalin koulukunta 146
paavi 61
pakina 176
pakkosiirtolaisuus 124, 129
Palestiina 86
panteismi 23
pappi 42
Pasolini, Pier Paolo 179
pedon merkki 151
pelastuminen 33, 35
pelastushistoriallinen raamattukäsitys 117
pelastussuunnitelma 117
Pentateukki 125
perhe 185
perikooppi 136
perimätieto 123
polyteismi 23
profaani 14, 27
profeetta 129
psykoanalyysi 103
puhdas ruoka 67
pukeutumissääntö 68
pyhiinvaellus 59
pyhitetty vesi 45
pyhä 14
pyhä ihminen 75
pyhä kirja 26–32
pyhäkoulu 50
pyhä paikka 59
pyyntörukous 47

Q
Q-lähde 135, 138
Qumran 160

R
Raamatun kääntäminen 162
Raamatun tulkinta 114–120
Raamatun tutkiminen 156–161
Raamattu 31
raamattupiiri 172
Ramadan 49
Ramajana 31
rastafari 68
rationalismi 93
redaktiokritiikki 156
resitointi 74
retoriikka 85, 183, 184
riitti 36, 40–46, 103
rippikoulu 50
rituaali 36, 40–46, 103
rukous 47
rukousnauha 47
ruokasäädös 67
Rushdie, Salman 76

S
sakraali 14
sanainspiraatio-oppi 116
sangha 56
seksuaalikielteisyys 186
seksuaalisuus 185, 186
sekularisaatio 53, 80
Septuaginta 158, 162
sielunvaellus 34, 81
siirtymäriitti 43, 74
skientismi 88
sosiaalietiikka 110
sosiaalinen ulottuvuus 15
spiritualiteetti 54
supranormaali 13
syklinen 37
symboli 66, 73, 78, 152, 177
synagoga 59
synagogajumalan-palvelus 122
synkretismi 80
synoptiset evankeliumit 135, 138
synti 35
systemaattinen teologia 109

Š
šintolaisuus 29, 83

T
taistelulaji 70
taivas 34
tapakulttuuri 71
teistinen 23
tekstikritiikki 156
temppeli 59
teodikea-ongelma 39
teologi 107
teologia 106
teologinen etiikka 110
tiedollinen ulottuvuus 15
tieteellinen maailmankuva 88
tieteisusko 88
todistuspuheenvuoro 139
toiminnallinen ulottuvuus 15
toivon teologia 148
Tolkien, John R. R. 175
Toora 28, 125
Tournier, Michel 175
traditio 169
transsendenssi 13
Tripitaka 32
tunneulottuvuus 15
tuonpuoleisuus 13, 40, 73
tämänpuoleisuus 40

U
umma 56
Upanishadit 31
uskomustarina 22
uskonnollinen johtaja 60
uskonnollinen kieli 92
uskonnollinen symboliikka 69
uskonnonfilosofia 110
uskonnonpedagogiikka 110
uskonnon uhri 62
uskontoantropologia 102
uskontofenomenologia 100
uskontohistoria 101
uskontojen jakautuminen 57
uskontojen luokittelu 13
uskontokritiikki 93
uskontopsykologia 103
uskontososiologia 103
uskontotiede 98–105
uskontunnustus 21
uskoontulo 52
uudestisyntyminen 52
Uuden testamentin kirjeet 146

V
valkoinen magia 41
vallankäyttö 184
Vanhan testamentin historiakirjat 121
vapautuksen teologia 119
Veda-kirjat 31
vedenpaisumuskertomus 20
Via Dolorosa 140
viisauskirjallisuus 133
virtuaališintotemppeli 72
voodoo-nukke 41
Vulgata 162, 168
Vuorisaarna 139, 182, 184
vääräuskoinen 63

Y
yhteisöllisyys 40
yhteisön uskonto 55
yhtäläisyysmagia 41
yksilön uskonnollinen kehitys 51
yksilön uskonto 47–54
yksin Raamattu -periaate 170
yliluonnollinen 13, 24

Valokuvalähteet

8–9 Kazuyoshi Nomachi / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

10 Kaisa Leka

12 Annu Wilenius

14 WSOY-arkisto

15 Kati Koivikko

18–19 Photo Scala, Florence

20 Matti Ruotsalainen

21 Kati Koivikko

22 Tapani Romppainen

26 Rick Bowmer /AP / Lehtikuva

28 Jack Picone / Alamy / All Over Press

29 Michele Molinari / Alamy / All Over Press

33 Tapani Romppainen

34 Ron Yue / Alamy / All Over Press

35 Felipe Rodriguez / Alamy / All Over Press

36–37 Juha Suonpää: Hill of Crosses, Siauliai, Lithuania 2004

38 Aarikka

42 Lavendeira / Pool / Getty Images /All Over Press

43 Suomen Kuvapalvelu

44 Fredrik Bohn / ISAF / Lehtikuva

45 Sean Sprague / Alamy / All Over Press

47 Fred de Noyelle / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

48 Tom Pietrasik / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

50 Darby Sawchuk / Alamy / All Over Press

52 David Gallant / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

53 Lindsay Hebberd / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

55 Steve Raymer / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

58 Gunnar Berning / Bongarts / Getty Images / All Over Press

60 Pascal Deloche / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

61 Kati Koivikko

62 Michael S. Yamashita / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

64-65 Kazuyoshi Nomachi / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

66 Nikolai Jakobsen / Aftonbladet / Lehtikuva

67 Marja Airio / Lehtikuva

69 Tarik Tinazay / AFP PHOTO / Lehtikuva

70 Kati Koivikko

73 Marianna Uutinen: Jeesus, 1993 © Kuvasto 2008, Kuvataiteen keskusarkisto / Petri Virtanen

75 Joonas Brandt / A-lehdet

76 Kati Koivikko, kuvauspaikka Islamic Multicultural Da'wah Centre ruy.

77 Leonora Fredriksson: Marsipaanikana, 2006 © Kuvasto 2008

79 Katri Hanki

80 EPA / Lehtikuva

83 Sygma / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

84 Bassignac Gilles / Gamma / Suomen Kuvapalvelu

89 Sandy Huffaker / Getty Images / All Over Press

90-91 Kalle Kataila

92 AFP / Lehtikuva

94 WSOY-arkisto

96–97 Kazuyoshi Nomachi / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

98 Kati Koivikko

100 Annu Wilenius

102 Akira Suemori /AP / Lehtikuva

104 WSOY-arkisto

106 WSOY-arkisto

107 Saara Vuorjoki

108 Tor Wennström / Lehtikuva

109 WSOY-arkisto

110 Kati Koivikko

112–113 Antoine Gyori / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

115 Peter Dench / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

116 Photo Scala, Florence-courtesy of the Ministero Beni e Att. Culturali

119 Onni Oja: Ristiinnaulittu © Kuvasto 2008, Matti Ruotsalainen

122 Massimo Borchi / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

124 WSOY-arkisto

126 Annie Griffiths Belt / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

127 Nina Tuittu

129 WSOY-arkisto

131 Marc Chagall: Song of Songs IV, 1954-1967 © Kuvasto 2008, Corbis / Suomen Kuvapalvelu

133 Henry Wuorila-Stenberg: Job, 2006 © Kuvasto 2008

138–139 Marcel Maltzeff

140 Pedro Ugarte / AFP / Lehtikuva

141 Nina Tuittu

143 Suomen Kuvapalvelu

144 WSOY-arkisto

146 Photo Researchers / Suomen Kuvapalvelu

149 Michael Freeman / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

150 The Bridgeman Art Library / Suomen Kuvapalvelu

151 The Bridgeman Art Library / Suomen Kuvapalvelu

152 Laurence Acland: Apocalypse 5, 2003

154–155 Marco Cristofori / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

157 Bruce E. Zuckerman / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

159 Corbis / Suomen Kuvapalvelu

160 WSOY-arkisto

162 Rijksmuseum, Amsterdam

164 Hannu Pesonen / Suomen Lähetysseura

165 AFP / Lehtikuva

169 Steve Raymer / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

170 Martti Kainulainen / Lehtikuva

171 John Van Hasselt / Corbis / Suomen Kuvapalvelu

175 Suomen Ortodoksinen Kirkkomuseo

177 Markku Ulander / Lehtikuva

178 The Bridgeman Art Library / Suomen Kuvapalvelu

179 Rukajärven tie, MRP Matila Röhr Productions Oy

182 Todd Heisler / The New York Times / MVphotos

185 Suomen Kuvapalvelu

186 Pavan Aldo / Eyedea / Suomen Kuvapalvelu